

Hansa PowerBridge

Förstudie inför ny elförbindelse mellan Sverige och Tyskland, landdelen mellan station Hurva och Ystad

Rapport 2019:6
Arkeologisk utredning 2018

Skåne, Hörby, Sjöbo och Ystad kommuner, Lyby, Östra Sallerup,
Västerstad, Östraby, Brandstad, Södra Åsum, Östra Kärrstorp, Sövde,
Ilstorp, Sövestad, Bromma, Hedeskoga och Bjäresjö socknar

Annika Knarrström, Nathalie Hyll,
Sofia Lindberg och Kennet Stark

Den uppdragsarkeologiska processen

Arkeologiska undersökningar görs i tre etapper: utredning, förundersökningar och undersökning. Processen syftar i första hand till att bevara fornlämningarna, vilket är grundtanken i kulturmiljölagen (KML). Arkeologisk utredning görs i två steg: steg 1 (AU1) innebär att tillgänglig kunskap i form av inventeringar och äldre undersökningar sammanställs och att en inventering görs i fält, i syfte att lokalisera fornlämningar. Steg 2 utgör den särskilda utredningen (AU2) där sökschaktgrävning utförs. Om det då konstateras förekomst av dolda fornlämningar så är en arkeologisk förundersökning (FU) nästa steg i processen.

Om fornlämningen efter förundersökning bedöms vara välbevarad och ha vetenskaplig potential görs en arkeologisk undersökning. De första etapperna, arkeologisk utredning (AU) och förundersökning (FU) utgör ett beslutsunderlag till Länsstyrelsen inför prövning av tillstånd till ingrepp i fornlämning i form av en arkeologisk undersökning.

Mer information om den uppdragsarkeologiska processen finns på Riksantikvarieämbetets hemsida: (<http://www.raa.se/kulturarvet/arkeologi-fornlamningar-och-fynd/den-uppdragsarkeologiska-processen/>).

Uppdragsarkeologin regleras av 2 kap. 10–14§§ i Kulturmiljölagen (KML) och av föreskrifter.

Hansa PowerBridge

Förstudie inför ny elförbindelse mellan Sverige och Tyskland, landdelen mellan station Hurva och Ystad

Rapport 2019:6
Arkeologisk utredning 2018

Skåne, Hörby, Sjöbo och Ystad kommuner,
Lyby, Östra Sallerup, Västerstad, Östraby, Brandstad,
Södra Åsum, Östra Kärrstorp, Sövde, Ilstorp, Sövestad,
Bromma, Hedeskoga och Bjäresjö socknar

SHM dnr 5.1.5-2017-00671

Annika Knarrström, Nathalie Hyll,
Sofia Lindberg och Kennet Stark

Arkeologerna

Statens historiska museer

Arkeologerna

Statens historiska museer

Våra kontor

Linköping

Lund

Möln dal

Stockholm

Uppsala

Kontakt

010-480 80 00

info@arkeologerna.com

fornamn.efternamn@arkeologerna.com

www.arkeologerna.com

Arkeologerna

Statens historiska museer

Rapport 2019:6

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.

Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se>

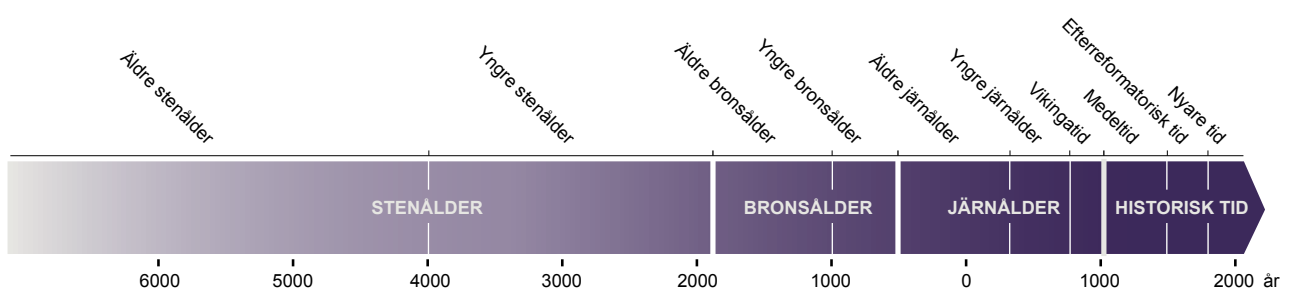
Bildredigering: Henrik Pihl

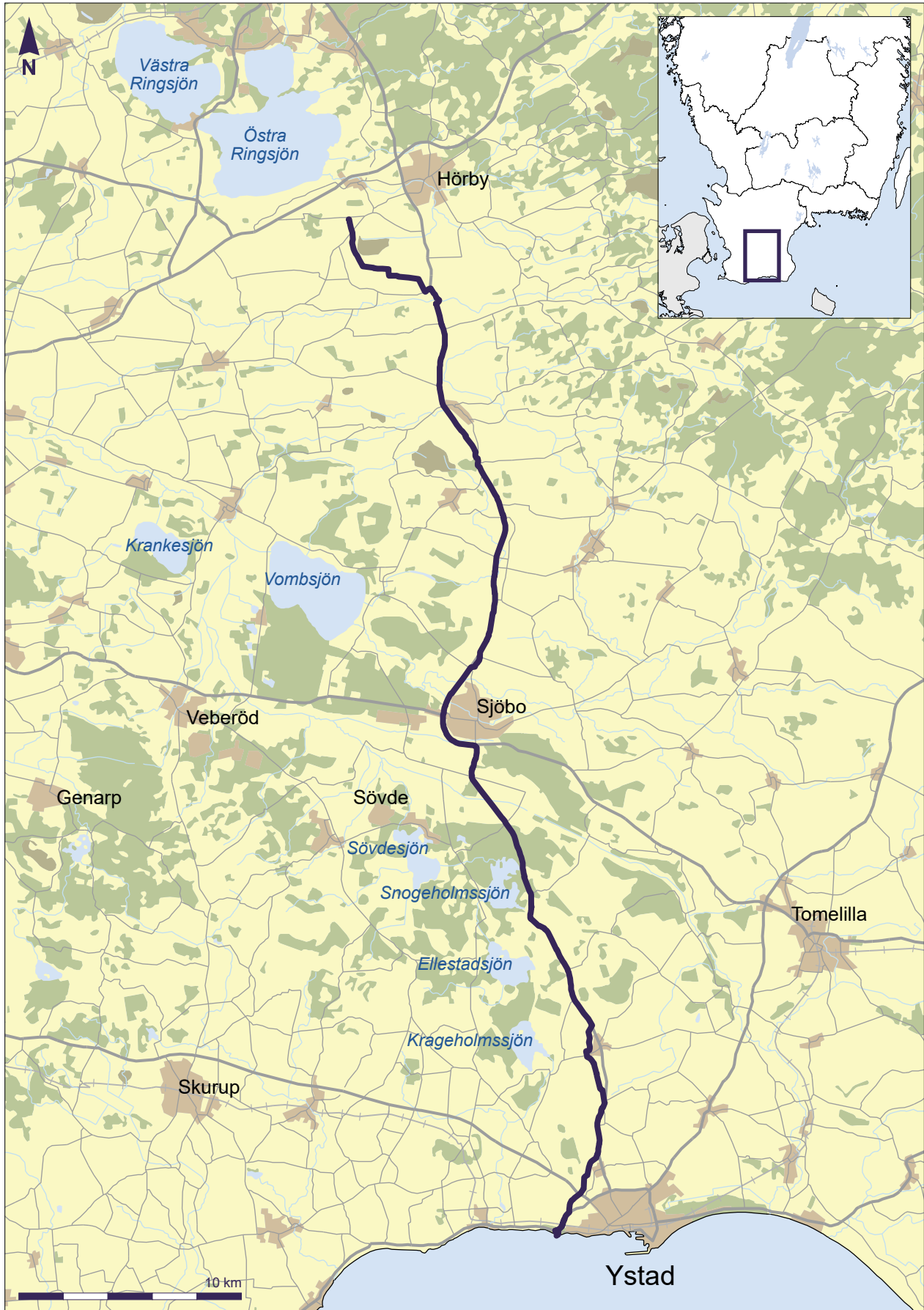
Layout: Henrik Pihl

Omslag framsida: Vy mot söder, mot utredningsobjekt UO7, i höjd med Rönås längs väg 13, norra delen av inventeringsområdet. Foto: Arkeologerna.

Innehåll

Sammanfattning _____	5	6. Resultat _____	37
1. Uppdragets bakgrund _____	5	6.1 Utvärdering _____	37
2. Antikvarisk bakgrund _____	6	6.2 Åtgärdsförslag _____	38
2.1 Syfte, mål och ambitionsnivå _____	6	7. Kartuppslag – utredningsobjekt och fornlämningar _____	40
3. Upplägg och genomförande _____	7	7.1 Kartuppslag _____	40
3.1 Metod och arbetsgång _____	7	7.2 Kartuppslag _____	42
3.2 Avgränsningar _____	7	7.3 Kartuppslag _____	44
3.3 Rapportens upplägg _____	7	7.4 Kartuppslag _____	46
3.4 Arbetsgrupp och projektorganisation _____	10	7.5 Kartuppslag _____	48
4. Byråinventeringen _____	10	7.6 Kartuppslag _____	50
4.1 Naturmiljö och topografi _____	10	7.7 Kartuppslag _____	52
4.2 Fornlämningar och fornlämningsmiljö _____	14	7.8 Kartuppslag _____	54
4.2.1 Inom inventeringsområdet _____	14	7.9 Kartuppslag _____	56
4.2.2 Fornlämningar i inventeringsområdets närhet _____	18	7.10 Kartuppslag _____	58
4.3 Arkeologiska undersökningar _____	19	8. Utredningsobjekt _____	60
4.4 Föremålsfynd _____	21	9. Referenser _____	64
4.5 Riksintressen för kulturmiljö samt Länsstyrelsens regionala kulturmiljöprogram _____	24	9.1 Litteratur och rapporter _____	64
4.6 Ort- och platsnamn – häradar, socknar och byar _____	26	9.2 Elektroniska arkiv _____	66
4.7 Historiska kartor _____	28	9.3 Kartor och akter _____	66
5. Fältinventeringen _____	32	10. Administrativa uppgifter _____	69
5.1 Förutsättningar och strategier _____	32	11. Arkeologiska perioder _____	70
5.2 Observationer och dokumentation av utredningsobjekt _____	36	12. Ordförklaringar _____	71

Figur 1. Det aktuella inventeringsområdet markerat på utsnitt ur GSD-Översiktskartan, Skåne län (skala 1:250 000), och Sverigekartan.

Sammanfattning

Svenska kraftnät planerar en ny elförbindelse mellan Sverige och Tyskland, benämnd Hansa PowerBridge. Den planerade landförbindelsen föreslås som en markkabel och sträcker sig mellan Hurva station, Hörby kommun, och kusten vid Ystad. Föreslagen sträckning går väster om Sjöbo och följer i stor utsträckning väg 13.

I planeringen har ett arkeologiskt inventeringsområde definierats, längs med en föreslagen sträckning av elförbindelsen, som omfattar cirka 9,09 km² (909 ha). Inventeringsområdet sträcker genom trakter med varierande arkeologiskt kunskapsläge. I norr är de registrerade lämningarna glesare och få arkeologiska undersökningar har genomförts. Ju längre söderut området sträcker, desto tätare med fornlämningar och tidigare undersökningsområden.

Under hösten 2018 har Arkeologerna, Lund, på Svenska kraftnäts initiativ genomfört en byråinventering och fältinventering inom inventeringsområdet. Målet har varit ta fram ett fördjupat kunskapsunderlag, som kan användas av uppdragsgivaren i den fortsatta planeringsprocessen. Målet har också varit att underlaget ska kunna antas av Länsstyrelsen Skåne som motsvarande en arkeologisk utredning steg 1.

Byråinventeringen visade att inventeringsområdet i stor utsträckning löper genom ett uppodlat backlandskap, undantaget skogspartier i höjd med Snogeholmssjön. De av inventeringsområdet direkt berörda registrerade forn- och kulturlämningarna utgörs av 58 poster, som främst fördelar sig på boplatser, fyndplatser och bytomter/gårdstomter. 15 av posterna betecknas som *fornlämning*, 23 som övrig kulturhistorisk lämning, 9 som *bevakningsobjekt*, 9 som *undersökt och borttagen* samt 2 som *uppgift om*. Byråinventeringen visade också att arkeologiska undersökningar med markningrepp har företagits vid Assmåsa, Bromma, Hedeskoga och Ystad. Ystadtrakten har också varit fokus för ett större forskningsprojekt, *Ystadprojektet*. Vissa mer spektakulära föremålsfynd har vid tidigare tillfällen påträffats, främst bland dessa en guldbrakteat vid Södra Åsum samt ett bronskärl vid Bergsjöholm. En genomgång av byar, ortnamn och

historiska kartor pekar på en senare etablering i bygderna norr om Sjöbo, än närmare kusten.

I samband med byråinventeringen noterades vissa indikationer (exempelvis marknamn och markeringar för bebyggelse eller oförklarliga topografiska avvikelser) i det historiska kartmaterialet. Indikationerna kontrollerades i fält, liksom berörda registrerade forn- och kulturlämningar. Därutöver inventerades området för att lokalisera lägen för möjliga fornlämningar. Dessa dokumenterades som utredningsobjekt (UO) och beskrevs.

Sammanlagt rör det sig om 60 utredningsobjekt. De preliminära bestämningarna handlar om boplatser, gravplatser, offerplatser och bebyggelseläge. Åtgärdsförslag för samtliga dessa är arkeologisk utredning steg 2. Åtgärdsförslagen för de registrerade forn- och kulturlämningarna varierar, beroende på typ och antikvarisk bedömning. I samtliga fall gäller åtgärdsförslagen endast i den mån utredningsobjekt/lämningar inte kan undantas från exploatering. Som metod föreslås schaktning inklusive metalldetektering. Även paleoekologiska rekognosceringar föreslås, som en del av utredningen av det förhistoriska och historiska kulturlandskapet.

1. Uppdragets bakgrund

Svenska kraftnät planerar en ny elförbindelse mellan Sverige och Tyskland. Elförbindelsen, som på land planeras som en markkabel, benämns Hansa PowerBridge. Ändpunkten på den svenska sidan är ett stationsområde benämnt Hurva, som ligger i inlandet i mellersta Skåne.

Projektet befinner sig i utredningsstadiet. I slutet av sommaren 2017 engagerades Arkeologerna, Lund, i utredningarna, särskilt avseende kulturmiljöaspekter. Under hösten 2017 togs ett samrådsunderlag fram. Detta beskrev alternativa utredningskorridorer samt redogjorde för miljö- och samhällsintressen som berörs av projektet. Under vintern 2018 inhämtades myndigheters, berörda kommuners, fastighetsägares och allmänhetens yttranden om den planerade verksamheten.

I maj 2018 fattades beslut om val av utredningskorridor, vilket innebar att den östra utredningskorridoren skulle fortsätta att utredas. Den aktuella korridoren sträcker sig från stationen Hurva vid Lyby, ansluter till väg 13 vid Årröd och följer i huvudsak nämnda väg förbi Sjöbo och vidare mot Ystad och ut till kusten. Delen till lands (en cirka 52 km lång sträcka) mynnar ut strax väster om Ystad.

Under sommaren 2018 togs mer riktade förslag på sträckning fram, inom utredningskorridoren. Ett inventeringsområde definierades inför fältinventeringar (9,09 km²/909 ha; figur 1 och 2a-b) inom utredningskorridoren. Arkeologerna, Lund, har genomfört en så kallad byråinventering och en fältinventering under hösten 2018, motsvarande en arkeologisk utredning steg 1. Resultaten av dessa presenteras i föreliggande rapport. Rapporten är avsedd att utgöra stöd för Svenska kraftnäts fortsatta planering, liksom planerings- och beslutsunderlag för Länsstyrelsens handläggning enligt 2 kapitlet Kulturmiljölagen 1988:950 (KML).

2. Antikvarisk bakgrund

I samrådsunderlagen för Hansa PowerBridge har riksintressen för kulturmiljövård samt Länsstyrelsen Skånes särskilt värdefulla kulturmiljöer och kulturmiljöstråk beskrivits. Dessa områden har främst beskrivits utifrån bevarade synliga företeelser, såsom bystruktur, odlingslandskap, alléer, stående byggnader, gravmonument med mera. I flera fall följer utredningskorridoren och den föreslagna sträckningen kanten av kulturmiljöområden. Den följer i stor utsträckning väg 13 och röjer så tillsvida inte ett nytt stråk i landskapet. I och med att elförbindelsen planeras som markkabel på land beräknas påverkan på och konsekvenserna för kulturmiljöerna bli obetydliga.

Inventeringsområdet berör 58 av Riksantikvarieämbetet registrerade forn- och kulturlämningar. Det rör sig om boplatser, bytomter/gårdstomter, fyndplatser, avrättningsplatser, stridsvärn, olika former av gravplatser, vägmärken, ristningar, minnesmärken, hägnader och färdvägar med mera. Dateringarna spänner mellan stenålder och historisk tid. Drygt hälften av de registrerade lämningarna är dolda under mark. De antikvariska bedömningarna varierar mellan fornlämning, bevakningsobjekt, övrig kulturhistorisk lämning, uppgift om respektive undersökt och borttagen.

Fornlämningarna i anslutning till inventeringsområdet är något glesare i området norr om Sjöbo, men tätar mot söder närmare Ystad (figur

6a-b). Utöver Riksantikvarieämbetet inventeringar har andra projekt bidragit till att förtäta bilden, med riktade inventeringar inom vissa områden. Vid kusten har det så kallade Ystadprojektet prickat in lämningar som inventerats fram. Ystadprojektet, som pågick under 1980-talet och in i början av 1990-talet innebär för övrigt att den södra delen av inventeringsområdet ingår i ett synnerligen intressant arkeologiskt utforskat område, vilket i sin tur innebär en obalans i representativitet (Berglund 1991; Larsson m.fl. 1992). Det förekommer också poster som förts in på 1990-talet, som refererar till projektet "Det dolda kulturlandskapet". Under 2000-talet har projektet Skog och Historia inventerat åtminstone delar av Sövde socken och dokumenterat åtskilliga lämningar.

Inventeringarna till trots kan de registrerade lämningarna inte anses ge en rättvisande bild av representationen och frekvensen av forn- och kulturlämningar. Erfarenheten har visat att inventeringar fokuserade till ett angivet område kan uppdaga spår som inte tidigare givits akt på, kanske på grund av de tidigare inventeringsförhållanden inte varit gynnsamma eller helt enkelt eftersom det är närmast omöjligt att täcka in de vidsträckta områden som fornminnesinventeringen arbetat med. Till detta kan föras att vad som ska registreras har förändrats med tiden, utifrån den arkeologiska kunskapsuppbyggnaden samt lagstiftningen. Exempelvis ska sedan 2014 års revision av KML lämningar som är äldre än 1850 föras in i registret, vilket kan betyda en ansevärd ökning av antalet hägnader, bebyggelser, färdvägar och tidiga industrier. Nämnda lagändring, med anvisningar i Riksantikvarieämbetet's lämningslista, innebär också att vissa antikvariska bedömningar i registret är inaktuella. Riksantikvarieämbetet's intention är att dessa successivt ska korrigeras i takt med användarnas uppdateringar. Slutligen är det viktigt för kvaliteten i fältinventeringarna, att de bottnar i en så kallad byråinventering. Sammanställningar och analyser avseende föremålsfynd, äldre kartor, platsnamn, topografi, hydrologi och jordarter ger värdefulla, ibland avgörande ledtrådar till lokaliseringen samt bedömningen av en plats.

2.1 Syfte, mål och ambitionsnivå

Syftet med utredningen är att sammanställa resultaten av en byråinventering och en fältinventering inom det område som har anvisats.

Målet är att ge en fördjupad översikt över befintliga registrerade forn- och kulturlämningar samt peka ut lägen för möjliga fornlämningar (utredningsobjekt/UO), så att dessa så långt som möjligt undviks när den slutliga sträckningen av elförbin-

delsen beslutas. Målet, och därmed ambitionsnivån, är också att Länsstyrelsen Skåne ska godta rapporten som likvärdig en arkeologisk utredning steg 1, och att den därmed kan användas som underlag i såväl Svenska kraftnäts som länsstyrelsens fortsatta handläggning, planering och beslut.

3. Upplägg och genomförande

3.1 Metod och arbetsgång

Den arkeologiska utredningen har omfattat tre moment. Inledningsvis genomfördes en byråinventering, som innebar genomgång av befintligt arkivmaterial och historiskt kartmaterial. En byråinventering ska ge en kulturhistorisk bakgrund till området och landskapet samt generera underlag och stöd för lokaliseringen av sedan tidigare inte registrerade lämningar inom inventeringsområdet.

Byråinventeringen innebar genomgång och sammanställning av:

- övergripande naturmiljö (vegetation, odling, våtmarker, vattendrag, höjddata, jordarter, fosfater)
- uppgifter i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister FMIS/Fornreg
- uppgifter om tidigare arkeologiska undersökningar
- uppgifter om föremålsfynd i kataloger
- riksintressen och regionala intressen för kulturmiljö
- äldre belägg för ort- och platsnamn, data kring de historiska byarna
- historiska kartor och dessas akter

Det påföljande momentet innebar fältinventeringar inom inventeringsområdet. Hela inventeringsområdet har besiktigats, det vill säga granskats i relation till indikationer som tagits fram vid byråinventeringen samt topografi. Där vegetationen skymde sikten samt där markerna låg i bar jord genomfördes inventeringar, det vill säga mer intensiva eftersökningar av lämningar och spår, exempelvis föremålsfynd i markytan. Vid fältarbetet medfördes digitala och analoga underlag i form av kartor och listor. Dokumentationen genomfördes med inmätning med D-GPS, digital fotografering, anteckningar och markeringar på analoga kartunderlag. Underlagen har förts in i det digitala dokumentationssystemet Intrasis 3.2.

De samlade observationerna har analyserats och presenteras i föreliggande rapport, samt utvärderas och kompletteras med åtgärdsförslag.

3.2 Avgränsningar

Arbetet avgränsas till det av Svenska kraftnät och Arkeologerna definierade inventeringsområdet. Detta ligger till största delen inom den så kallade östra utredningskorridoren, såsom denna avgränsats under hösten 2018. Inventeringsområdet förgrenas på vissa ställen, söder om Sjöbo samt norr och väster om Ystad.

Skogspartiet mellan Tågravägen/Slottsvägen i norr och cirka 300 meter söder om Granebo har berörts av Skog och Historias inventeringar under 2000-talet. Här gjordes därför endast riktade kontroller av vissa lägen samt från byråinventeringen insamlade data.

Från läget söder om Granebo förbi Assmåsa och fram till Ellestadsvägen i söder har en arkeologisk utredning steg 1 genomförts under 2014, inför eventuell ombyggnad av väg 13 (Carlie & Stark 2015). Området sammanfaller med det här definierade inventeringsområdet. Underlaget är fortfarande aktuellt och tillfyllest (bedömningen har stämts av med Mats Mogren vid Länsstyrelsen Skåne, telefonsamtal 2018-10-04), varför detta område inte inventerades på nytt i detta uppdrag gällande elförbindelsen Hansa PowerBridge.

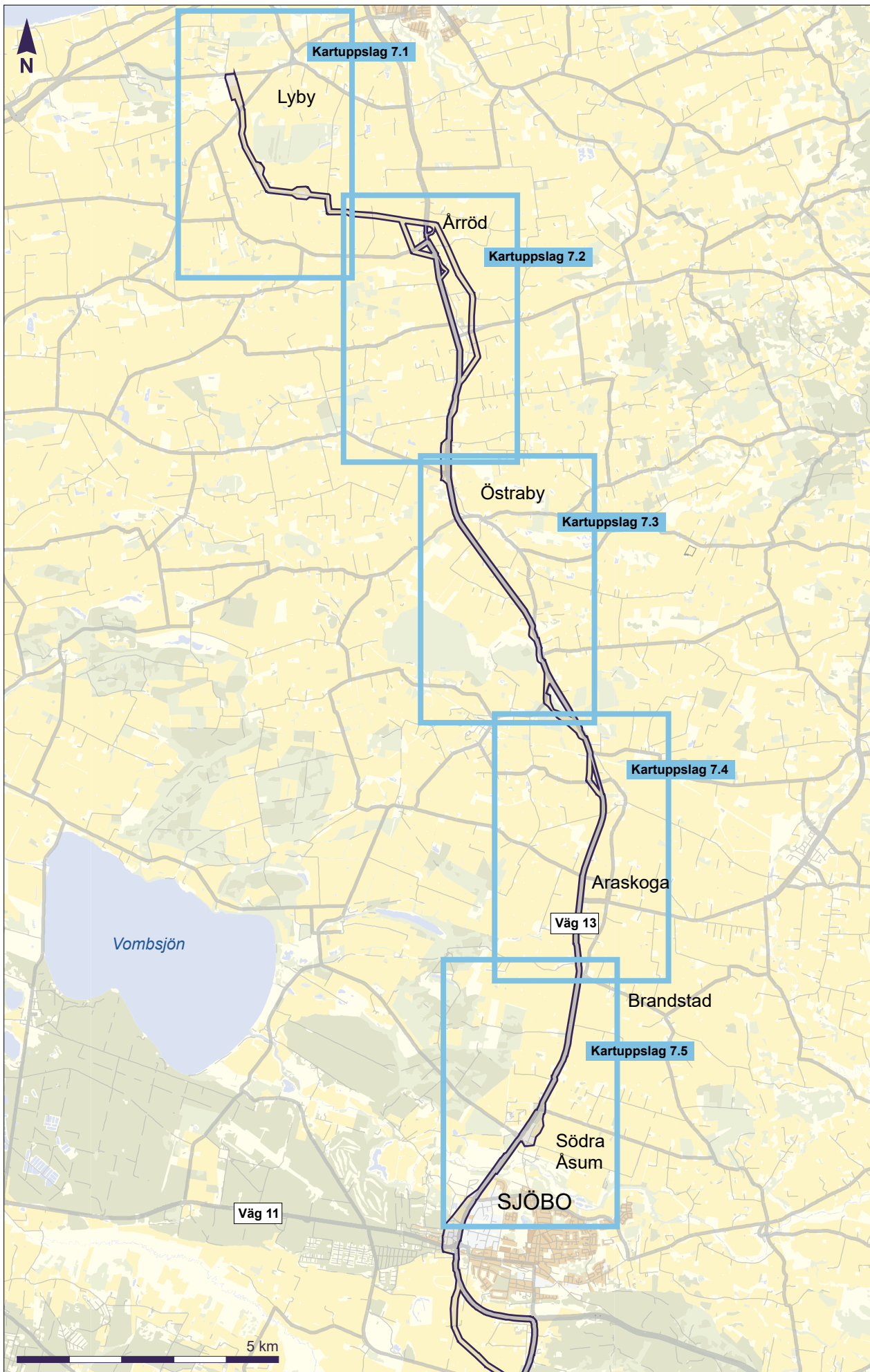
Vid byråinventeringen gjordes ingen kultur geografisk analys. Det äldre kartmaterialet rektifierades och scannades av i syfte att identifiera möjliga indikationer på forn- och kulturlämningar, mer om detta under berört avsnitt.

Inventeringarna har inte följts av någon registrering i Riksantikvarieämbetets digitala fornminnesregister FMIS/Fornreg. Vid inventeringarna påträffades inga nya forn- eller kulturlämningar. Ifråga om de utredningsobjekt (under mark dolda, möjliga fornlämningar) som dokumenterades avvaktar anmälan till FMIS/Fornreg tills efter eventuell arkeologisk utredning steg 2 (sökschaktningar) har genomförts.

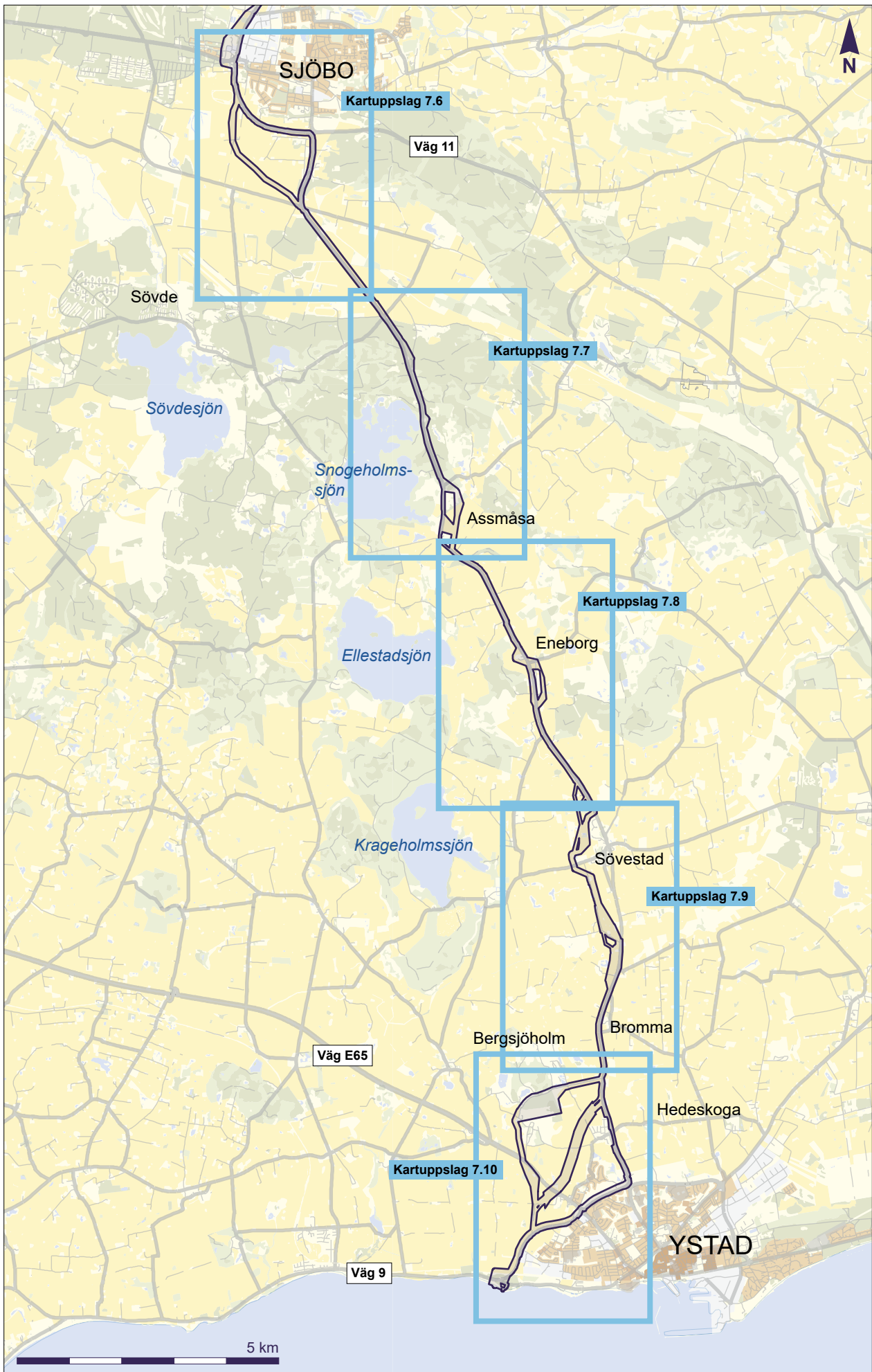
3.3 Rapportens upplägg

Rapportens upplägg följer i grova drag den arkeologiska utredningens gång. De inledande avsnitten 1–3 introducerar projektets bakgrund och utgångspunkter samt de moment som innefattats. Avsnitt 4 är en redovisning av byråinventeringen och avsnitt 5 redogör för fältinventeringen. Urvalsprinciper, dokumentationsstrategier och källkritiska aspekter tas i förekommande fall upp i anslutning till respektive moment.

I avsnitt 6 görs en utvärdering av resultaten. Rapporten mynnar ut i åtgärdsförslag samt en reflektion kring den arkeologiska potentialen. För överskådlighetens skull redovisas berörda

Figur 2a. Det aktuella inventeringsområdet markerad på utsnitt ur Fastighetskartan (blad 61ENV).
Skala 1:100 000.

Figur 2b. Det aktuella inventeringsområdet markerad på utsnitt ur Fastighetskartan (blad 61ENV och 61ESV). Skala 1:100 000.

fornlämningar och utredningsobjekt i tabeller och kartutsnitt i avsnitt 7. I avsnitt 8 har mer detaljerade beskrivningar av utredningsobjekten lagts i en tabell. Referenser respektive administrativa uppgifter tas upp i slutet, avsnitt 9 och 10, liksom en uppställning över arkeologiska perioder samt en ordlista, avsnitt 11 och 12, som förklarar specifika antikvariska och arkeologiska begrepp.

3.4 Arbetsgrupp och projektorganisation

Ansvaret för inventeringarna och rapporten är Annika Knarrström. Nathalie Hyll har deltagit i fältinventeringar och rapportarbete. Sofia Lindberg och Kennet Stark har bidragit med digitaliseringar och analyser av historiska kartor och akter samt med GIS-stöd. Regionchef Hélène Borna-Ahkvist har varit projektstöd och granskat rapporten. Samtliga är verksamma vid Arkeologerna, Lund (Statens historiska museer).

Uppdragsgivarens kontaktpersoner har varit Sofie Bydell, Svenska kraftnät, samt Monika Wal-fisz, DGE Mark och Miljö AB/Nektab.

4. Byråinventeringen

4.1 Naturmiljö och topografi

Inventeringsområdet löper i huvudsak genom ett öppet, mosaikartat jordbrukslandskap, med undantag för ett cirka 3,5 kilometer långt parti genom skog öster om Snogeholmssjön. Vegetationen här utgörs av blandskog och präglas av närheten till sjön. En tillbakablick på förhållanden under 1700-talet visar att inventeringsområdets del mellan Lyby och Sjöbo sammanfaller med vad som då kan betecknas som risbygd (Campbell 1928). Sträckan från Snogeholmssjön och ner till Sövestad går igenom vad som var skogsbygd, och först söder därom vidtar slättbygd.

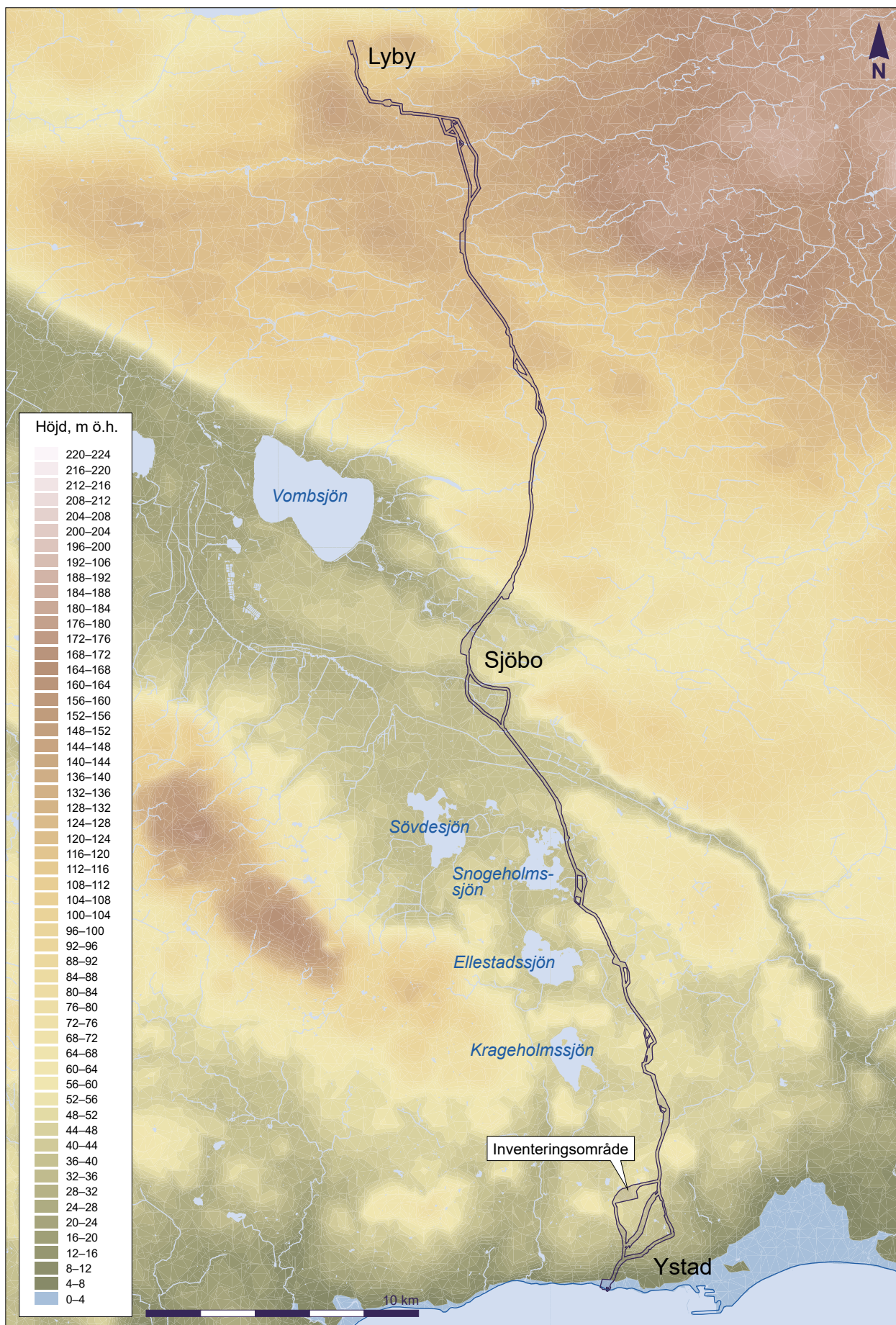
Topografin inom inventeringsområdet karaktäriseras av backlandskapets böljande ytformer, förutom direkt söder om Sjöbo, där ett låglänt landskap i form av Vombsjö-sänkan korsas (Reiter 2007). I de norra delarna noteras den högsta höjddatan, med cirka 140 m ö.h. vid Årröd (figur 3). Trots att inte landskapet uppfattas så, sjunker höjdvärdena stadigt ner mot kusten. Den låglänta Vombsjö-sänkan avviker med värden ner mot 30 m ö.h. Även vid Assmåsa är höjdvärdena kring 30–35 m ö.h. Unduleringarna i backlandskapen är generellt mjuka, men det förekommer brantare partier, liksom större sammanhängande plåtår och avsnitt med slät mark.

Inventeringsområdet passerar förbi flera våtmarker, vattendrag och sjöar. Våtmarkerna är idag

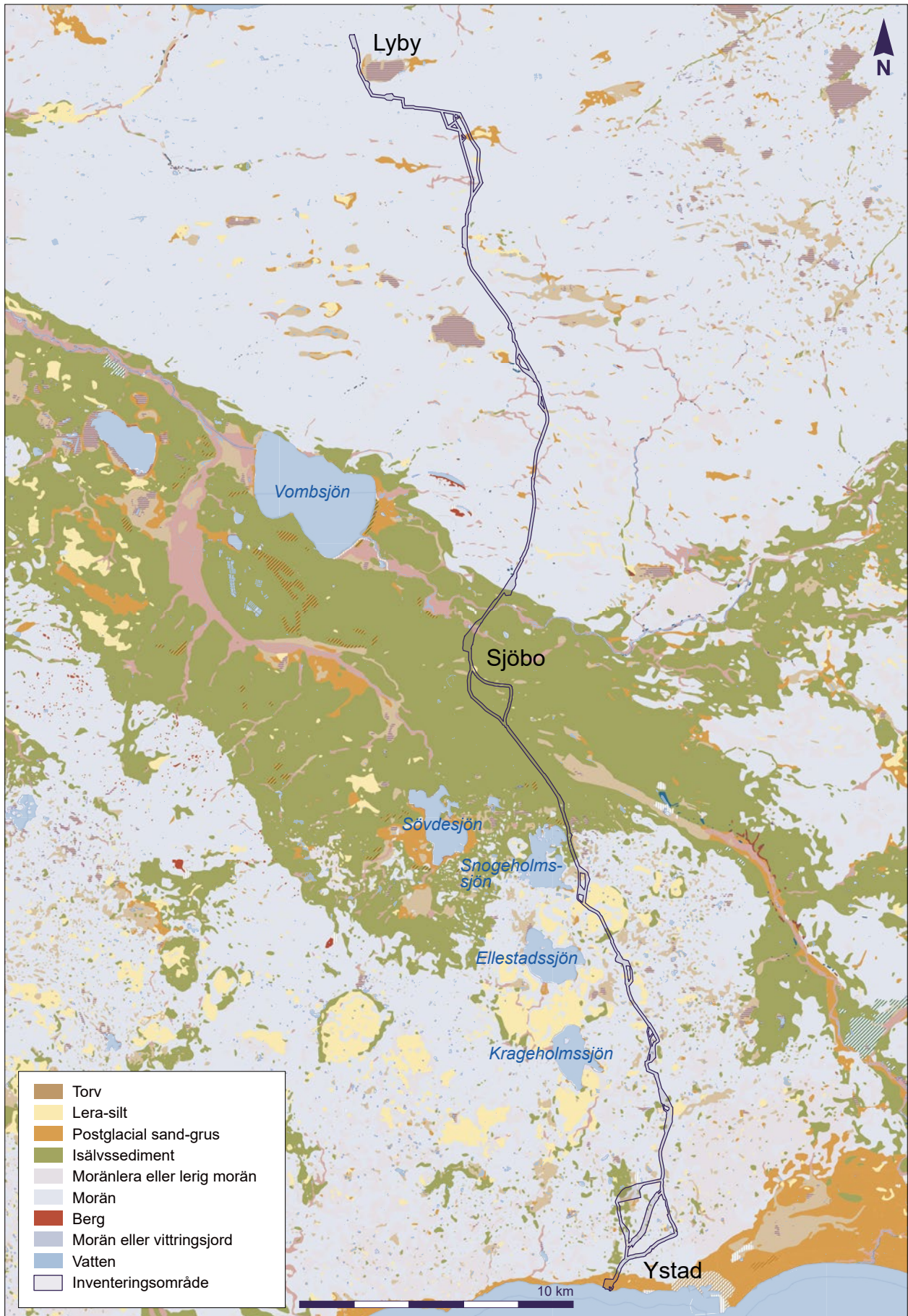
ofta utdikade, men enligt Skånska rekognosceringskartan från 1812–1820 har det förekommit fler och mer omfattande våtmarker dels i norr, dels i anslutning till Sövestad. Inventeringsområdet tangerar exempelvis Lyby mosse, som varit en omfattande våtmark, belägen som i en flack gryta i terrängen öster respektive norr om inventeringsområdet. Direkt söder om Årröd korsas Bråån. Åsumsån och Grimstoftabäcken korsas vid Sjöbo. Vombsjö-sänkan, med vidare kontakt mot Fyledalen i öster, innefattar flera vattendrag, även dikade, med viss kontakt med Klingavälsån i väster och Fyleån i öster. Inventeringsområdet passerar några tiotals meter ifrån Snogeholmssjöns strand. Strax norr om Assmåsa är än idag tydligt att markerna fordom har varit vattendränkta, och i och med det förbundna med Snogeholmssjöns miljö. Undersökningar av sedimentskikt vid Assmåsa visar att Snogeholmssjön har fluktuerat med flera meter (Broström 2017). Söder om Snogeholmssjön ligger Ellestads-sjön och Krageholmssjön på rad, mellan 1,2 och 1,8 kilometer väster om inventeringsområdet. Öster om Sövestad indikerar Högestad mosse att det fanns mer omfattande våtmarker i äldre tider, liksom även Navröds mosse nordväst om orten. Vid gamla Bjärsjöholms sätesgård ligger en våtmark, som tidigare varit öppen sjö. Bjärsjöholmssjön har undersökts avseende bildningshistorik och paleoekologisk provtagning/-analys, som en del i Ystadprojektet (Göransson 1991). Längst i söder korsas inventeringsområdet platsen för en äldre våtmark, vars läge innebär att den i perioder av stenåldern kan ha varit förenad med havet i en lagunliknande bildning.

Det långa inventeringsområdet sträcker över flera jordarter (figur 4). I norr dominerar moräner, från lerfri morän till moränleror. Vid Åsumsån övergår jordarterna till isälvs sediment, vilka täcker ner mot Snogsholmssjön. Söder om Assmåsa dominerar åter moräner och leror, förutom vid Bergsjöholm, där en ficka av isälvs sediment förekommer. Längst i söder förekommer tillika inslag av isälvs sediment men också sand.

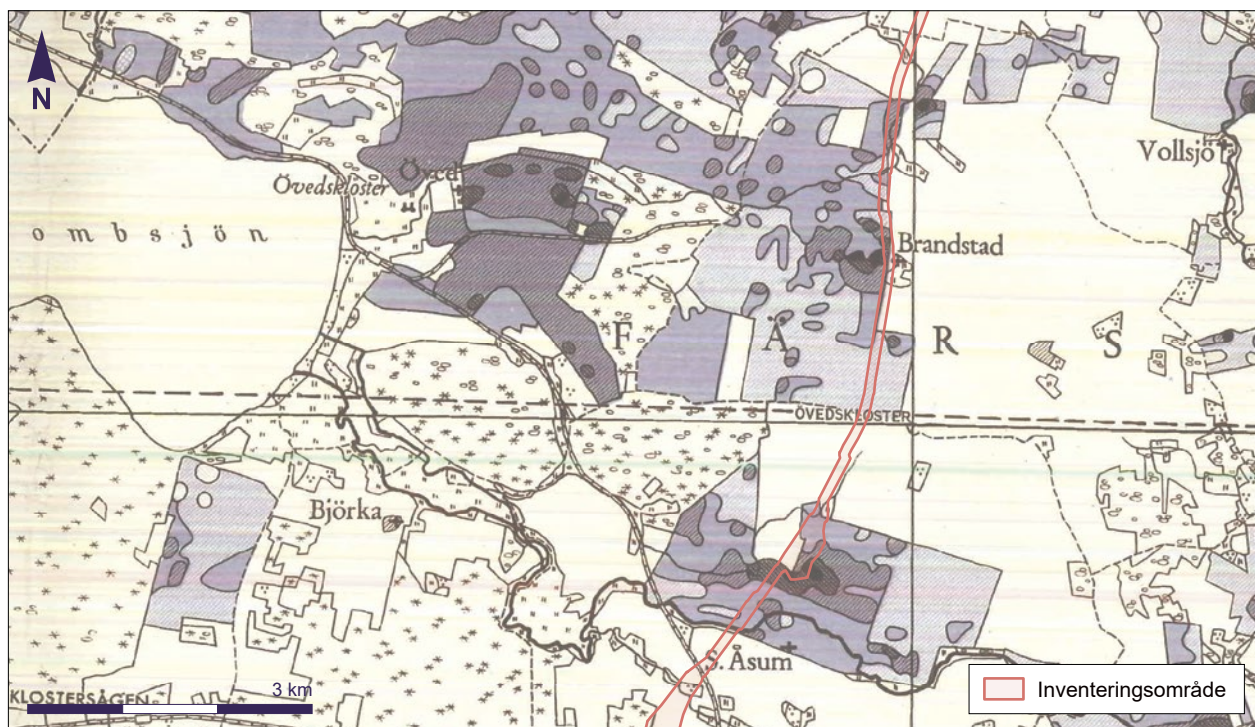
Arrhenius fosfartkarta täcker in stora delar av Skåne (Arrhenius 1934). Syftet med karteringen var att identifiera jordar som var särskilt lämpade för odling av sockerbeter. Arrhenius uppmärksammade att de gamla byarna och markerna närmast dessa framträdde genom förhöjda fosfater. Karteringen används gärna av arkeologer som stöd för att lokalisera äldre boplatser eller bebyggelselägen. Tyvärr omfattar karteringen endast begränsade ytor inom inventeringsområdet. Ställvis längs områdets norra del förekommer noteringar. Vid de gamla byarna Araskoga, Brandstad och Åsum

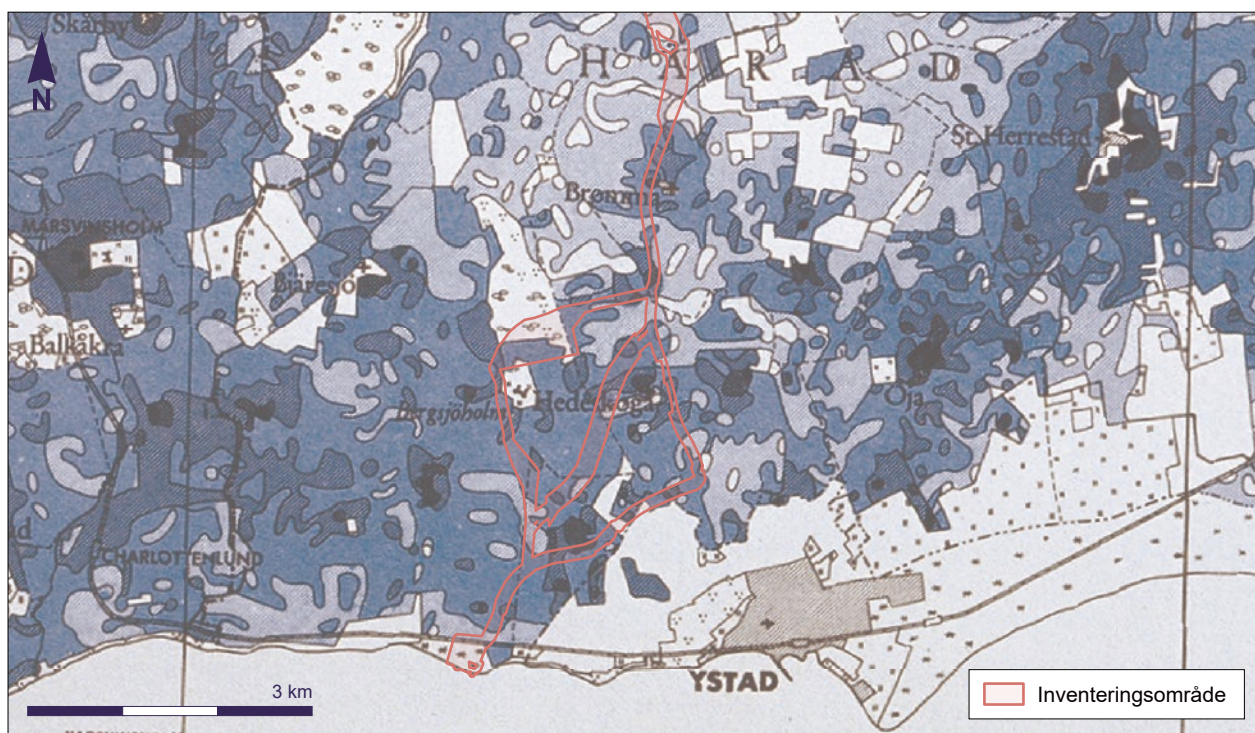
Figur 3. Det aktuella inventeringsområdet lagt mot terrängmodellering med höjder över havet. Skala 1:200 000.

Figur 4. Det aktuella inventeringsområdet lagt mot utsnitt ur jordartskarta. Skala 1:200 000.

Figur 5a. Det aktuella inventeringsområdet lagt mot utsnitt av Arrhenius fosfatkarta, med markeringar av höga fosfater (mörk färg) vid Araskoga, Brandstad och Södra Åsum. Den norra delen av inventeringsområdet löper annars genom en trakt som inte fosfatkarterats i omfattande utsträckning. Skala 1:80 000.

Figur 5b. Det aktuella inventeringsområdet lagt mot utsnitt av Arrhenius fosfatkarta, med markeringar av höga fosfater (mörk färg) vid Bromma, Hedeskoga och Lilla Tvären. Den södra delen av inventeringsområdet löper genom en trakt som fosfatkarterats i mer omfattande utsträckning. Skala 1:80 000.

förekommer förhöjda fosfater (figur 5a), men exempelvis Årröd omfattas inte av karteringen. Från Sövestad och ner till Ystad är karteringen mer heltäckande. Bromma, Hedeskoga och Lilla Tvären visar på förhöjda halter, men annars rör det sig om

måttliga till låga fosfatvärden (figur 5b). Det ska understrykas att de ursprungliga papperskartorna är svåra att digitalisera och rektifiera. Precisionen fallerar, men även med en generös bedömning syns markeringar för höga värden.

4.2 Fornlämningar och fornlämningsmiljö

4.2.1 Inom inventeringsområdet

De synliga lämningarna av det historiska landskapet utgör en mycket liten del av det totala fornlämningsbeståndet. De förhistoriska fornlämningarna, liksom även medeltida bebyggelselämningar, ligger i mark som har varit odlad under lång tid. Även om den moderna jordbruksutvecklingen har skadat de under mark dolda, förhistoriska lämningarna under de senare decennierna, så har den även blottlagt kännedomen om dem.

I Riksantikvarieämbetets digitala fornlämningsregister (FMIS/Fornreg) samlas informationen rörande var, när och i vilken grad människan har brukat och tagit landskapet i besittning. Inom inventeringsområdet finns det 58 registrerade forn- och kulturlämningar (se kartuppslag i avsnitt 7). För att vara ett så pass stort område, som sträcker sig från det inre av landskapet ned till sydkusten, får det för att vara Skåne anses vara ett relativt litet antal. Att så pass få registrerade fornlämningar berörs är emellertid inte oväntat då det antagits att det inre delarna av Skåne befolkats senare. I modern tid har inlandet också varit mindre utsatt för exploatering än kusterna och större expansiva orter, vilket innebär färre uppdragsarkeologiska projekt. Det framgår också att antalet registrerade lämningar tätar och ökar söder ut, närmare Ystad (figur 6a–b; tabell 1). Det förhållandevis stora antalet i Sjöbo kommun beror till stora delar på att skogsbygden kring sjölandskapet har ingått i inventeringsprojektet Skog och historia under slutet av 2000-talet.

När det gäller den antikvariska bedömningen av de registrerade lämningarna så markeras majoriteten, 23 stycken, som övrig kulturhistorisk lämning vilka främst består av fyndplatser och olika typer av historiska lämningar (tabell 2). Det finns dock även några solitära förhistoriska lämningar som har undersökts inför mindre exploateringar, vilka utgör indikatorer för boplatser. Där efter finns 20 stycken lagskyddade *fornlämningar* vilka utgörs av främst boplatser och vägmärken, om än inslag av gravar, blåstbrukslämningar och olika historiska bebyggelselämningar förekommer. Sedan finns det 9 stycken så kallade *bevakningsobjekt*. Dessa utgörs av framför allt historiska bytomt/gårdstomter med inslag av fossil åker samt förhistoriska förekomster av boplatser och boplatserindikerande lämningar. Den antikvariska bedömningen bevakningsobjekt har reviderats i samband med ändringarna av KML 2014, varför

Tabell 1. Registrerade fornlämningar per kommun.

Kommun	Inventeringsområdet	Referensområde (500 meter på ömse sidor om inventeringsområdet)
Hörby	9	48
Sjöbo	22	89
Ystad	27	93
Summa	58	230

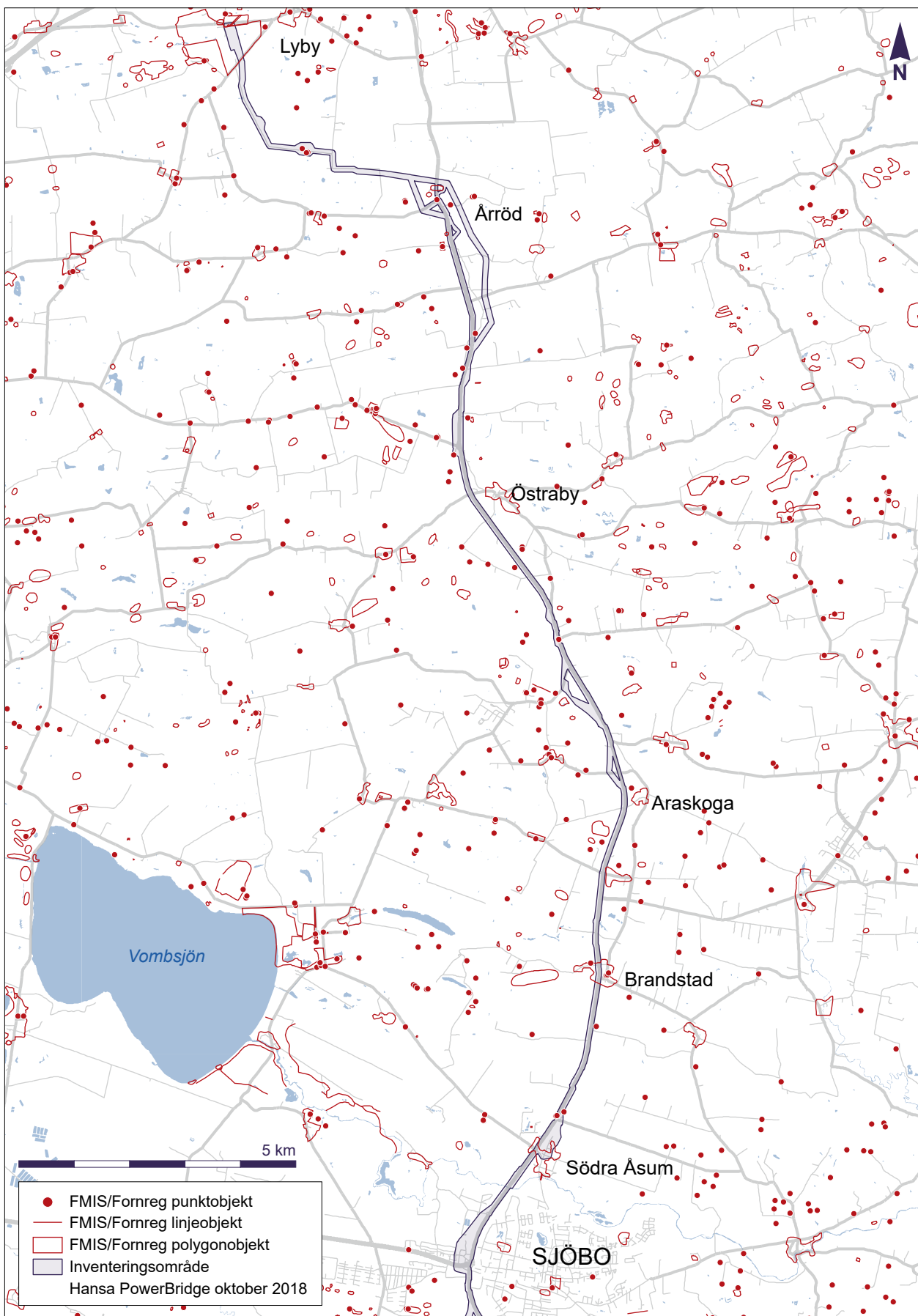
Tabell 2. Den antikvariska bedömningen av registrerade forn- och kulturlämningar inom inventeringsområdet.

Antikvarisk bedömning	Antal
Övrig kulturhistorisk lämning	23
Fornlämning	15
Bevakningsobjekt	9
Undersökt och borttaget	9
Uppgift om	2
Summa	58

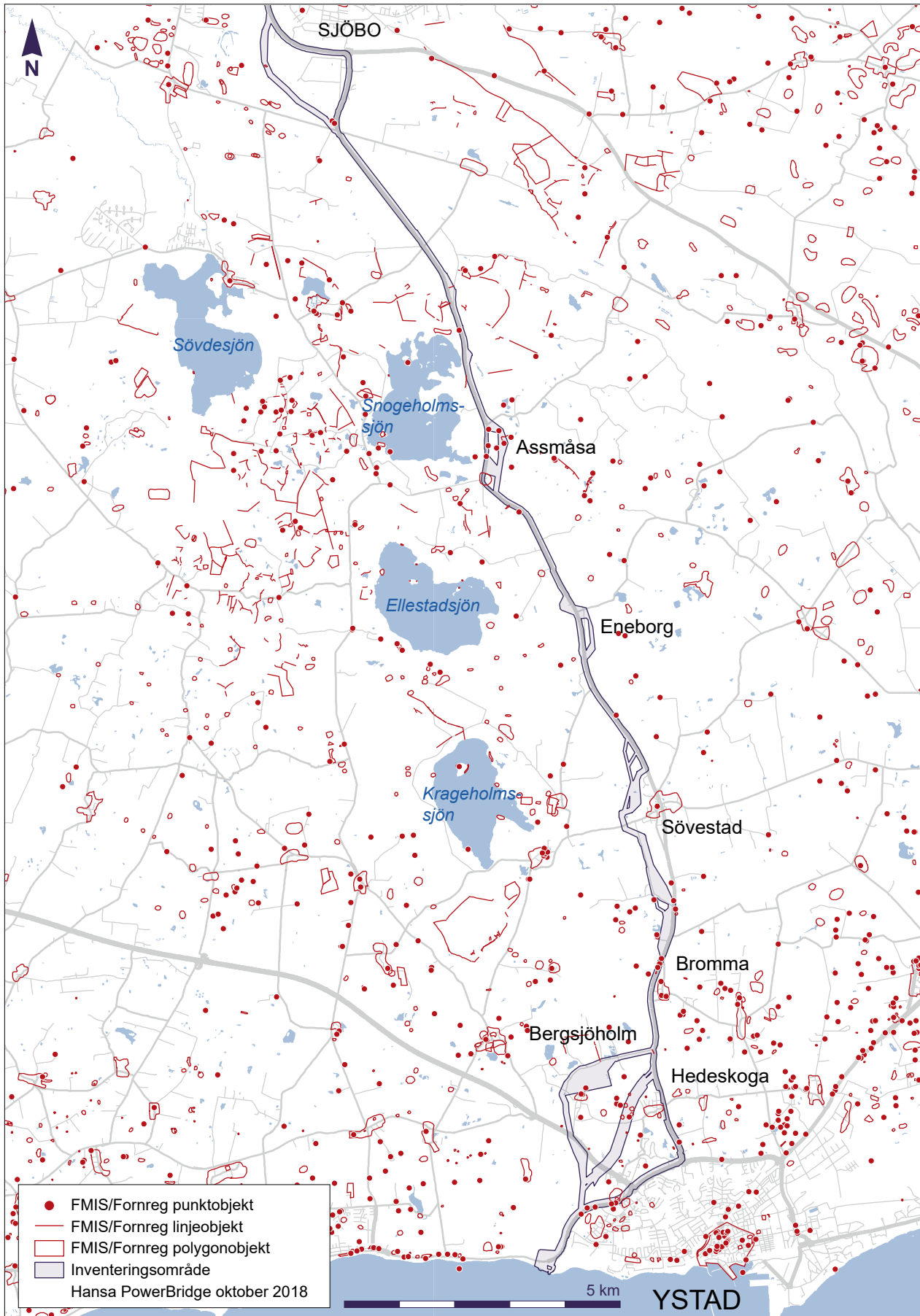
uppgifterna kring dessa kan vara inaktuella och kan komma att korrigeras.

Flertalet lämningar är lokaliserade i samband med inventeringar. Några har blivit föremål för undersökningar, vilket framgår av de 9 posterna under kategorien *undersökt och borttagen*. Samtliga avser lämningar som påträffats och undersökts i samband med två olika vägprojekt. Det ena för den planerade vägbyggnaden vid Assmåsa och det andra för en gång och cykelväg längs väg 13 mellan Sövestad och Hedeskoga, mer om dessa projekt under avsnitt 4.3. Den sista kategorien av antikvariskt bedömda lämningar i inventeringsområdet utgörs av 2 objekt som betecknas som *uppgift om*. De utgörs av en avrättningsplats och en borg.

Variationen av lämningstyper är visserligen stor, men varje typ omfattar oftast bara en till tre förekomster (tabell 3). Den största gruppen lämningar utgörs av *boplatser* (9 stycken). Till gruppen kan även *boplatslämning övrig* (3 stycken) samt *härd* (5 st) räknas in, vilka representeras av antingen i odlingsmark upplöjda eldstäder eller vid arkeologisk utredning påträffade solitära anläggningar som inte kunnat hänföras till andra lämningstyper. Dessa utgör signaler på att ytterligare boplatslämningar kan finnas i nära anslutning. Registrerade boplatser är som regel resultaten av en fältinventering där ytfynd/jordfynd av föremål eller avfallsmaterial i matjorden visar att man under förhistorisk tid uppehållit sig där. Framför allt har flintfynd inom boplatserna medfört en generell datering till stenålder, något som brukar modifieras efter att en arkeologisk undersökning utförts. Boplatserna

Figur 6a. Det aktuella inventeringsområdet markerad på utsnitt ur Fastighetskartan (blad 61ENV) med i FMIS/Fornreg registrerade lämningar i form av punktojekt, linjeobjekt samt polygonobjekt markerade. Skala 1:100 000.

Figur 6b. Det aktuella inventeringsområdet markerad på utsnitt ur Fastighetskartan (blad 61ENV och 61ESV) med i FMIS/Fornreg registrerade lämningar i form av punktojekt, linjeobjekt samt polygonobjekt markerade. Skala 1:100 000.

Tabell 3. Fördelningen av typer av forn- och kulturhistoriska lämningar.

Lämningstyp	Inv.omr	500 m
Avrättningsplats	1	3
Begravningsplats	1	1
Blästbrukslämning	1	2
Boplats	9	34
Boplatslämning övrig	3	4
Boplatsområde	-	1
Borg	1	1
Bro	-	1
Brott/täkt	-	1
Brunn/kalkkälla	1	1
Byggnad annan	-	2
Byggnadsminne	-	2
Bytomt/gårdstomt	7	24
Flatmarksgrav	-	1
Fornlämningliknande lämning	-	12
Fossil åker	1	2
Fyndplats	8	54
Fyndsamling	1	4
Färdväg	4	6
Grav- och boplatsområde	-	1
Gränsmärke	-	1
Hägnad	4	11
Hägnadssystem	1	9
Härd	5	10
Hög	1	10
Kalkugn	-	1
Kvarn	-	1
Lägenhetsbebyggelse	-	1
Minnesmärke	-	4
Naturföremål/-bildning med tradition	-	1
Område med militära anläggningar	-	1
Plats med tradition	-	4
Ristning, medeltid/historisk tid	1	2
Runristning	-	1
Sammanförda lämningar	-	1
Stenindustri	-	4
Stensättning	1	2
Stridsvärn	1	2
Vägmärke	3	6
Övrigt	3	5
Summa	58	230

inom inventeringsområdet har undersökts arkeologiskt varvid de daterades till yngre järnåldern (Bromma 52).

Den näst största gruppen av lämningstyper omfattar *fyndplatserna* (8 stycken) dit kan även en *fyndsamling* räknas (1 stycken). Dessa utgörs till övervägande del av olika mängder tillvaratagna föremål/artefakter eller avfall i flinta och bergart. De flesta är påträffade i samband med äldre tiders

jordbruksarbeten och ger oaktat bristen på kontext en signal om ianspråktagandet av landskapet under förhistorisk tid. En fyndplats, uppdagad vid en arkeologisk undersökning öster om Snogeholmsjön, innehåller ett björnbädd som har daterats till äldre stenåldern (mesolitikum; Sövde 393). Ett par fynd av yxor (Lyby 28:1, Sövestad 58:1) kan på typologiska grunder hänföras till stenåldern, liksom en flintdolk kan föras till bronsåldern (Lyby 27:1). Vid den utdikade sjön norr om gamla Bjärsjöholms säteri har dessutom hittats ett större bronskärl, mer om detta i avsnitt 4.4 (Bjäresjö 59:1; figur 7).

Den tredje största kategorien av lämningstyper inom inventeringsområdet utgörs av *by- och gårdstomter* (7 stycken). Dessa är arkeologisk intressanta och innehållsrika i sig, och deras tofter och inägor sammanfaller ofta med lägen för järnåldersbebyggelse. Sammanlagt berörs i olika omfattning sex bytomter av inventeringsområdet; Årröd (Östra Sallerup 56:1), Araskoga (Brandstad 42:1), Brandstad (Brandstad 40:1), Åsum (Södra Åsum 26:1), Assmåsa (Sövde 66:1), och Lilla Tvären (Hedeskoga 5:1). En lämning utgörs dessutom av en arkeologiskt delundersökt gårdslämning (Hedeskoga 46:1) som sannolikt tillhör Lilla Tvärens bytomt som ligger strax intill. Till denna kategori bör vi också räkna en begravningsplats samt ett kapell som konstaterats ligga inom den sydöstra delen av Lilla Tvärens bytomt (Hedeskoga 50). Mer information om byarna och tidigare gjorda undersökningar inom inventeringsområdet går att läsa om i avsnitten 4.3 respektive 4.6.

Några fornlämningar fordrar en närmare presentation. Det gäller två avrättningsplatser, vid Lyby och Södra Åsum, och en borg mellan Årröd och Östraby.

Avrättningsplatsen i Lyby omfattar ett stort geografiskt område (Lyby 7:1). Detta har sin grund i att det endast finns en skriftlig uppgift från mitten av 1700-talet om både ett tingshus och en galgbacke i området *Tranhals*, vilket utgör det på den historiska kartan markerade området. Vid nedtecknandet fanns även uppgiften traderad av ordsborna i Lyby liksom byggnadsrester i form av tegel syntes i fäladsmarken. I en mindre del av det omfattande fornlämningsområdet har sökschaktning utförts, i samband med en arkeologisk utredning, men inget har påträffats som kan knytas till uppgiften (se vidare i avsnitt 4.3).

Avrättningsplatsen norr om Södra Åsum ligger visserligen inte inom inventeringsområdet men tangerar detta i väster (Södra Åsum 2:1). Till skillnad från avrättningsplatsen i Lyby så har den i Södra Åsum inte någon avgränsande geografi

utan representeras endast av en punkt. Själva fornlämningspunkten får emellertid betraktas som det stipulerade läget för själva avrättningsplatsen, som skall ha legat på detta backkrön. En storlekskattning anges till cirka 50x30 meter. Tvärt emot Lybys avrättningsplats så finns Södra Åsums med på flera äldre kartor. På en karta från 1755 finns en markering för en galge, väster om landsvägen och norr om byn. På 1809 års karta saknas dock denna markering och istället finns en på östra sidan om landsvägen, cirka 250 meter åt sydsydost. Här syns markering både för galge och två steglingshjul (se figur 11c). Avrättningsplatsen har alltså flyttats under en period, för på 1851 års karta är den åter tillbaka väster om landsvägen.

Östra delen av det topografiska höjdläget är bortschaktad i samband med utbyggnaden av väg 13. Men en avrättningsplats kan ha haft en större geografi kopplad till sig. Förutom själva avrättningsplatsen så har den avrättade även begravts i anslutning till platsen. Man kan således räkna med att det inom ett betydligt större område i anslutning till den utpekade platsen kan finnas tillhörande begravningar. Den obrukade, flackt sluttande lövskogsplatån, i slutningen ned mot Åsums by i söder, är i detta fall en plausibel kandidat för begravningsplats. Avrättningsplatsens strategiska placering i landskapet är ingen slump. Gränslandet mellan stad och landsbygd, vanligen på ett backkrön intill en landsväg, väl synlig för förbipasserande var den optimala platsen för att avskräcka invånare eller besökande främlingar från att överträda lagen. Ett annat vanligt kriterium för val av placeringen av galgbackar som rättskipningsplats var, förutom god visibilitet en bit utanför städerna, att det ofta låg i utmarkerna och i sockengränserna (Fendin 2008; Lundh 2014).

När det gäller den medeltida borgen *Stjärnehus*, som ska ha legat vid Faboret väster om väg 13 mitt emellan Hörby och Östraby, så är ämnet lite prekärt. Läget har varit omdiskuterat, utifrån två möjliga, olika placeringar direkt söder om Bråån (först Lyby 1:1, sedan Västerstad 63:1), men borgen har i själva verket med största sannolikhet aldrig funnits. I en artikel har två arkeologer inte bara eftersökt rester efter en möjlig borgplats i landskapet kring Bråån och Faboret, utan framgång, utan även granskat ursprungskällan, ett kungligt brev från 1557, och nysatt upp en förklaring till att en missvisande, lokal tradition byggts upp och fått fäste. Med stor trovärdighet visar författarna att ett skrivfel, i form av ett ”n” för mycket, innebär att den i brevet omtalade bebyggelsen egentligen handlar om *Skärhus* på Linderödsåsen och inget annat (Sandén & Sjöström 1997).

Sammantaget kan man säga att det bland de registrerade objekten/lämningarna inom inventeringsområdet finns inslag från såväl samtliga förhistoriska perioder som från senare historiska företeelser och skeenden. Fornlämningsgenomgången har visat att stora delar av sträckan har varit, om inte intensivt, men ändå kontinuerligt bebodd från början av yngre stenålder och framåt. Vid Assmåsa vid Snogholmssjön finns till och med indikationer på mänsklig närvaro från äldsta stenålder.

4.2.2 Fornlämningar i inventeringsområdets närhet

För att sätta inventeringsområdet i ett sammanhang så har utblickar gjorts även i inventeringsområdets närområde. Vid byråinventeringen har därför även forn- och kulturlämningar som ligger inom 500 meters avstånd på vardera sida om inventeringsområdet granskats. Referensområdets omfattning är rimlig att hantera och nöjaktig för att sätta fornlämningarna inom inventeringsområdet i perspektiv.

Det man kan konstatera är att det fortfarande är samma tre typer av lämningar som dominerar bilden. Men nu har de två vanligaste lämningstyperna bytt plats. Bilden domineras nu av *fyndplatser* och *fyndsamlingar*. Sammanlagt uppgår de till 58 stycken, följt av *boplatser/boplatslämningar* övrigt/hård (48 stycken). Precis som i inventeringsområdet utgör därefter *bytomt/gårdstomt* den tredje vanligaste lämningstypen. Antalet berörda by- och gårdstomter ökar från 7 till 24 stycken. Inte minst ökar frekvensen i norra delen, med flera splittrade bytomter och flera gårdstomter.

Något som man också kan konstatera är att i och med det vidgade referensområdet så ökar frekvensen av de förhistoriska gravarna. Från att det bara finns en *stensättning* och en *hög* inom inventeringsområdet så finns det nu sammanlagt 14 stycken. Förutom ytterligare en *stensättning* norr om Bjärsjölagård (Östra Kärrstorp 2:1 & 4:1) finns det en flatmarksgrav söder om Sövestad (Sövestad 3:1) samt 10 högar. Av högarna så ligger en inom inventeringsområdet nordväst om Sjöbo (Södra Åsum 20:1), övriga fördelar sig i följande socknar; 2 i Bjäresjö (19:1 och 22:1), 2 i Bromma (29:2 och 34:1), 4 i Hedeskoga (2–3:1 och 32–33:1) och 1 i Ystad (2:1).

Visserligen kan gravhögar gömma äldre gravformer, från neolitikum, eller för all del yngre, från järnåldern, men utan undersökningsdata hänförs de generellt till bronsåldern. Det vanligaste läget är på eller strax nedanför krönet av åsryggarna. De monumentala gravanläggningarna i form av

runda högar är medvetet exponerade element, som har präglat kulturlandskapet alltsedan denna tid och som ska aktas även framgent. Även flatmarksgraven, som påträffades i början av 1900-talet av en bonde, kan på grund av sina gravgåvor föras till samma förhistoriska period. Bortsett från högen och stensättningen i inventeringsområdets norra del, ligger alltså de registrerade gravplatserna inom referensområdet främst i den södra delen, som därmed ger en bild av ett bronsålderstida landskap.

Det finns några andra saker som är värda att reflektera över. Två lämningstyper som tillkommit utgörs av *fornlämningsliknade lämning/bildning* (12 stycken) och *stenindustri* (4 stycken). Flera av dem består av så kallade makadamslagningstenar. Dessa utgörs av mindre, upp till 1 meter stora stenar där det på den flata ovensidan syns små älvkvarnlika skrovliga fördjupningar, cirka 5–15 centimeter i diameter stora och 1–10 centimeter djupa. Stenar skall ha använts som stenkrossar, där man för hand krossat sten mot sten varvid dessa fördjupningar har bildats. En ansamling av dessa stenar finns framför allt i den norra delen av referensområdet kring Årröd, men ett par objekt finns även registrerade inom referensområdet intill stensättningen nordost om Bjärsjölagård (Östra Kärrstorp 2:2–3), liksom 4 stycken vid i skogsområdet kring Romeleåsen och Snogeholmssjön (Sövde 262, 264, 288 & 295). Lämningstypen är av förklarliga skäl knutna till de topografiska förutsättningarna där råmaterialet finns. I samband med inventeringsprojektet Skog och historia har antalet lämning kopplade till dessa miljöer ökat markant. Framförallt har antalet hägnader och hägnadssystem tilltagit, men även vägar i skogsområdena vid Romeleåsen och sjöarna, vilket visar bevarade äldre strukturer och ägoindelningar i kulturlandskapet.

Det vidgade referensområdet bjuder inte på någon avsevärd förändring av fornlämningsbildnen, såsom den ter sig inom själva inventeringsområdet. Att fler boplatser, byar och inte minst gravplatser berörs inom referensområdet är inte oväntat. I stället kan man reflektera över de typer av lämningar som lyser med sin frånvaro. Exempelvis finns inga träffar på megalitgravar. Översikter har visat att dessa skulle kunna påträffas nedåt kusten, men samtidigt finns det just vid läget för inventeringsområdet något av ett glapp i den kända representationen (Andersson m.fl. 2004: 170 ff). Vidare förekommer inga explicita noteringar om depåfynd eller offerplatser. Det finns dock anledning att misstänka att vissa inprickade fyndplatser kan motsvara sådana eller att vissa offerplatser inte är korrekt registrerade, se även under avsnitt 4.3 och 4.4.

Inventeringsområdet berör heller inga lägenhetsbebyggelser. Lämningstypen har bara sedan 2014 aktualiserats som fornlämning, enligt KML (om de är etablerade tidigare än 1850 samt varaktigt övergivna), vilket troligen är förklaringen (Knarrström 2017). Genomgången visar också att den tidiga alternativutredningen inför elförbindelsen redan gjort en del bevaringsinriktade val, som innebär att känsliga områden och lämningar undvikits.

4.3 Arkeologiska undersökningar

Exploateringstrycket är inte betydande i inventeringsområdets norra del, varför det heller inte varit aktuellt med särskilt många arkeologiska undersökningar. Undantaget är inventeringsområdets nordligaste del, där utbyggnaden av station Hurva, Svenska kraftnäts anläggning vid Lyby (undersökningar är markerade på kartuppslag i avsnitt 7). Inför uppförandet av denna samt ledningsdragningar från norr har arkeologiska utredningar och förundersökningar genomförts (Ternström 2011; Becker 2012, Friman 2015; FMIS/Fornreg). Vid Sydvästlänkens anslutning i norr, i inventeringsområdet allra nordligaste ände påträffades dels ett röjningsröseområde från perioden 1660–1820 (Lyby 41:1; fossil åker) dels en förhistorisk boplat, utan närmare datering (Lyby 61). Inför uppförandet av själva ställverket genomfördes en arkeologisk utredning i form av kart- och arkivstudier samt sökschaktning (Wallin 2010). Undersökningsområdet låg väster om inventeringsområdet, samt sträckte sig in i dess norra del. Enligt FMIS/Fornreg har delar av objekten Lyby 7:1 (avrättningsplats), Lyby 41:1 (fossil åker) samt Lyby 59 (boplat) i någon mån berörts. Inga spår av avrättningsplatsen lokaliserades. Markstycket inom den fossila åkern visade sig vara så hårt plöjd att inga lämningar kunde lokaliserats. Några få boplatslämningar, av förslagsvis neolitisk datering, påträffades i södra sidan av Lyby 59.

Även inför ombyggnaden av kraftledningen, från station Hurva till Sege vid Malmö, har arkeologiska utredningar genomförts (Ericson 2018). De nordostligaste stolpplatserna ligger direkt väster om station Hurva, men de bedömdes inte ha arkeologisk potential och inga sökschaktningar genomfördes.

Vid Sjöbo korsar inventeringsområdet ett öst-västligt stråk, som sträcker mellan Dalby och Tomelilla och som planeras för järnväg, den så kallade Simrishamnsbanan. På Trafikverkets initiativ genomfördes en fördjupad kunskapsmanställning i form av en arkeologisk utredning, som syftade att belysa fornlämningsituationen

samt bidra till val av korridoralternativ (Söderberg 2013). Arbetet genomfördes i huvudsak som en byråinventering, exemplifierade med två avgränsade fältstudier. Vid Sjöbo förgrenar sig korridoralternativen till ett som går genom tätorten och ett som går söder om. Sammanställningen visar att det är relativt glest med fornlämningar vid Sjöbo, men efter en riktad fältbesiktning framhålls området syd/sydväst om Sjöbo (Vombsjösänkan) som av stor potential avseende stenålder (Wallebom 2013).

Trafikverkets planerade utbyggnad av väg 13 har medfört arkeologiska undersökningar längs en cirka 3,3 kilometer lång sträcka vid Assmåsa. Den arkeologiska utredningen steg 1 genomfördes 2014, varvid tio utredningsobjekt (inom dessa förekom även registrerade FMIS/Fornreg-objekt) pekades ut, jämte de registrerade bytomterna för Assmåsa och Fogstorp (Carlie & Stark 2015). Under 2016 genomfördes arkeologisk utredning steg 2 samt arkeologisk förundersökning inom delar av de utpekade utredningsobjekten samt Assmåsa bytomt (Kjällquist 2017). Såväl insatsen som resultaten var begränsade, men i de spridda sökschakten påträffades ett flintavslag (stratigrafiskt daterad till äldre än maglemose), ett björnbän (daterat till maglemose), delar av en kavelbro (nyare historisk tid), en härd (¹⁴C-daterad till mellan-neolitikum). Vid Assmåsa bytomt påträffades inget av antikvariskt värde, utöver raseringsspår efter byggnader som nyligen tagits bort samt sentida markarbeten. Resultaten har vävts in i inventeringarna och resultaten för denna rapport och de utredningsobjekt som lagts till har utgångspunkt i en sammanvägning av 2015 och 2017 års projekt.

Väg 13 har berörts ytterligare av utredningar och förundersökningar, inför anläggandet av en gång-/cykelväg mellan Sövestad och Hedeskoga (Ericson 2015). Den arkeologiska utredningen steg 1 omfattade en sex kilometer lång sträcka, med en 10 meter bred zon på ömse sidor av väg 13. Sammanlagt sju utredningsobjekt pekades ut, varav de tre sydliga (område 1,2 och 3) sammanfaller med inventeringsområdet, inom deletapp 3. Vid den påföljande arkeologiska utredningen steg 2 berördes bland annat just dessa tre utredningsobjekt av sökschaktningar (Hyll 2016). En äldre vägbank samt spridda arkeologiska anläggningar av boplatsskäraktar påträffades, främst i anslutning till område 2 (i höjd med Bromma). Den påföljande förundersökningen inom detta område resulterade i fem anläggningar och sex lager, jämte en handfull föremålsfynd (Ericson 2017). Tre ¹⁴C-analyser gav spridda resultat till tidigneolitikum, äldre romersk järnålder samt vendeltid. Ansvarig arkeolog påpekade att det är

rimligt att anta att under mark dolda spår efter boplatser förmodligen haft en större utbredning utanför det smala schaktningsområde som betingades av projektet.

Vid tidpunkten för fältinventeringen noterades en pågående arkeologisk utredning direkt söder om Hedeskoga och väster om väg 13. Ansvarig utförare (Lars Jönsson, Österlenarkeologi) har kontaktats avseende resultaten av denna, men någon rapport föreligger inte i skrivande stund. Utföraren lämnade emellertid en plan över placeringen av sökschakt samt över de områden som skulle rekommenderas för fortsatt antikvarisk kontroll (e-post 2018-10-30). Sökschakt hade dragits helt nära väg 13, inom det här aktuella inventeringsområdet, men hade inte genererat underlag nog för fortsatta undersökningar just inom detta. Södra delen av Hedeskoga har tidigare undersökts, varvid några få boplatslämningar påträffades som daterades till romersk järnålder (Hedeskoga 6).

I västra och nordvästra delen av Ystad har det sedan mitten av 1970-talet genomförts åtskilliga arkeologiska undersökningar (Becker & Anglert 2006). Söder om Dag Hammarskjölds väg, inom Åkesholm, Västra Sjöstaden och Regnbågsparken, har gravplatser, med flatmarksgravar och urnegravar, samt boplatser, med lämningar av flera förhistoriska hus samt olika aktivitetsområden påträffats (Andersson 2001; Becker 2003; Jacobsson 1987; Jeppsson 1990; Karsten & Knarrström 1999 & 2000; Nagmér 1992 & 1993; Olsson 1989 & 1995; Schmidt Sabo 2002; Wallin 1987). De flesta lokalerna är daterade till perioden yngre bronsålder–äldre järnålder, men nedslag finns även i yngre stenålder–äldre bronsålder.

När det gäller den nedlagda byn Lilla Tvären (Hedeskoga 5:1) så har den varit föremål för en rad arkeologiska undersökningar. I samband med Ystadprojektet gjordes flera undersökningar i framför allt byns västra delar, inklusive en kvarnlämning belägen söder om nuvarande Källesjö gård (Anglert & Andersson 1989, Anglert 1995, Billberg 1989). Bytomten har även berörts av exploatering, både i samband med ledningsdragningar (Billberg 1989; Becker 2011; Becker 2013; Anglert i manus), men framför allt av utbyggnadsplaner för Ystads kommun. I samband med utredningar och förundersökningar av bytomten har dessutom en begravningsplats och ett kapell/kyrka konstaterats i bytomtens sydöstra del (Hedeskoga 50). Bybebyggelsen har sitt ursprung i 1000-talet och de sista gårdarna flyttades ut vid enskiftet i slutet på 1700-talet. Vid den senaste undersökningen har kapellets läge och orientering konstaterats och begravnings-

platsens utbredning och komplexitets skattats. Den samlade dateringen av de påträffade individerna spänner över cirka 400 år (cirka 1150–1550) och en uppskattning av antalet begravningar som kan finnas här (ligger i flera skikt) uppgår till runt 300 stycken. Antalet gårdar i byn har under tidens lopp varierat och utbredningen divergerar i förhållande mellan de befintliga lantmäterihandlingarna (äldsta är en geometrisk karta från 1691), skriftligt källmaterial och de arkeologiska resultaten. Att det finns fler gårdar utanför den registrerade bytomtens utbredning visar bland annat ett par undersökningar söder om Dag Hammarskjöld väg (Hedeskoga 39:1 och 46:1), där rester efter bebyggelseämningar tillhörande den högmedeltida fasen av byn berördes (Jeppsson 1991; Schmidt Sabo 2002).

I samband med bygget av Dag Hammarskjölds väg utfördes sökschaktningar vid några platser varvid tre lägen med härdar konstaterades (Hedeskoga 40:2, 41:1 och 42:1) samt spår efter bebyggelseämningar tillhörande Lilla Tvärens bytomt (Hedeskoga 40:1; Kriig 1992).

Ystadprojektet genomförde inte bara inventeringar, utan även en del arkeologiska undersökningar i det här aktuella inventeringsområdets närhet (Berglund 1991; Larsson m.fl. 1992; FMIS/Fornreg). I Svartskylle naturreservat, en knapp kilometer öster om Eneborg vid väg 13, undersöktes år 1984 en neolitisk fyndplats (Sövestad 43:1). Ett rikt, litiskt fyndmaterial påträffades, men inga konstruktionsspår, vilket lett till en tolkning av lokalen som en offerplats. Vid Årsjö, cirka en kilometer väster om inventeringsområdet i höjd med Sövestad, har några lokaler undersökts mellan 1983–1984 (Sövestad 18:1–2, 51:1 och 56:1). Inom en av boplatserna förekom fynd som daterades till romersk järnålder. Ystadprojektet har också arbetat med undersökningar av flera lokaler inom Bjäresjö socken, men dessa ligger främst kring Bjäresjö, Ruuthsbo och Svarte, det vill säga ett par kilometer väster om inventeringsområdet.

4.4 Föremålsfynd

Med så pass få arkeologiska undersökningar tidigare genomförda inom eller i anslutning till inventeringsområdet förekommer begränsat med uppgifter om föremålsfynd. Utöver vad som nämns ovan, i anslutning till beskrivningarna av undersökningarna, förekommer uppgifter om fynd i Statens Historiska Museers föremålsdatabas. Statens Historiska Museer var direkt mottagare av många fynd under 1800-talet och det tidiga 1900-talet. Under loppet av 1900-talet har allt fler fynd förde-

lats till Historiska Museet vid Lunds Universitet. Tyvärr håller denna institution inte öppna digitala fynddatabaser. Inom ramen för detta arbete har inte eventuella fynd efterforskats närmare hos denna institution. Viss arkeologisk litteratur av typen katalogverk har kontrollerats. I dessa är olika kategorier av fynd och fyndplatser listade sockenvis. I många fall är dessa inte redovisade i fornminnesregistret eftersom lägesbestämningar inskränker sig till fastighet eller socken. Vid genomgången har i en del fall eventuell lägesangivelse kontrollerats. Sannolikt är få eller inga av dessa fyndplatser belägna inom inventeringsområdet. Genomgången är således i första hand kvalitativt motiverad, och syftar till att komplettera fornlämningsskildern mer generellt.

Statens historiska museers digitala register ger träffar i Södra Åsum, Sövestad, Bromma och Bjäresjö socknar. Här tas inte kyrkoföremål upp, vilka förekommer i ytterligare några socknar men som inte kan anses väsentliga för denna sammanställning. Föremål vars lokalisering visserligen är inom av inventeringsområdet berörd socken men som ligger ett gott stycke ifrån detta tas inte heller upp här.

I Södra Åsum har en osedvanligt stor brakteat – ett slags hängsmycke – påträffats (SHM inventariernr 7128, föremålsnr 108900; figur 8a–b). Föremålet är i guld, och mäter 123 millimeter i diameter samt väger 100 gram. Brakteaten påträffades enligt fyndregistrets noteringar den 27 november 1882 av ”åboen Nils Andersson å No 32 under plöjning”, samt löstes in av Historiska Museet för 400 kr. Brakteaten har klassificerats som C-typ, som kännetecknas av avbildningen ett fyrfota djur med manshuvud ovanpå. Dessutom har en den runinskrift, i den äldre futharken (runalfabetet), som enligt Nationalmuseums hemsida för danska runinskrifter ska tydas som *Jag FakaR målade*. Fyndplatsen anges till Åsums by. Brakteaten dateras till cirka 450–540 e.Kr., folkvandringstiden senare del under järnåldern. Föremålstypen har rötter i romarriket och associeras med järnålderns aristokrati.

Cirka 1 kilometer söder om Sövestad och bara ett par hundra meter öster om dagens väg 13 påträffade en lantbrukare år 1907 en flatmarksgrav med rikt fyndmaterial (inventariernr 13224, föremålsnr 363893–363899). Uppgifterna i FMIS/Fornreg (Sövestad 3:1) respektive Statens Historiska Museers databas skiljer sig något åt, men det rör sig om tre armingar, en halsring, en stångnål, två märlor och två tenar i brons samt en skälla. Dateringen pekar mot bronsålderns period IV, cirka 600–500 f.Kr.

Figur 7. Ett kärl i brons påträffades i samband med torvtäkt på 1880-talet, vid gamla Bjärsjöholms säteri (SHM inventariernr 7993, föremålsnr 96953; RAÄ Bjäresjö 59:1). Föremålet är daterat till bronsålderns period IV. Foto: Ulf Bruxe, Statens historiska museer (CC-BY).

Det ska också ha funnits en stenpackning och brända ben, samt ett lerkärl med snörörning.

Till Sövestad, utan närmare lokalisering, är också en metkrok och en synål i brons knutna (båda daterade till bronsåldern; inventariernr 8722, föremålsnr 418621 respektive 363892) samt flera små guldbleck, med föreslagen datering till vikingatiden (perioden cirka 800-1100; inventariernr 16927, föremålsnr 110030).

Vid Bromma, utan närmare lägesbestämning, har en fibula – ett dräktspänne – i brons påträffats (SHM inventariernr 1985:1850, föremålsnr 416045). Dateringen uppges till romersk järnålder, det vill säga de första fyra århundradena av vår tideräkning. Det föreligger inga andra data kring fyndomständigheterna.

Vid gamla Bjärsjöholms säteri har ett kärl i brons påträffats i samband med torvtäkt på 1880-talet (SHM inventariernr 7993, föremålsnr 96953; RAÄ Bjäresjö 59:1; se figur 7). Föremålet har bikonisk form och är gjort av hopnitade bronsplåtar. Överdelen har en driven ornering av större och mindre bucklor som bildar linjer, solhjul och solhästar. Kärlet är försett med två pånitade öron. Det är daterat till bronsålderns period IV, cirka

1100–900 f.Kr. Fyndplatsen är i den forna Bergsjöholmssjön, vilket leder tankarna till att det rör sig om ett offerat föremål.

I vetenskapliga sammanställningar över fynd relateras tre flintspetsar från Brommekultur (cirka 12000–9000 f.Kr.), funna i ”Ystadtrakten” (Andersson & Knarrström 1999: 68). Exakta fyndplatser är inte kända, men Krageholm och Karlsro vid Ellestadssjön och Krageholmssjön har pekats ut som möjliga (Andersson m.fl. 2004: 22 ff). De skånska senpaleolitiska fynden är gärna lokaliserade till sjöar och vattendrag och inventeringsområdets passage nära sådana system aktualiserar en potential, jämför med fynd vid Assmåsa nära Snogeholmssjön (Sövde 392; Kjällquist 2017).

Per Karstens katalog över skånska neolitiska offerfynd listar nedslag i flera av de av inventeringsområdet berörda socknarna. Posterna tar upp såväl enkelfynd som sammansatta depåer, ofta funna i samband med jordbruksaktiviteter eller torvtäkt. I Lyby socken rör det sig om fyra fyndplatser, varav två uppges som Lyby mosse (som inventeringsområdet rundar i norra änden av sträckan), med dateringar till tidigneolitikum till senneolitikum. I Västerstad socken tre platser, dito dateringsspann.

Figur 8a och b. Den praktfulla brakteaten från Södra Åsum (SHM inventariernr 7128, föremålsnr 108900). Föremålet är 12,3 cm i diameter och är daterat till folkvandringstid under järnåldern. En brakteat är ett hängsmycke, som anses ha varit lämpliga gåvor mellan järnålderns aristokrater. Foto: Ulf Bruxe, Statens historiska museer (CC-BY).

I socknarna Östraby (fyra platser), Brandstad (två platser) och Östra Kärrstorp (fyra platser) lägger sig dateringarna mellan tidigneolitikum och mellan-neolitikum. Södra Åsum och Östra Sallerup socknar rör det sig om en fyndplats vardera, dateringar endast till tidigneolitikum. Sövde och Sövestad socken har fem platser vardera, med dateringar mellan tidigneolitikum och mellan-neolitikum. I Bromma socken (en plats) samt Bjäresjö socken (tre platser) ligger dateringarna i ett senare spann, från mellan-neolitikum till senneolitikum. Merparten

fyndplatser presenteras som (äldre) våtmarker och sänkor, eller nära vattendrag. Det går inte att se några egentliga tendenser i underlaget, men katalogen ger vid handen att hela den neolitiska perioden är representerad i inlandet, trots att det inte föreligger motsvarande utgrävningsresultat från området. Att det närmare kusten syns en glidning mot mellan-neolitikum och senneolitikum är inte nödvändigtvis rättvisande för ianspråktagandet av landskapet under neolitikum, utan kan vara följden av till exempel moderna jordbruksformer.

4.5 Riksintressen för kulturmiljö samt Länsstyrelsens regionala kulturmiljöprogram

I samrådsunderlagen för Hansa PowerBridge redovisas riksintressen för kulturmiljö samt särskilt värdefulla kulturmiljöer och kulturmiljöstråk i Länsstyrelsen Skånes regionala kulturmiljöprogram (figur 9). Här kommer endast kort att relateras de berörda kulturmiljöerna, i relation till inventeringsområdet.

Inventeringsområdet berör fyra riksintressen för kulturmiljö:

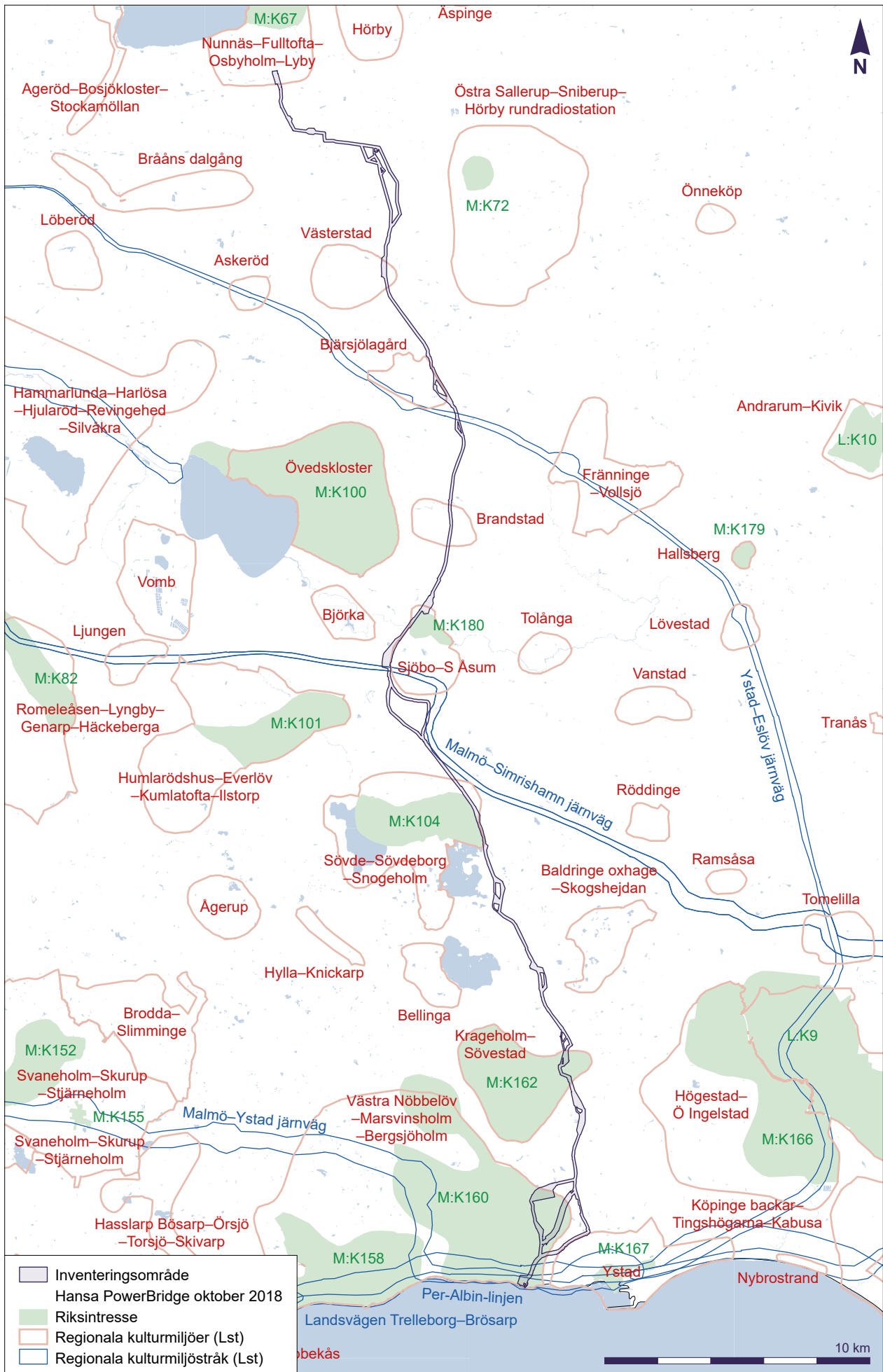
- Södra Åsum (M:K 180), Sjöbo kommun, innefattar ett sockencentrum med kringliggande odlingsbygd kring Åsumsån.
- Sövde – Sövesborg (M:K 104), Sjöbo kommun, innefattar ett slottslandskap som genom århundraden präglats av godsförvaltningen vid Sövdeborgs slott.
- Krageholm (M:K 162), Ystads kommun, innefattar ett slottslandskap kring Krageholms slott med delvis bevarad medeltida bebyggelse.
- Bjärsjöholm – Balkåkra – Skårby (M:K 160), Ystads kommun, innefattar ett utpräglat och vidsträckt slotts- och odlingslandskap kring slotten Bjärsjöholm, Marsvinsholm och Ruuthsbo, med förhistorisk bruknings- och bosättningskontinuitet.

Inventeringsområdet berör 14 stycken enligt Länsstyrelsen Skåne särskilt värdefulla kulturmiljöer och kulturmiljöstråk:

- Nunnäs – Fulltofta – Osbyholm – Lyby. Hörby kommun. Området uppvisar en kontinuerlig utveckling av kulturlandskapet från förhistorisk tid över medeltid till nutid, med lämningar som präglat kulturlandskapet.
- Västerstad. Hörby kommun. Landskapet är öppet och i hög grad präglat av 1800-talets skiftesreformer och rationella odlingslandskap. Av speciell betydelse är den allékantade landsvägen och de småskaliga odlingsfälten.
- Bjärsjölagård. Sjöbo kommun. Området illustrerar en lång utveckling av kulturlandskapet i vilket lämningar från medeltiden och 1700- och 1800-talen dominerar. Sätessgårdarnas utveckling från försvarsanläggningar till ståndsmässiga gårdar framgår klart.
- Brandstad. Sjöbo kommun. Byn utgör ett typexempel för situationen efter skiftet, med välbevarad äldre bebyggelse. Kyrkan med

prästgård, skola och församlingshem är alla viktiga delar i bybilden.

- Sjöbo – Södra Åsum (sammanfaller delvis med riksintresset M:K180). Sjöbo kommun. Sjöbo har bibehållit något av sekelskiftets centralortskaraktär. Bebyggelsemönstret har bevarat husens placering i anslutning till gaturummet. Södra Åsum är ett exempel på skånsk bymiljö efter skiftets genomförande under 1800-talet.
- Sövde – Sövdeborg – Snogeholm (sammanfaller delvis med riksintresset M:K 104). Sjöbo kommun. Området illustrerar en utveckling av det godspräglade kulturlandskapet från medeltid till 1800-tal. Goda exempel för samtliga av de byggnader som ingår i den traditionella slottsmiljön finns bevarade. Viktiga beståndsdelar i kulturlandskapet förutom slottsanläggningarna är ädellövskogen, betes- och odlingsmarkerna, alléerna samt det äldre till godset knutna byggnadsbeståndet.
- Krageholm – Sövestad (sammanfaller helt med riksintresse M:K 162). Ystads kommun. Landskapets omväxlande karaktär med lövskog och öppna marker, vägsträckningarna och alléerna är av betydelse för miljön, som är starkt präglat av 1800-talets jordbruksreformer.
- Västra Nöbbelöv–Marsvinsholm–Bergsjöholm (sammanfaller delvis med riksintresse M:K160). Ystads kommun. Genom ett rikhaltigt och varierat bestånd av monument från olika perioder speglas flera av kulturlandskapets utvecklingsfaser från förhistorisk tid till nutid. Det nuvarande landskapet är framför allt präglat av 1800-talets jordbruksreformer och storgodsdrift.
- Ystad, Ystad kommun. Ystad är känt som medeltida stadsbildning från 1200-talets mitt och är en av de bäst bevarade medeltida städerna i landet. Genom det rika och varierande byggnadsbeståndet illustreras en kontinuerlig utveckling från medeltid till nutid. Såväl stadsplanen med gatunät och fastighetsindelning som den äldre bebyggelsen samt planteringarna och torgen har kulturhistoriskt värde.
- Ystad – Eslöv järnväg. Malmö – Simrishamns järnväg. Malmö – Ystad järnväg. Landsvägen Trelleborg – Simrishamn – Brösarp. I stationssamhällena är stationshusen viktiga, liksom övriga byggnader, anläggningar,

Figur 9. Det aktuella inventeringsområdet med berörda och omkringliggande riksintressen för kulturmiljö respektive regionala kulturmiljöer och kulturmiljöstråk, enligt Länsstyrelsens kulturmiljöprogram. Skala 1:200 000.

stations- och järnvägsgator och den öppna plats som anger stationsområde. Banorna är en återspeglning av samhällsutvecklingen i stort. Landsvägen har på flera ställen idag dragits utanför samhällen och i nya stråk, men till största delen är även den gamla landsvägen väl bevarad. Man kan alltså följa vägens utveckling som vägens olika åldersringar i landskapet.

- Per Albin-linjen utmed sydkusten. Skånelinjen, eller Per Albin-linjen som den också kallas, började byggas år 1939 och skulle fungera som en befästningslinje längs den södra kusten. Försvarslinjen är en unik företeelse som tydligt visar Skåne som gränsprovins. Samtliga värn är viktiga delar i den helhet som Skånelinjen utgör.

Såväl riksintressena som de regionala kulturmiljöområdena och -stråken relaterar i första hand till synliga lämningar i form av bebyggelsen i sig och dessas inbördes relationer, dispositionen av landskap samt kommunikationer. Inbäddat ligger även kopplingar till ett äldre ianspråktagande av landskapet och i något fall nämns uttryckligen det förhistoriska. Det ska understrykas att i flera fall endast tangeras riksintressen eller regionala kulturmiljöområden/-stråk. I och med att elförbindelsen planeras som markkabel på land beräknas påverkan på och konsekvenserna för kulturmiljöerna bli obetydliga.

4.6 Ort- och platsnamn – härader, socknar och byar

Inventeringsområdet löper genom tre härader, från norr till söder Frosta, Färs och Herrestad (figur 10). Kunskapsläget kring ort- och platsnamn varierar mellan de tre häraderna. Det är endast Frosta härad som har publicerats i serien Skånes ortnamn och som därmed analyserats och presenterats mer genomgripande (Hallberg 2000). Färs och Herrestads härader har tyvärr inte samma genomgripande bearbetning att tillgå.

Frosta härad skrevs som *Frosteharadt* i en avskrift från 1100-talets slut till början av 1200-talet (Hallberg 2000; Wahlberg 2003). Vid samma tid, och endast vid ett tillfälle, förekommer också häradsnamnet *Dapræheret*. Förlederna har föreslagits vara motsvara mansnamn, där *Dapra* har betydelsen ”den sorgsne/tunge”. Tolkningarna är emellertid ovissa och det har föreslagits att de två namnformerna syftar på egenheter i terrängformationerna eller kanske olika delar av häradet.

Färs härad har tidigaste belägg som *Færsheret* kring år 1300 (Wahlberg 2003). Namnet har inte

fått någon tillfredsställande tolkning. Ett förslag är att det relaterar till mansnamnet *Far/Fær*, möjligen i den allmänna betydelsen ”egendom, ägodelar”. Det har uttryckts förmodanden om att det skulle vara en representation av rika män som givit upphov till häradsnamnet (Pamp 1988).

Herrestads härad har namn efter byn och socknen Stora Herrestad, omnämnda år 1085 som *in heruestadum* (Pamp 1988). Förleden motsvarar mansnamnet *Hærwer* och efterleden stad i betydelsen ”ställe, plats”.

Inventeringsområdet sträcker sig igenom 13 socknar och passerar 16 historiska bytomter eller gårdstomter. Vissa av dem berörs direkt av inventeringsområdet medan andra ligger inom 200 meters avstånd – ett kriterium som ansetts rimligt i relation till potentialen avseende järnåldersbebyggelse och relationen mellan dylik och historiska bebyggelselagen. Det har i och med obalansen i vetenskapliga sammanställningar varit svårt att få fram äldsta belägg i samtliga fall, men i tabell 4 presenteras en övergripande excerpering av data.

Sökningar på registrerade bytomter/gårdstomter i FMIS/Fornreg visar att frekvensen byar per socken skiljer sig något åt. Sövde sticker ut med hela 34 inprickade byar och intilliggande Sövestad inbegriper 14 byar, varav ett par fördelade på flera tomter. I norra änden finns också ett kluster av socknar med flera byar – Östra Sallerup (15 stycken), Västerstad (13 stycken) och Östraby (12 stycken) – där åter byar med flera tomter förekommer. Annars handlar det om 3–8 byar per socken, med enkla bytomter. Utöver att Sövde är en vidsträckt socken, så finns ingen klar koppling mellan antal byar och socknens storlek. De två klustren med större antal byar per socken ligger i gammal risbygd eller skogsbygd, vilket möjligen kan förklara den splittrade bybildningen, men avseende Sövde och kanske Sövestad måste även närheten till slotts- och borglandskapet kring sjöarna vägas in.

Det är svårt att se historiska tendenser i materialet, avseende åldersskikt. Sövestad sticker ut med sitt tidiga omnämnande, men som exemplet Lilla Tvären visar så är en skriftlig källa inte rättvisande för dateringar. Inte förvånande är flera namn konstruerade med ord som syftar på terräng och topografi: berg, sjö, åsrygg, lövris och så vidare. I norra delen av inventeringsområdet förekommer i flera fall efterleder som indikerar nybyggen och röjningar/svedjande, vissa av dem med förled som pekar mot mansnamn. Möjligen kan det tolkas som om landskapet här har ett senare ianspråktagande än socknarna längre söderut. Via namnen kan man också skönja det historiska landskapets

Tabell 4. Socknar och byar som passerar av inventeringsområdet. Fet stil avser sockennamn. Byar är listade under respektive socken. Markering med * innebär att bytomt/gårdstomt berörs direkt av inventeringsområdet. Markering med ** innebär att det FMIS/Fornreg-objektet har varit föremål för arkeologisk undersökning. Förkortningen DAL syftar på Dialekt- och ortnamnsarkivets digitala databas på internet. Förkortningen Db syftar på Decimantboken från 1651, i Skåne (Skansjö & Tuvestrand 2007).

Namn	Äldsta belägg (år)	FMIS/ Fornreg-objekt nr	Kommentar (äldsta namnform, betydelse med mera)	Källa
Lyby	1353		Förleden <i>liuth</i> tolkas som 'folk, allmoge', evt syftning på en samlingsplats/tingsplats	Wahlberg 2003
Östra Sallerup	1201		<i>Saxulstorp</i> , förleden troligen mansnamnet Saxel/Saxulf. Efterleden en form av torp i betydelsen nybygge.	Wahlberg 2003
Ärröd *	Cirka 1570	Östra Sallerup 56:1–2	<i>Aaryddt</i> , förleden syfta på å (Bråån), efterleden är en form av ordet ryd i betydelsen röjning. En hel och fyra halva gårdar (kronans, kungens; Db 1651).	Hallberg 2003, Skansjö & Tuvestrand 2007
Västerstad	Cirka 1228		<i>Wæstærstatha occidentali</i> (västra).	Wahlberg 2003
Farboret	1514	Västerstad 58:1	<i>Ferberöd</i> , där uttolkningen har föreslagits som Fröbjörns röjning. Två gårdar (adelns; Db 1651).	Pamp 1988, DAL, FMIS/Fornreg, Skansjö & Tuvestrand 2007
Östraby	1495		<i>Østerwæsterstade</i> , jfr Västerstad ovan.	Wahlberg 2003
Östraby	1495	Östraby 99:1 **	<i>Østerwæsterstade</i> , jfr Västerstad ovan. Arkeologiska undersökningar vid kyrkan. Tretton hela gårdar, fyra halva gårdar (kronans, kungens, kyrkans; Db 1651).	Wahlberg 2003, Skansjö & Tuvestrand 2007
Östra Kärrstorp	1350		<i>ecclesie Kæristhorp</i> , i förleden möjligen ordet kärr, efterleden är torp i betydelsen nybygge.	Wahlberg 2003
Kärrstorp	1350	Östra Kärrstorp 54:1	<i>Kæristhorp</i> , i förleden möjligen ordet kärr, efterleden är torp i betydelsen nybygge. Två hela gårdar, 1 halv gård (kungens; Db 1651).	Wahlberg 2003, Skansjö & Tuvestrand 2007
Brandstad	1332		<i>Brunstathæ</i> , innehåller i förleden antingen <i>bruni</i> i betydelsen svedjeland eller något av mansnamnen. <i>Brun</i> eller <i>Bruni</i> .	Wahlberg 2003
Araskoga *	1447	Brandstad 42:1	<i>Auerskow</i> . Tio hela gårdar (kungens, kronans, adelns; Db 1651).	FMIS/Fornreg, Skansjö & Tuvestrand 2007
Brandstad *	1332	Brandstad 40:1 **	<i>Brunstathæ</i> , innehåller i förleden antingen <i>bruni</i> i betydelsen svedjeland eller något av mansnamnen <i>Brun</i> eller <i>Bruni</i> . Arkeologiska undersökningar vid kyrkan. Fjorton hela gårdar, två halva (Kungens, kronans, adelns; Db 1651).	Wahlberg 2003, Skansjö & Tuvestrand 2007
Södra Åsum	Cirka 1300		<i>Asum</i> , förleden en form av ordet ås med syftning på en höjdsträckning vid kyrkbyn.	Wahlberg 2003
Åsum *	1329	Södra Åsum 26:1	<i>Asum</i> , förleden en form av ordet ås med syftning på en höjdsträckning vid kyrkbyn. I byn också en sätesgård (kungsgård). Tjugoen hela gårdar, fem halva gårdar (adelns; Db 1651).	Wahlberg 2003, FMIS/Fornreg, Skansjö & Tuvestrand 2007
Ilstorp	1510-talet (avskrift)		<i>Jlstrup</i> , förleden innehåller ett forndanskt mansnamn <i>Ighel/Ighul</i> och efterleden torp i betydelsen nybygge.	Wahlberg 2003
Sövde	1478		<i>Sowedhe</i> , förleden en form av ordet sjö (jfr Sövedsjön), efterleden en form av <i>with</i> i betydelsen skog.	Wahlberg 2003
Pålstorp	1530	Sövde 76:1	<i>Poilstorp</i> . En hel gård (adelns; Db 1651).	DAL, Skansjö & Tuvestrand 2007
Assmåsa *	1514	Sövde 66:1 **	<i>Assmusse</i> . Arkeologiska undersökningar i delar av bytomten. Fem hela gårdar (adelns; Db 1651).	DAL, Skansjö & Tuvestrand 2007
Hökatorp	1616	Sövde 68:1	<i>Høgetorp</i> . En hel gård (adelns; Db 1651).	Dal, Skansjö & Tuvestrand 2007
Sövestad	1085		<i>Seuestathum</i> förleden motsvarar det fomedanska ordet <i>sæwi</i> i betydelsen fuktighet, jfr forna sankmarker öster om kyrkbyn.	Wahlberg 2003, DAL
Fjärshus	1419	Sövestad 77:1	<i>Fiaerssingshws</i> . Två hela gårdar (adelns; Db 1651).	DAL, Skansjö & Tuvestrand 2007
Sövestad	1085	Sövestad 17:1 **	<i>Seuestathum</i> förleden motsvarar det fomedanska ordet <i>sæwi</i> i betydelsen fuktighet, jfr forna sankmarker öster om kyrkbyn. Arkeologiska undersökningar inom bytomten. Tjugo hela, två halva gårdar (adelns; Db 1651).	DAL, Skansjö & Tuvestrand 2007
Bromma	1344		<i>Bramæ</i> , bildat ur ordet <i>brom</i> med betydelsen något utstickande, jfr kyrkbyns läge vid en åsrand. <i>Brom</i> kan även tolkas som fint ris, det yttersta av lövkvistar.	Wahlberg 2003

Namn	Äldsta belägg (år)	FMIS/ Fornreg-objekt nr	Kommentar (äldsta namnform, betydelse med mera)	Källa
Bromma	1344	Bromma 44:1	<i>Bramæ</i> , bildat ur ordet <i>brom</i> med betydelsen något utstickande, jfr kyrkbyns läge vid en åsrand. <i>Brom</i> kan även tolkas som fint ris, det yttersta av lövkvistar. Fem hela, tre halva gårdar (adelns; Db 1651).	Wahlberg 2003, Skansjö & Tuvestrand 2007
Hedeskoga	1547		<i>Hedesckoff</i> , innehåller orden hed, i betydelsen kal slätt, respektive skog.	Wahlberg 2003
Hedskoga	1547	Hedskoga 35:1 **	<i>Hedesckoff</i> , innehåller orden hed, i betydelsen kal slätt, respektive skog. Arkeologiska undersökningar i utkanten av bytomten. Fem halva gårdar (adelns; Db 1651).	Wahlberg 2003, Skansjö & Tuvestrand 2007
Lilla Tvären *	1347	Hedskoga 5:1 **	<i>Litletwer</i> . Arkeologiska undersökningar visar att byn etableras under 1000-talet. Obs: inom bytomten även läget för Hedskoga 50, kapell och begravningsplats. Tre halva gårdar (adelns; Db 1651).	DAL, FMIS/ Fornreg, Skansjö & Tuvestrand 2007
Bjäresjö	1365		<i>Berghusa</i> , förleden <i>bjär</i> i betydelsen berg, efterleden hus i oviss betydelse.	Wahlberg 2003
Bergsjöholms säteri	1350	Bjäresjö 52:1	<i>Byerghusaholm</i> . Obs: inbegriper byggnadsminnet Bjäresjö 20:1, det gamla säteriet.	DAL

föränderlighet, från skog i Sövde, via våtmarker vid Sövestad, till risbygd i Bromma och hed i Hedeskoga.

I tabellen tas data ur Decimantboken från 1651 upp (Skansjö & Tuvestrand 2007). En decimant är en bonde som lämnar tionde, det vill säga en tiondel av sin agrara produktion i avgift. Gårdarna har varit av olika storlek och räknats som exempelvis hel eller halv. Decimantboken antecknade också ägandet till gårdarna, i form av till exempel kungen, kronan eller adeln. I redovisningen ovan sticker Östraby, Åsum, Araskoga, Brandstad och Sövestad ut som större byar, med många gårdar, dessutom många hela (figur 11a–c). I södra delen av inventeringsområdet är det visserligen fler byar, men mindre. Det finns dessutom ett större inslag av öde gårdar i byarna i söder. I den norra delen är det främst kronan och kungen som är ägare till gårdarna, medan i söder dominerar det adliga ägandet. Detta sluter an till bilden av slotts- och borglandskapet som präglar trakten kring sjöarna väster om inventeringsområdet. Decimantbokens uppgifter ger en ögonblicksbild av situationen vid mitten av 1600-talet, alltså vid slutet av den danska tiden. Byars storlek samt ägoförhållandena för gårdarna har säkerligen fluktuerat både före och efter denna tidpunkt, men sammanställningen ger åtminstone vissa indikationer på förhållanden som handlar om ekonomisk bärkraft, maktstrukturer och landskapsutnyttjandet.

4.7 Historiska kartor

Äldre kartmaterial kan i många fall visa på intressanta aspekter avseende landskapets kulturmiljö. Det kan exempelvis finnas uppgifter om äldre bebyggelse, ägogränser och mer särskilda ställen som till exempel avrättningsplatser. Förutom en beskrivning av landskapet i den tid som kartan upprättades, så kan det också förekomma uppgifter

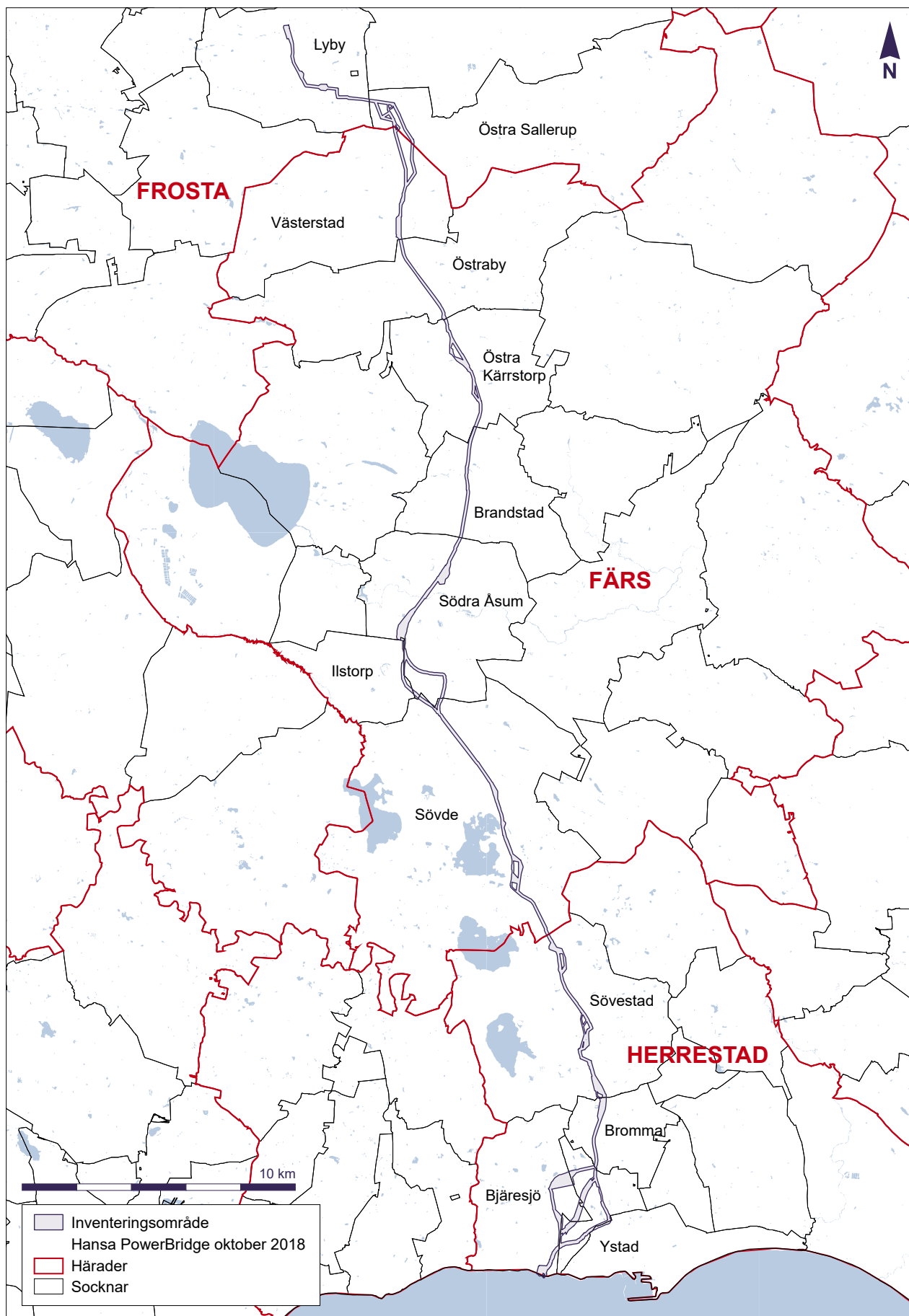
om äldre företeelser så som förhistoriska gravhögar och relikta strukturer i landskapet, som ägogränser, som kan vara borta idag.

Det digitaliserade storskaliga historiska kartmaterialet är registrerat på socken och by på Lantmäteriets hemsida. I den här genomgången berörs 14 socknar, från Lyby i norr till Ystad i söder, där flera byar kan beröras i samma socken. Det är totalt sett ett mycket omfattande kartmaterial. För uppgifter om vilka kartor som tagits fram och hanterats vid byråinventeringen, se avsnitt 9.3.

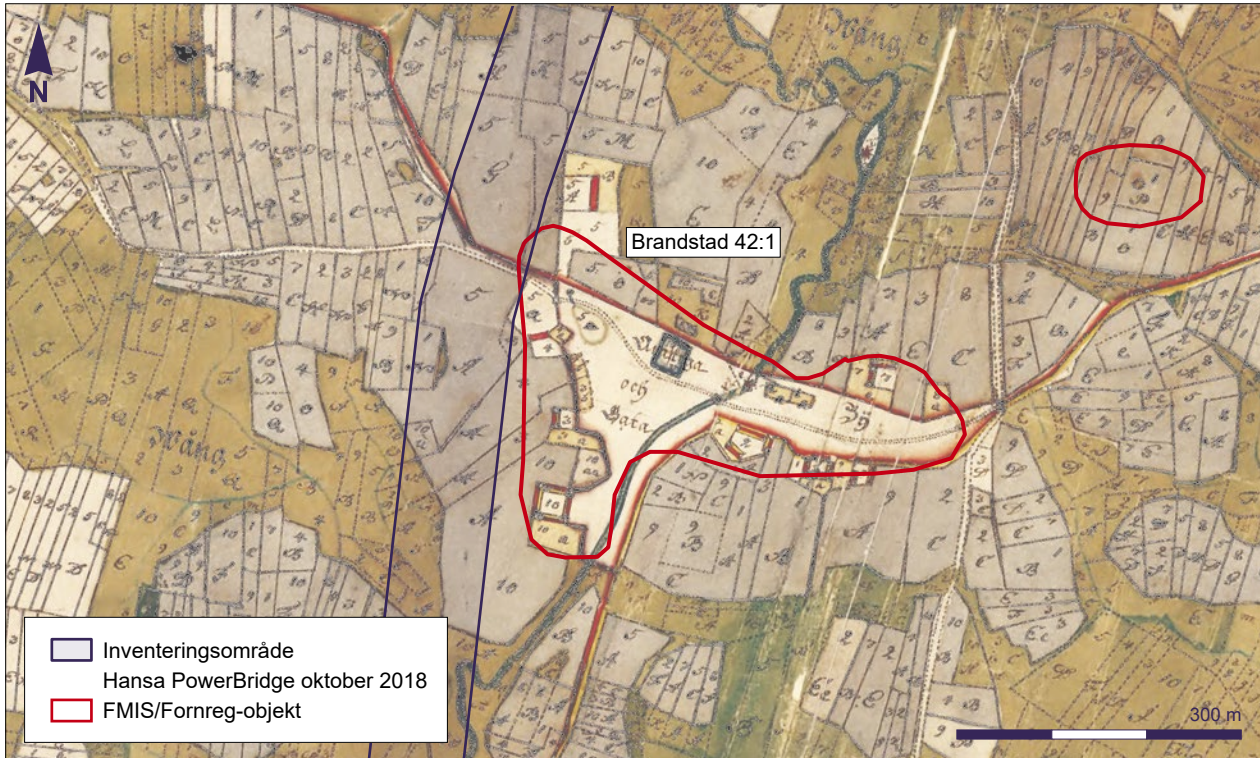
Initialt excerperades allt material från berörda byar från såväl Lantmäterimyndigheternas arkiv (LMM) som Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS). I ett första steg rektifierades allt kartmaterial där området för själva bytomten var helt eller delvis beläget inom inventeringsområdet eller maximalt 200 meter från dess begräsning (figur 12). När detta material var genomgånget rektifierades även annat kartmaterial där stora arealer av bymarken berördes av inventeringsområdet, även om det var längre från själva bykärnan.

I några fall berörs endast en mycket liten del av en bys mark, exempelvis längs utmarkens utkant. I sådana fall har kartmaterialet i vissa fall lästs av utan rektifiering och om inget av särskilt intresse uppmärksammats har denna genomgång bedömts som tillräcklig.

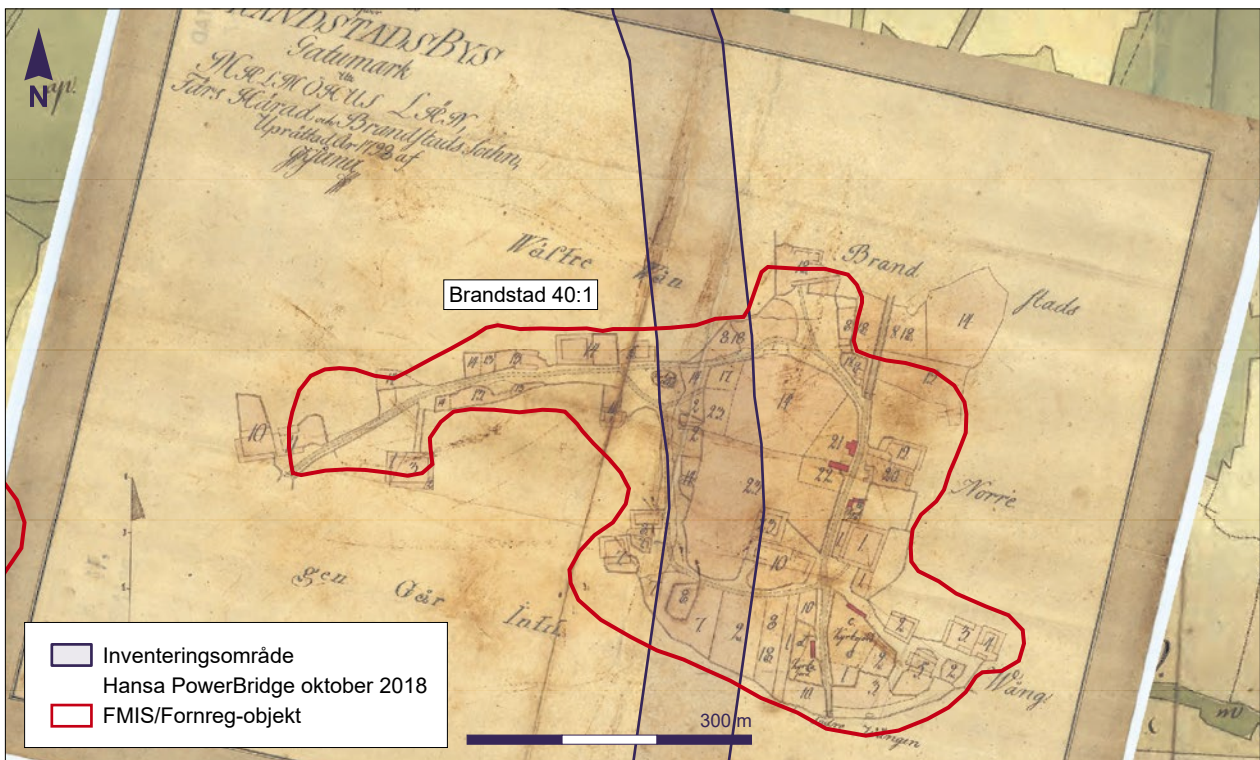
Läsningen av materialet har utgått från de ytor i kartorna som berörs av inventeringsområdet. Hela akterna, som i en del fall kan vara mycket omfattande, har alltså inte lästs. I flera fall saknas beskrivning helt till kartorna. I några fall har texten varit mycket svår att tyda och läsningen har gjorts översiktligt eller helt lämnats om inget av särskilt intresse uppmärksammats i själva kartan. Ofta har någon av kartorna till byn varit läsbar, vilket då bedömts tillfyllest då namn på åkerstycken och andra platser oftast är oförändrade och återkom-

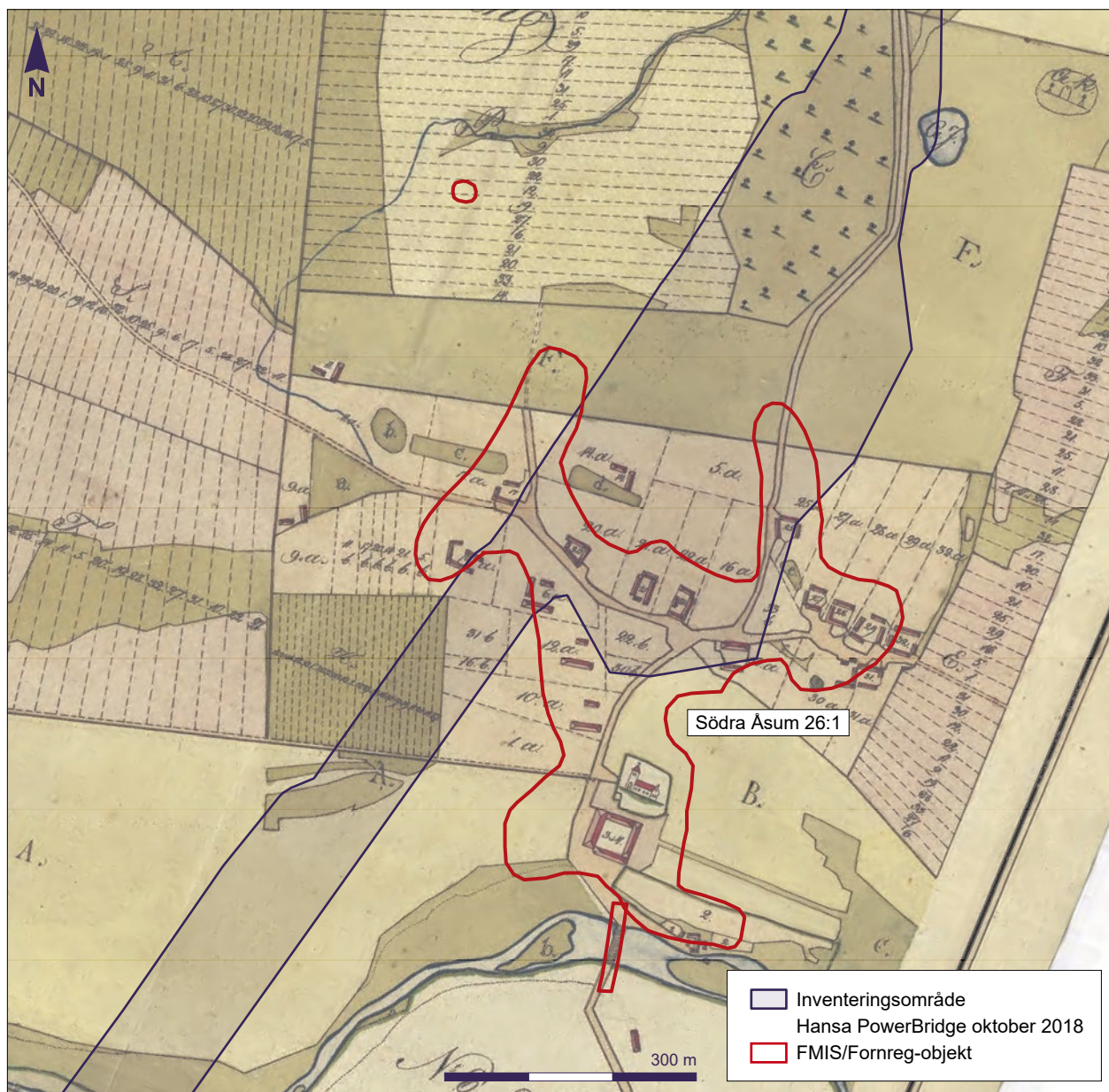
Figur 10. Det aktuella inventeringsområdet med berörda häradar och socknar. Skala 1:200 000.

Figur 11a. Det aktuella inventeringsområdet markerat mot utsnitt av rektifierad geometrisk avmätning av Araskoga, från 1731 (Lantmäteristyrelsens arkiv, L30-2:1). FMIS/Fornregs inprickning av bytomten markerad med rött. Skala 1:8000.

Figur 11b. Det aktuella inventeringsområdet markerat mot utsnitt av rektifierad storskifteskarta av Brandstad, från 1799 (Lantmäterimyndigheternas arkiv 12-bra-8). FMIS/Fornregs inprickning av bytomten markerad med rött. Skala 1:8000.

Figur 11c. Det aktuella inventeringsområdet markerat mot utsnitt av rektifierad enskifteskarta över Åsum, från 1809 (Lantmäteristyrelsens arkiv, L206-16:2). Notera det "prickiga" markområdet norr om byn – inom detta har avrättningsplatsen legat. Intressant nog förefaller avrättningsplatsen just vid tiden för denna karta ha flyttats kort österut och syns på kartan som en liten rund markering. Inom denna har en galge och ett par steglingshjul ha ritats in. På en karta från 1851 är avrättningsplatsen tillbaka i det västra läget. FMIS/Fornregs inprickning av bytomten markerad med rött. Skala 1:8000.

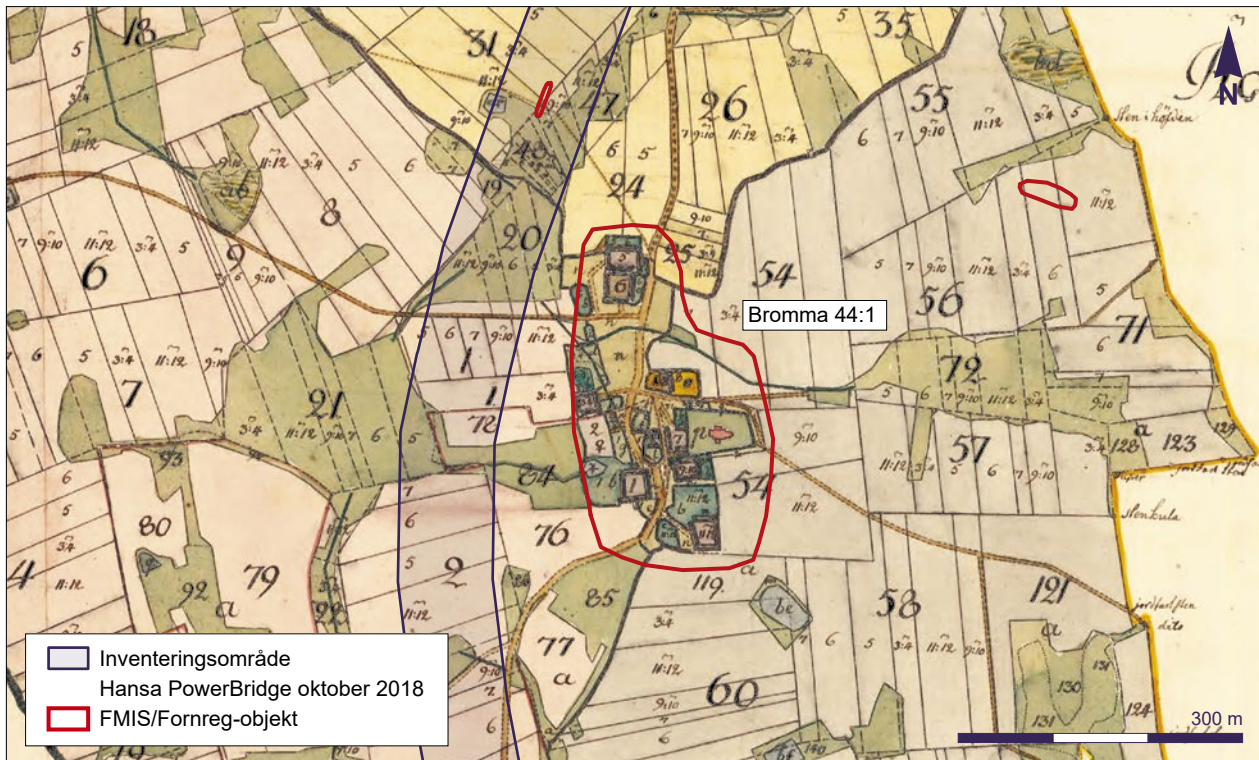
mer i olika akter. I enstaka fall där en eventuell fornlämning bedömdes kunna ha stor inverkan på närområdet så har indikationer som uppmärksamats utanför inventeringsområdet tagits med.

För några mindre bebyggelseenheter (Bötteberg, Pålstorp och Wallahuset) saknas helt kartor i Lantmäteriets register. Dessa enheter förefaller vara enskilda hus, alla i närheten av godset Sövdeborgs marker. Husen har uppmärksamats genom att det noterats att andra byars ägor gränsar till

exempelvis Bötteberg. Bebyggelseenheter finns angivna på Skånska rekognoseringskartan, som upprättades mellan 1812 och 1820.

Gällande Skånska rekognoseringskartan så har tillåtelsen varit större att ta upp en indikation i närheten av inventeringsområdet, beroende på kartans skalfel och därmed osäkerhet gällande det mer precisa läget för en särskild plats (figur 13).

Även Häradskartan, i Skåne upprättad så sent som 1910-talet, har beaktats. Här finns exempelvis

Figur 12. Det aktuella inventeringsområdet markerat mot utsnitt av rektifierad storskifteskarta, från 1770 över Bromma (Lantmäteristyrelsens arkiv, L31-2:2). Byn ligger visserligen utanför inventeringsområdet, men inte sällan finner man spår efter järnåldersbebyggelsen i nära anslutning till den historiska, inte minst inom marker med namnet "tofter". Vid Bromma förekommer sådana just väster om byn, i anslutning till inventeringsområdet. FMIS/Fornregs inprickning av bytomten markerad med rött. Skala 1:8000.

läget för numera nedlagda järnvägslinjer, vilka kan ha haft en negativ inverkan på eventuella fornlämningar.

Excerperingen resulterade i sammanlagt 136 indikationer med tillhörande noteringar, som kontrollerades i samband med fältinventeringen. Ett betydande antal kunde avfärdas som befintlig väg, befintlig gård, troligen belägen utanför inventeringsområdet eller exploaterad i modern tid. Kvarvarande indikationer har tagits upp som utredningsobjekt, se nedan samt avsnitt 7.

5. Fältinventeringen

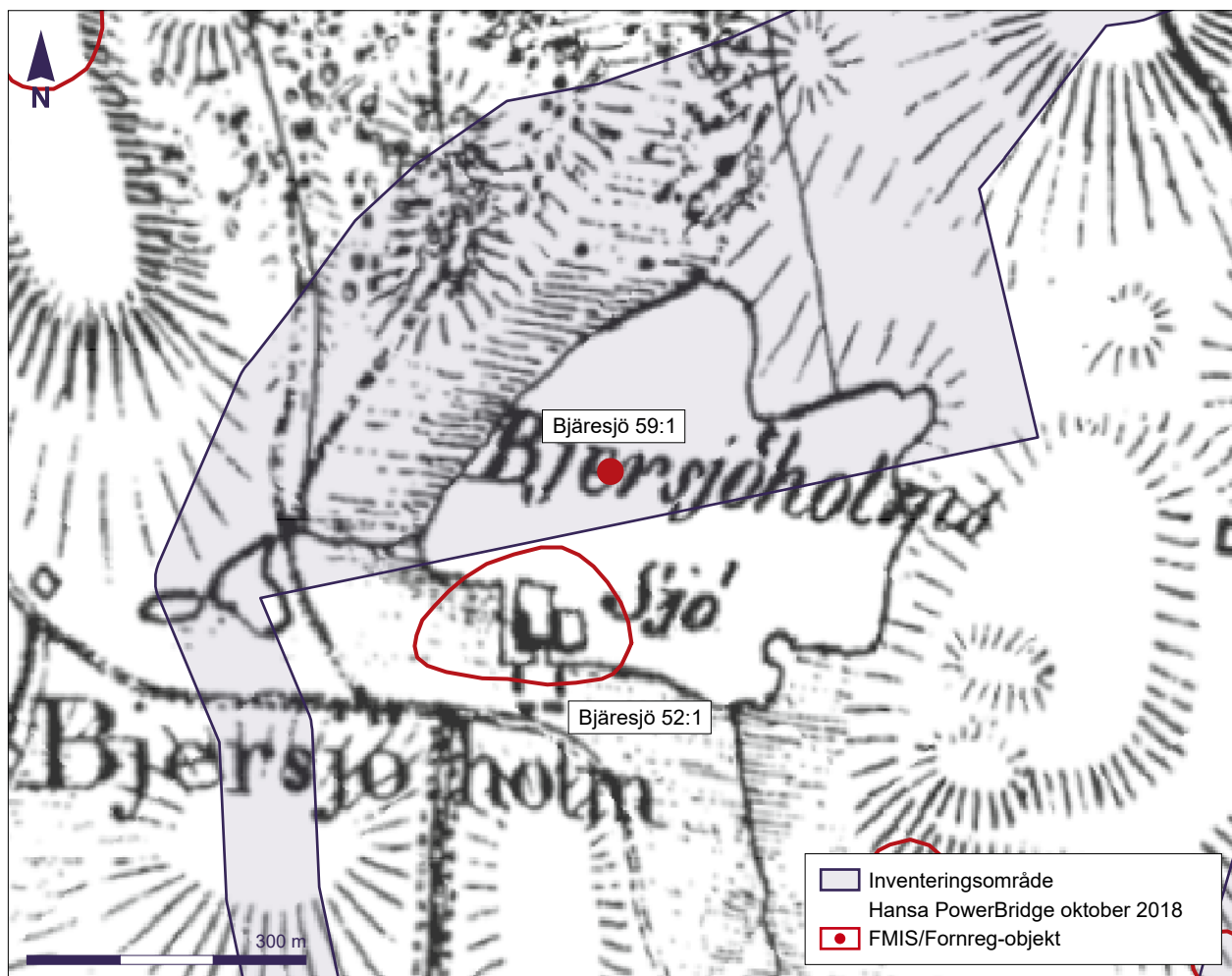
5.1 Förutsättningar och strategier

Fältinventeringen genomfördes under oktober månad 2018, en lämpligt sen tidpunkt på året i förhållande till växtsäsongen (för att undvika växtlighet och vegetation, som är till hinder vid okulär kontroll) men samtidigt inte sen nog att innebära nämnvärda svårigheter med väder och ljusförhållanden. Två arkeologer genomförde inventeringarna genom att gemensamt besiktiga och inventera berörda markstycken, varför bedömningarna

successivt kunnat stämmas av och säkras. Vid besiktning har platsen besökts och bedömts ifråga om läge, vid inventering har platsen och markytan granskats efter föremål, avfall, stående konstruktioner och spår av verksamheter.

Inventeringsområdet omfattar 9,09 km² (909 hektar). Bredden varierar, men är längs långa sträckor cirka 100 meter. Inventeringsområdet följer väg 13, vilket innebär att det sträcker sig på ömse sidor av denna. Som tidigare nämnts förekommer även förgreningar av inventeringsområdet. Inventeringarna inleddes i norr och gick söderut, men väder och pågående skördeaktiviteter motiverade lite hopp mellan olika sträckor.

Tillgängligheten och inventeringsförhållandena varierade inom inventeringsområdet, som främst dominerades av jordbruksmark (figur 14a–f). Vi beträdde inte tomter eller beteshagar, men dessa kunde som regel besiktigas avseende topografi lite "på håll". Platser med skog, sly och liknande kraftigare vegetation genomsöktes efter ovan mark synliga lämningar eller potentiella lägen, men i sådana miljöer brukar under mark dolda lämningar vara svåra att upptäcka, på grund av lövtäcke och vegetation. Skogspartierna norr om Bergsjöholt

Figur 13. Inventeringsområdet markerat mot utsnitt av Skånska rekognoseringskartan från 1812–1820. Vid den här tiden ligger det en sjö i anslutning till gamla Bjäresjöholms säteri, men idag är den dikad och utgörs av en våtmark. I denna har vid torvtäkning hittats ett bronskärl, se figur 7. FMIS/Fornregs inprickning av byggnadsmindet för det gamla säteriet markerad med rött. Skala 1:8000.

var exempelvis svårbedömda, på grund av ställvis mycket tät skog. Marker med stående gröda beträddes i olika utsträckning. Där grödan stod gles eller klen gick markerna över och inventerades. Där grödan (eller gräset) stod kraftig och täckande beträddes markerna i vissa fall, när inte topografin kunde bedömas på håll. Marker som låg plöjda eller harvade inventerades konsekvent. Det är i princip omöjligt att uppnå en hundra procentig inventering i detalj, men detta lapptäcke av metodik slog ut väl i och med att många åkrar var relativt småskaliga och inventeringsförhållandena därmed tätt skiftade. Där inte ”öppen mark” var tillgänglig, var situationen strax bättre ett kort stycke bort.

Tre områden har besiktigats och inventerats i mer begränsad omfattning. Skogspartiet längs Snogeholmssjön har relativt nyligen inventerats av projektet Skog och Historia, vilket innebar en förtätning av frekvensen registrerade lämningar.

Det är tveksamt om ytterligare inventering hade adderat resultat, varför endast utvalda delar av sträckningen besiktigades. Vid Assmåsa har de såpass nyligen genomförda arkeologiska undersökningarna definierat utredningsobjekt, att det inte finns anledning att kontrollera dessa på nytt. Ett mindre stycke av det nu aktuella inventeringsområdet sträckte lite utanför det förutvarande, och detta parti besiktigades och inleddes i ett av de tidigare definierade utredningsobjekten. Slutligen gjordes ingen inventering i markstycket söder om Hedeskoga, eftersom den vid tiden pågående arkeologiska undersökningen där kunde förväntas ge skarpa resultat.

Bedömningen av det som arkeologin gärna väljer att se som lägen av god potential, avseende exempelvis förhistoriska boplatser och gravplatser, är generellt svår i backlandskapet. Den varierande topografin bjuder på möjligheter mest hela tiden.

Figur 14a. Fältinventeringsförhållanden invid väg 13 vid Årröd, vy mot norr. Stubb och ny växtlighet omöjliggör eftersökning av föremålsfynd i markytan. I förgrunden ett i FMIS/Fornreg registrerat vägmärke, en milsten (Östra Sallerup 24:1). Foto: Arkeologerna.

Figur 14b. Fältinventeringsförhållanden vid Brandstad. Harvat och spirande gröda, men fullt möjligt att eftersöka föremålsfynd och andra indikationer i markytan. Foto: Arkeologerna.

Figur 14c. Fältinventeringsförhållanden söder om Brandstad. Nyplöjt ger möjligheter att se föremålsfynd och andra indikationer i markytan. Annika Knarrström passar på att dokumentera utredningsobjektet UO11 genom inmätning och anteckningar i D-GPS:en. Foto: Arkeologerna.

Figur 14d. Vy mot nordost mot gården Höghult, norr om Eneborg, som hänger på kanten mot väg 13. Här har grödan vuxit till sig så att inventering är svår att genomföra. Foto: Arkeologerna.

Figur 14e. I skogen norr om Bergsjöholm var utsikterna dåliga för inventering. Ibland kan emellertid föremålsfynd och träkol med mera dragits upp i en rotvälta. Foto: Arkeologerna.

Figur 14f. Praktiskt taget omöjligt att inventera i tätt stående sly och sko, här längs Gustavsborgsvägen norr om Bergsjöholm. Terrängformationer och potentiella lägen är närmast omöjliga att urskilja och markytan täckt av vegetationsrester. Foto: Arkeologerna.

Fokus lades därför vid flacka krön eller platåer, sadellägen samt avsatser i sydvända sluttningar, gärna nära äldre våtmarker och vattendrag, som möjliga boplatslägen. Markanta höjdformationer, tillika med utmärkande exponering i landskapet, uppmärksammades såsom möjliga gravplatser. Vissa äldre våtmarker/vattendrag vägdes in såsom möjliga offerplatser. Kända FMIS-objekt i närheten beaktades och vägdes in i bedömningarna. Direkt berörda FMIS-objekt besöktes och tittades över.

5.2 Observationer och dokumentation av utredningsobjekt

Fältinventeringen resulterade i att sammanlagt 60 utredningsobjekt dokumenterades. Dessas redovisas för överskådlighetens skull tillsammans med kartuppslag i avsnitt 7, men detaljbeskrivningarna återges, av platsskäl, separat i avsnitt 8.

Lokaler som bedömdes ha arkeologisk potential för under mark dolda lämningar mättes in med D-GPS och beskrevs och har fått beteckningen utredningsobjekt. Utbredningen av utredningsobjekten har i efterhand stämts av mot jordartskartor, fosfatkartor, historiska kartor samt höjddata. I dokumentationen kan det ibland se egendomligt ut, att ett utredningsobjekt markerats till exempel på ena sidan vägen men inte den andra. Förklaringen ligger i backlandskapets föränderliga topografi, där en fin platå kan finnas på ena sidan vägen, medan det på andra sidan vägen stupar brant åt nordost. Geometrin för utredningsobjekten vid Assmåsa och gång- och cykelvägen längs väg 13 bygger på de tidigare undersökningarna på platsen och rapporterad geometri från dessa. Det ska understrykas att varje avgränsning är hypotetisk, tills eventuella arkeologiska markeringar genomförts och läge/utbredning/representation/bevarande är närmare kontrollerade.

Vissa av objekten har beskrivits som enbart boplatsläge (förhistoriskt) eller bebyggelse (historiskt), men i en del fall har det rört sig om komposita platser, som lika gärna skulle kunna innehålla både boplatser och gravplatser (förhistorisk) eller boplatser (förhistorisk) och bebyggelse (historisk). I avsnitt 8 är varje separat utredningsobjekt beskrivet, under individuellt UO-nr. Beskrivningarna har hållits till den uppställning som FMIS/Fornreg efterfrågar som underlag för registrering, för att underlätta eventuell inrapportering till registreringssystemen. I nummerserien förekommer några glapp, vilket dels beror på att även stridsvärn (bunkrar) mättes in samt att något utredningsobjekt i efterhand slagits ihop med ett annat.

Inom vissa utredningsobjekt uppmärksammades bearbetad flinta i markytan. I norra delen av

Figur 15. Under fältinventeringarna påträffades en del flintavslag, men få mer bearbetade föremål. Denna flintskrapa (bränd) påträffades norr om Hedeskoga, inom utredningsobjekt UO37.

inventeringsområdet var det generellt sparsamt med slagen flinta och den flinta som förekom (även icke bearbetad) utgjordes i stor utsträckning av så kallad kristianstadsflinta. Det var egentligen först nedåt Bromma och Ystad som flinta blev mer frekvent förekommande i åkrarna och det dessutom förekom mer slagen flinta. Under hela inventeringen påträffades endast ett par föremål av flinta som närmare kunde bestämmas, nämligen ett par skrapor, varav en bränd (figur 15). Dessa påträffades inom utredningsobjektet UO37 strax nordväst om Hedeskoga. Några andra föremål påträffades inte, men på några ställen observerades en något kraftigare frekvens av träkol.

Utredningsobjekt UO2 sammanfaller med avrättningsplatsen vid stationen i Hurva (Lyby 7:1). Det är förstas osäkert om utredningsobjektet prickar in det verkliga läget för denna, men avgränsningen är gjort utifrån en höjdrygg i topografin, där det dessutom dragit fram en väg. Flintavslag inom läget skänker ytterligare dimension till potentialen.

Vid Årröd uppmärksammades en fin höjdrygg, med utmärkt vidsträckt exponering om omgivande landskap, norr om Bråån (UO3 och UO5). Mycket av markerna stod under betblast eller betades av kvigor, men flintavslag lokaliserades öster om väg 13.

Läget för den omsusade borgen (Västerstad 63:1) vid Farboret kontrollerades, men konstaterades vara intetsägande och låglänt. Stensättningen vid avtaget mot Rönås (2:1–3) låg på en vackert trädbevuxen liten backe. Ett större utredningsobjekt

(UO8) prickades in, också med tanke på ett äldre gårdsläge på platsen. En anslående öst-västlig höjdrygg vid Alestad, krönt av en flack platå och med vidsträckt utsikt mot omlandet dokumenterades som möjligt gravläge (UO9). Det finns en gravhög lite längre västerut, i ett likartat läge.

Kring den historiskt sett omfattande byn Åsum (Södra Åsum 26:1) dokumenterades flera lägen av hög potential. Avrättningsplatsens registrering som punktojekt (Södra Åsum 2:1) kompletterades med ett utredningsobjekt, där topografin och historiska kartor signalerar att markerna under århundraden undantagits från brukning (UO13). Möjligheten finns att det rör sig om avrättningsplatsens begravningsområde. Vid byråinventeringen uppmärksammades namnet *Ting lyckefallet* på ett markstycke knappt 900 meter norr om avrättningsplatsen. Läget är vid den gamla sockengränsen mellan Södra Åsum och Brandstad (UO58). Det kan alltså röra sig om en tingsplats. Den arkeologiska kunskapen om sådana är inte omfattande och hela sammanhanget, med by, avrättningsplats, möjligt begravningsområde och tingsplats skänker dignitet åt Södra Åsum. Den historiska bebyggelsen kan ha betydande förankring i järnåldern, vilket den praktfulla brakteaten från byn åskådliggör.

I Vombsänkans flacka topografi sydväst om Sjöbo lokaliserades flera boplatslägen (UO15, UO16, UO17, UO18). Ett av dem inbegrep en tidigare registrerad fornlämning i form av en blästbrukslämning. Det förekommer flera sådana i omgivningarna, där en analys av slagg skulle vara klagörande för inriktningen och dateringen av den eventuella produktionen. Den flacka topografin söder om Sjöbo, längs delen av väg 13 som betecknas "flygrakan", var emellertid fullständigt intetsä-gande och inga potentiella lägen kunde lokaliseras.

Vid Assmåsa fylkas flera utredningsobjekt. Miljön är intrikat, med gamla våtmarker, som rentav i perioder kan ha varit del av Snogeholmssjön, jämte markanta höjdstråk. Området har inventerats tidigare och utöver att konstatera att det fanns fog för inprickningarna i samband med denna, så antogs de vid den tiden avgränsade utredningsobjekten som giltiga även för den här inventeringen (UO45, UO46, UO47, UO48, UO49, UO50, UO51, UO52 och UO53).

Vid Sövestad har boplatslägen dokumenterats. UO29 och UO30 ligger strax intill varandra, men är avskilda. Här är det backlandskapets dramatiska topografi som har föranlett en separation i två objekt. De respektive boplatslägena fortsätter dock även utanför inventeringsområdet. Samma förhållande gäller vid inprickningarna nere vid

Hedeskoga, där även registrerade fornlämningar förekommer (UO36, UO36, UO38, Hedeskoga 17:1, Hedeskoga 18:1, Hedeskoga 19:1, Hedeskoga 20:1). Den utmejslade terrängen bjöd på utmärkta lägen, som dock var tydligt åtskilda av branter och djupa svackor. Inventeringsförhållandena var här dåliga, med högvuxna, täckande betor.

Skogspartiet norr om Bergsjöholm var genomgående svårt att inventera (Ö4A). Den täta skogen bjöd på obefintliga siktlinjer och markerna var täckta av löv och ris. Från Gustavsborgsvägen stupar emellertid topografin ganska dramatiskt, för att plana ut närmare våtmarken (gamla Bjärsjöholmssjön) i söder. Vid den gamla strandkanten dokumenterades ett par potentiella boplatslägen (UO42, UO43). Den äldre stenålderns människor attraherades gärna av sjöar och dessa sydvända lägen, samtidigt relativt skyddade, skulle vara idealiska boplatser eller jaktstationer för tiden. Vid utredningen vid Assmåsa gjordes en kartläggning av stenålderslokalerna kring Snogeholmssjön och Ellestadsjön, som pekar på potentialen (Carlie & Stark 2015).

Några utredningsobjekt är dokumenterade som bebyggelselägen (UO1, UO60, UO61, UO62, UO63). Det rör sig om lägenhetsbebyggelser eller mindre gårdar, där byråinventeringen kunnat visa en datering till äldre än 1850 eller inte tydligt kunna påvisa att de är yngre än så. Samtliga lägen kontrollerades vid fältinventeringen, men inga synliga lämningar kunde lokaliseras.

Söder om Sjöbo är ett par moderna stridsvärn dokumenterade i FMIS/Fornreg. Närmare kusten noterades ytterligare stridsvärn, som däremot inte var inprickade, där kännedomen om läge är till gagn för att den planerade elförbindelsen ska kunna undvika dessa. De är samtliga belägna inom eller intill inventeringsområdet. Sammanlagt dokumenterades positionen för nio stridsvärn. Någon närmare beskrivning har inte genomförts, men de närmast stranden utgörs av mindre betongbunkrar, medan de inåt land är betydligt mer omfattande anläggningar.

6. Resultat

6.1 Utvärdering

Inventeringarna visar att det är ett till stora delar relativt arkeologiskt okänt landskap som berörs. De tidigare registrerade lämningarna innebär att det går mellan 6 och 7 i FMIS/Fornreg registrerade objekt per kvadratkilometer, räknat inom inventeringsområdet. Utöver bytomter är det få ytstora objekt som berörs.

Området norr om Sjöbo får betecknas som i det närmaste utforskat. Den gängse synen är att området relativt sent mänskligt tagits i anspråk, men kanske handlar det snarare om omfattningen av ianspråktagandet. Här finns inte så få fyndplatser, med rikligt med flintföremål från tidig- till senneolitikum, som skvallrar om någon form av aktiviteter. Att det uteslutande skulle handla om offermiljöer förefaller otroligt och förmodligen skulle arkeologiska undersökningar resultera i att den yngre stenåldern skulle ge sig till känna. Bronsåldern är mer gäckande, med gravhögar som indikerar inte bara mänsklig närvaro, utan också en närvaro i landskapet som tyder på viss stadga. Järnålderslandskapet är tillika svårfångat, särskilt som stöd för äldre ortnamnsbruk saknas, men åtminstone Södra Åsum framträder som en möjlig dignitet, med sitt läge mellan åsens fot och Åsumsån, med praktfynd, tingsplats och avrättningsplats. Vid inventeringen av det norra landskapsutsnittet lokaliserades utredningsobjekt som relaterar till samtliga perioder och som handlar om boplatser, gravplatser, offerplatser, bebyggelselägen och samlingsplatser. Spridningen är, liksom den tidigare kända fornlämningsbilden, relativt gles.

Från Sjöbo och ner mot Assmåsa präglas landskapet av ett vatten- och våtmarksnära landskap. Lämningarna, både de sedan tidigare redan registrerade och utredningsobjekten, signalerar dels stenålder, dels historisk tid. Områden i inlandet, med sjöar och våtmarker, har varit attraktiva under äldsta stenålder, med varierade och rika biotoper samt skyddade lägen. Undersökningarna vid Assmåsa har visat att det finns möjligheter att stöta på lämningar från den aktuella perioden. De historiska inslagen utgörs av bevarade färdvägar och hägnader och det rör sig om många inprickningar. Det är typiska inslag i skogsmark, där dessa ofta har bevarats på ett annat sätt än vad som är möjligt i odlingslandskapet.

Söder om skogsområdet är bilden mer splittrad och frekvensen registrerade lämningar av typen boplatser ökar. Perioderna från och med yngre stenålder och framåt är representerade. I höjd med Sövestad vidtar konkreta spår på representation av järnålderns bebyggelse, vilket är värt att notera. Längre söderut, närmare Ystad, förekommer fler gravhögar, men också lokaler som signalerar äldsta stenålder. Närmast Ystad har en mängd arkeologiska undersökningar genomförts, vilket ger vetenskaplig tyngd åt representationen.

Hur ska man resonera i termer av övergripande antikvarisk bedömning? Frågan är oerhört komplex, sett utifrån vetenskapliga, bevarandemässiga

och representationsrelaterade värden, men inför en exploateringssituation kan lämningarna kommenteras översiktligt såsom större eller mindre hinder.

Förhistoriska och historiska gravar samt bytomter/gårdstomter, eventuellt även lägenhetsbebyggelser, bör betraktas som mer betydande hinder. Förhistoriska gravar är i Skåne generellt underrepresenterade och betraktas som regel som av stort vetenskapligt värde. Gravvar är generellt tidskrävande och ska hanteras pietetsfullt vid eventuella undersökningar. Bytomter/gårdstomter är ofta mycket komplexa, med stratigrafiska enheter som kan vara resurskrävande att undersöka. Lägenhetsbebyggelser är så pass sällan undersökta att de, i sin nya status av fornlämningar, är antikvariskt högtintressanta.

Svårare att bedöma är under mark dolda fornlämningar, såsom boplatser, boplatksområden och härdar, samt uppgifter om gravplatser och fyndplatser. Det kan lika gärna komma att röra sig om få och enkla lämningar som omfattande komplex, med oöverskådliga konsekvenser för exploatering.

Platser med tradition, fyndsamlingar, minnesmärken, fornlämningsliknande bildningar, gränsmärken, vägmärken, röjningsrösen samt undersökta och borttagna lämningar kan förslagsvis räknas till de minsta hindren i en exploateringssituation.

6.2 Åtgärdsförslag

För samtliga utredningsobjekt samt berörda registrerade forn- och kulturlämningar ges förslag på åtgärder i avsnitt 7, i anslutning till kartuppslag och tabeller.

Utredningsobjekten registreras inte vid detta tillfälle i FMIS/Fornreg. Skälet till detta har varit att undvika att föra in geometrier i fornlämningsregistret, utan klar koppling till bekräftade lämningar. Utredningsobjekt är emellertid att betrakta som *möjliga fornlämningar* och ska hanteras utifrån detta. Kulturmiljölagen är en bevarandelag. Åtgärdsförslagen gäller endast i den mån nämnda utredningsobjekt/lämningar inte kan undantas från exploatering. Arkeologerna har till projektet Hansa PowerBridge lämnat råd om sträckningsförslag för den planerade markkabeln, inom inventeringsområdet. Samråd och eventuellt vidare ansökan om tillstånd om borttagning ska sökas hos Länsstyrelsen i Skåne för de fall utredningsobjekt eller registrerade lämningar ändå inte kan undantas från exploatering.

Åtgärdsförslagen avseende utredningsobjekten är genomgående arkeologisk utredning steg 2, alternativt förundersökning. Arkeologisk utredning

steg 2 innebär vanligen sökschaktning. Långsmala sökschakt grävs genom valda delar av ett objekt eller en registrerad lämning. Sökschaktens exakta placering och utsträckning bestäms utifrån mikrotopografi och även vad som framkommer under arbetets gång. I anslutning till vattendrag och våtmarker, där överlagrade lämningar kan finnas på större djup, kan det bli aktuellt med djupschaktning. Vid arkeologisk utredning steg 2 dokumenteras uppdagade lämningar, men undersöks inte närmare, varför heller inte provtagning eller fyndinsamling är aktuell i någon större utsträckning. Vid samtliga arkeologiska utredningar steg 2 anbefalles dock att metalldetektering genomförs i anslutning till sökschakten. Syftet är att fånga upp eventuella daterande föremål, men också att så tidigt som möjligt få en bild av omfattningen och arten av metallföremål, som kan komma att kräva konservering.

Åtgärdsförslagen för registrerade forn- och kulturlämningar varierar utifrån den aktuella lämningens art och antikvariska bedömning. Registrerade fornlämningar såsom boplatser rekommenderas tillika för arkeologisk utredning steg 2. Vissa lämningstyper, exempelvis bytomter/gårdstomter, kan vara direkt aktuella för arkeolo-

gisk förundersökning, det vill säga ett steg längre fram i den antikvariska processen. Vid arkeologisk förundersökning grävs schakt i mindre ytor, under mark dolda lämningar undersöks. Föremålsfynd samlas in och viss provtagning och provanalys genomförs. En del registrerade lämningar, exempelvis milstenar, kan vara möjliga att få tillstånd att tillfälligt flytta, för att sedan flytta tillbaka.

Vidare förslås att i samband med den arkeologiska utredningen steg 2 eller förundersökningar genomförs paleoekologiska rekognosceringar (okulär kontroll, provborrningar) av våtmarker i anslutning till inventeringsområdet. Landskaps- och miljörekonstruktioner är en väsentlig del av förståelsen av de förhistoriska och historiska samhällenas livsvillkor och miljöstrategier och det är angeläget att på ett tidigt stadium bringa klarhet i potentialen (bevarande, omfattning, dateringsmöjligheter) avseende provtagning och analys. Vissa data föreligger, från Bjärsjöholmssjön och Assmåsa, men undersökningarna av den förstnämnda ligger relativt långt tillbaka i tiden och avseende den sistnämnda var insatserna relativt begränsade. Längre norrut längs inventeringsområdet finns åtskilliga våtmarker, som kan ha magasinerat värdefulla paleobiologiska material.

7. Kartuppslag – utredningsobjekt och fornlämningar

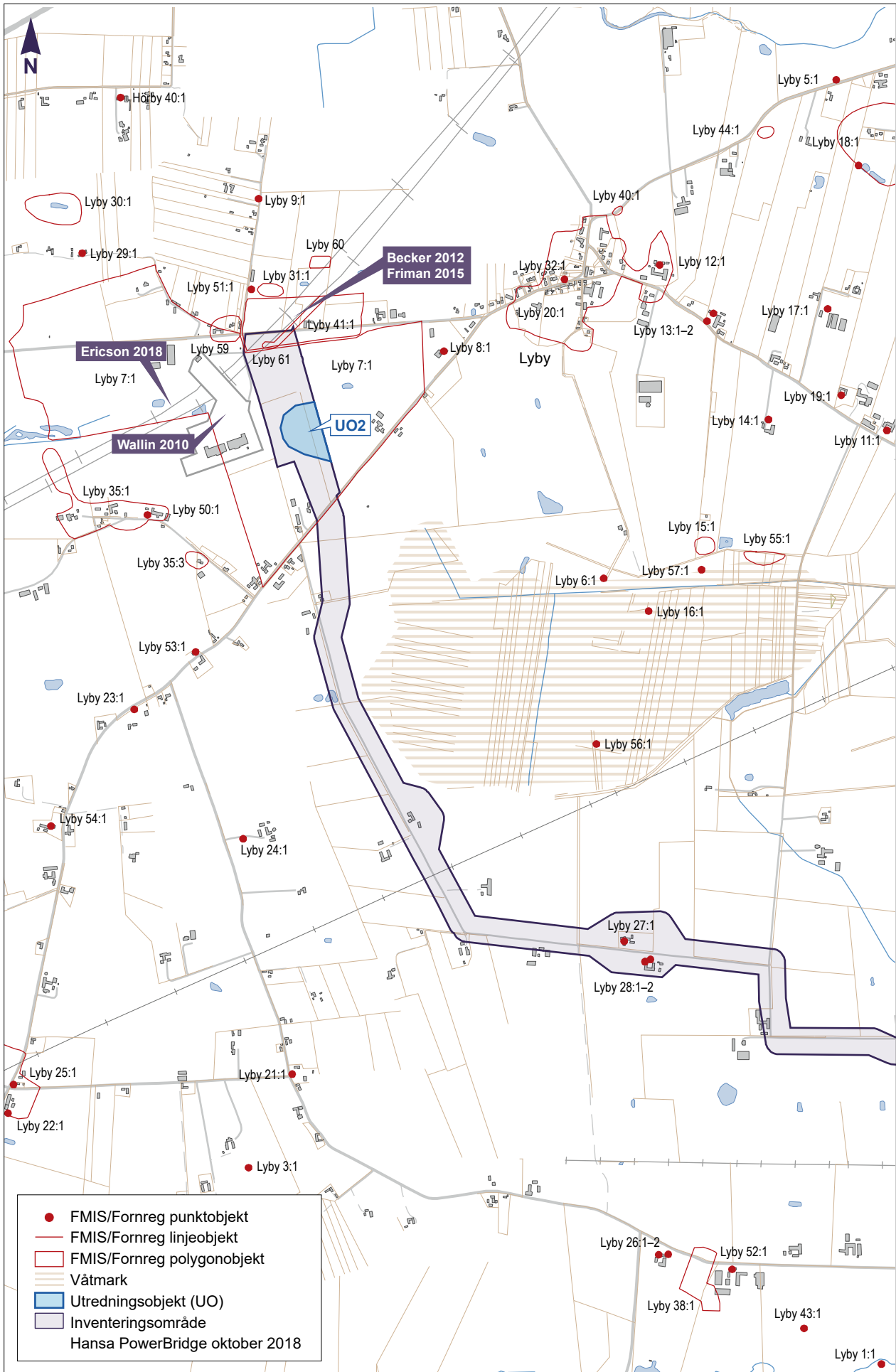
7.1 Kartuppslag

Registrerade lämningar

FMIS/ Fornreg-objekt	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	Kommentar	Åtgärdsförslag
Lyby 27:1	Fyndplats	Övrig kulturhistorisk lämning	Fyndmaterial: Flinta (dolk)	AU2
Lyby 28:1	Fyndplats	Övrig kulturhistorisk lämning	Fyndmaterial: Flinta (yxa, spån m retusch)	AU2
Lyby 28:2	Ristning, medeltid/ historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning	Inskription: LBFridhem 21. Stenen står löst på gårdsplan	Ingen
Lyby 41:1	Fossil åker	Bevakningsobjekt	Typ: Røjningsröseområde, Referens: Friman 2013	Ingen
Lyby 61	Boplats	Undersökt och borttagen	Fyndmaterial: Flinta, Övrig bergart/mineral, Keramik	Ingen
Lyby 7:1	Avrättningsplats	Uppgift om	Typ: "Galgbacke", Referens: Wallin 2010	AU2

Utredningsobjekt

UO	Area	Socken	Terräng	Orientering	Beskrivning	Åtgärdsförslag
2	4832	Östra Kärrstorp	Åkermark	Ömse sidor av väg 13.	Bebyggelseläge (historiskt). Plats för två lägenhetsbebyggelser.	AU2

- FMIS/Fornreg punktobjekt
 - FMIS/Fornreg linjeobjekt
 - FMIS/Fornreg polygonobjekt
 - ▨ Vätmark
 - ▭ Utredningsobjekt (UO)
 - ▭ Inventeringsområde
- Hansa PowerBridge oktober 2018

1000 m

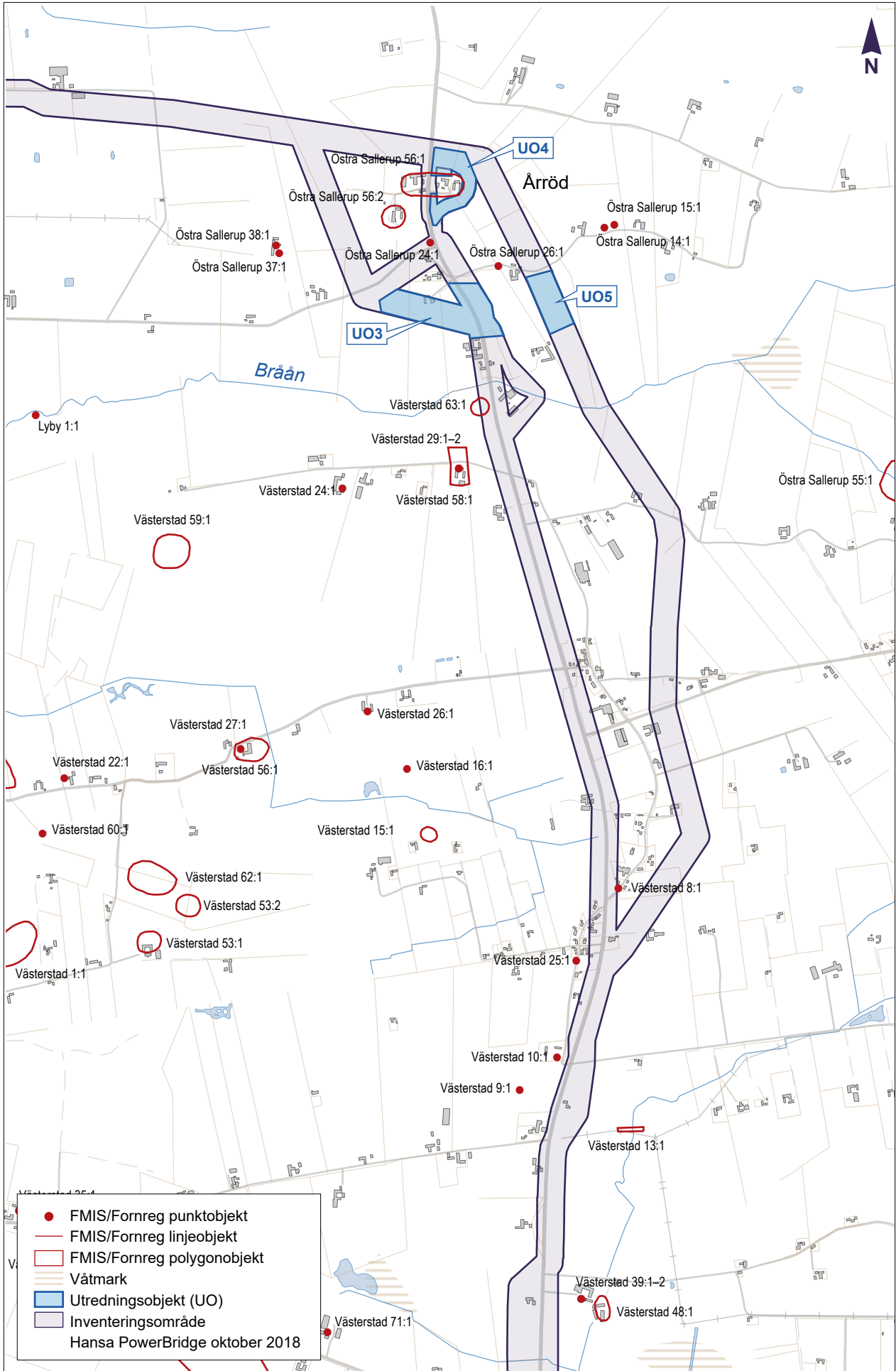
7.2 Kartuppslag

Registrerade lämningar

FMIS/ Fornreg-objekt	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	Kommentar	Åtgärdsförslag
Östra Sallerup 24:1	Vägmärke	Fornlämning	Typ: Milstolpe	Ev. tillfällig flyttning
Östra Sallerup 56:1	Bytomt/gårdstomt	Bevakningsobjekt	Namn: Arröds gamla bytomt	AU2/FU

Utredningsobjekt

UO	Area	Socken	Terräng	Orientering	Beskrivning	Åtgärdsförslag
3	53611	Östra Sallerup	Åkermark	Ömse sidor av väg 13.	Boplatsläge (förhistoriskt).	AU2
4	25676	Östra Sallerup	Åkermark	Ö om väg 13, N, Ö och S om befintlig bebyggelse	Boplatsläge (förhistoriskt)/bytomtsnära (historiskt). Sluter an till Arröds historiska bytomt (Östra Sallerup 56:1),	AU2
5	21508	Östra Sallerup	Åkermark		Boplatsläge (förhistoriskt).	AU2

1000 m

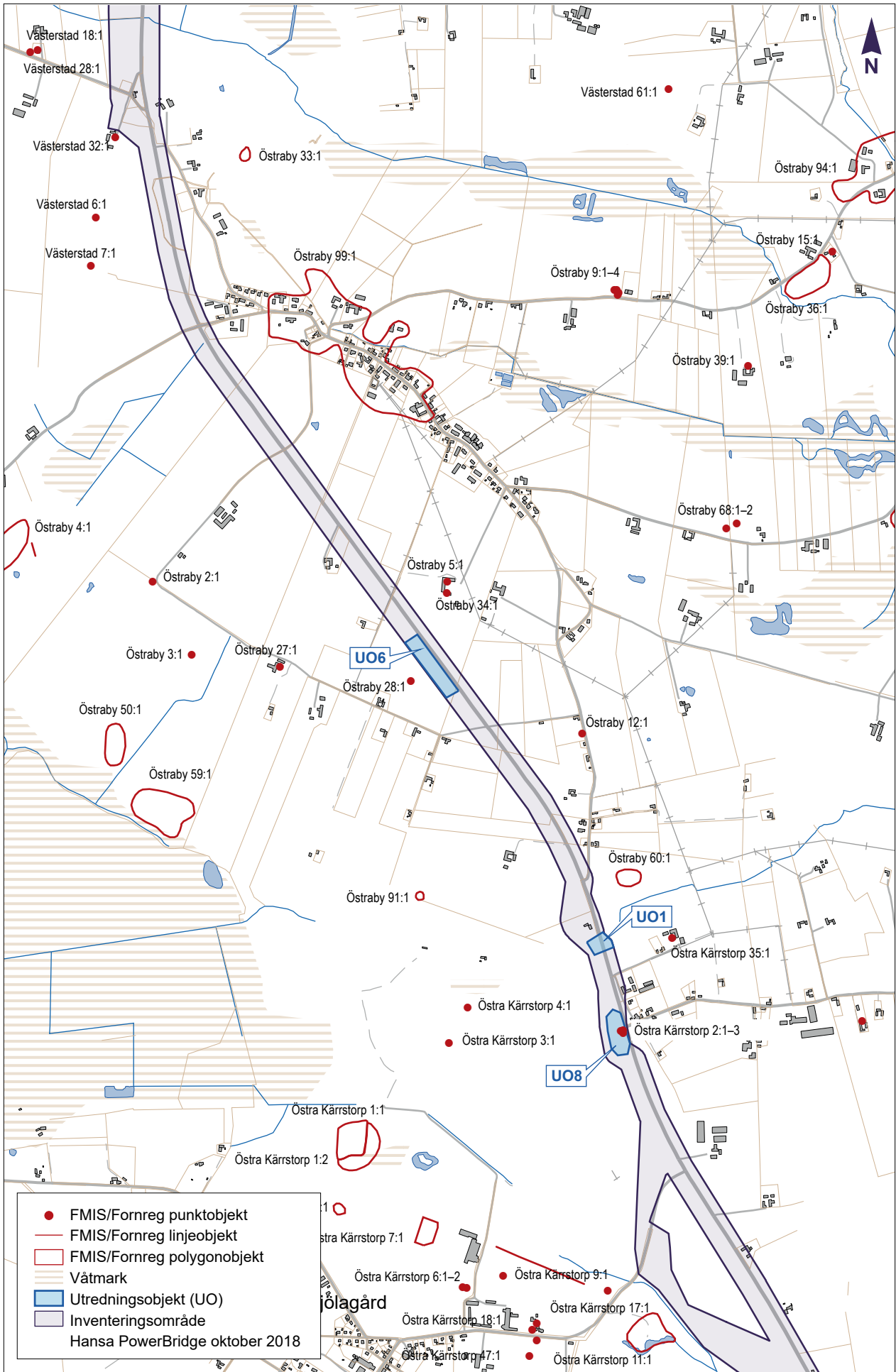
7.3 Kartuppslag

Registrerade lämningar

FMIS/ Fornreg-objekt	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	Kommentar	Åtgärdsförslag
Östra Kärrstorp 2:1	Stensättning	Fornlämning	Konstruktion: Stenfyllad	AU2/FU
Östra Kärrstorp 2:2	Övrigt	Övrig kulturhistorisk lämning	Typ: Makadamslagingssten	Ingen
Östra Kärrstorp 2:3	Övrigt	Övrig kulturhistorisk lämning	Typ: Makadamslagingssten	Ingen

Utredningsobjekt

UO	Area	Socken	Terräng	Orientering	Beskrivning	Åtgärdsförslag
1	4832	Östra Kärrstorp	Åkermark	Ömse sidor av väg 13.	Bebyggelseläge (historiskt). Plats för två lägenhetsbebyggelser.	AU2
6	13801	Östraby	Åkermark	V om väg 13.	Offerplatsläge (förhistoriskt/historiskt). Tangerar kanten av äldre våtmark, nära fyndplats för stenyxa.	AU2
8	10101	Östra Kärrstorp	Betesmark, gles skog	15 m V om väg 13.	Gravplatsläge (förhistoriskt)/bebyggelseläge (historiskt). Inbegriper registrerade lämningar i form av två makadamslagingsstenar samt en stensättning (Östra Kärrstorp 2:1–v3).	AU2

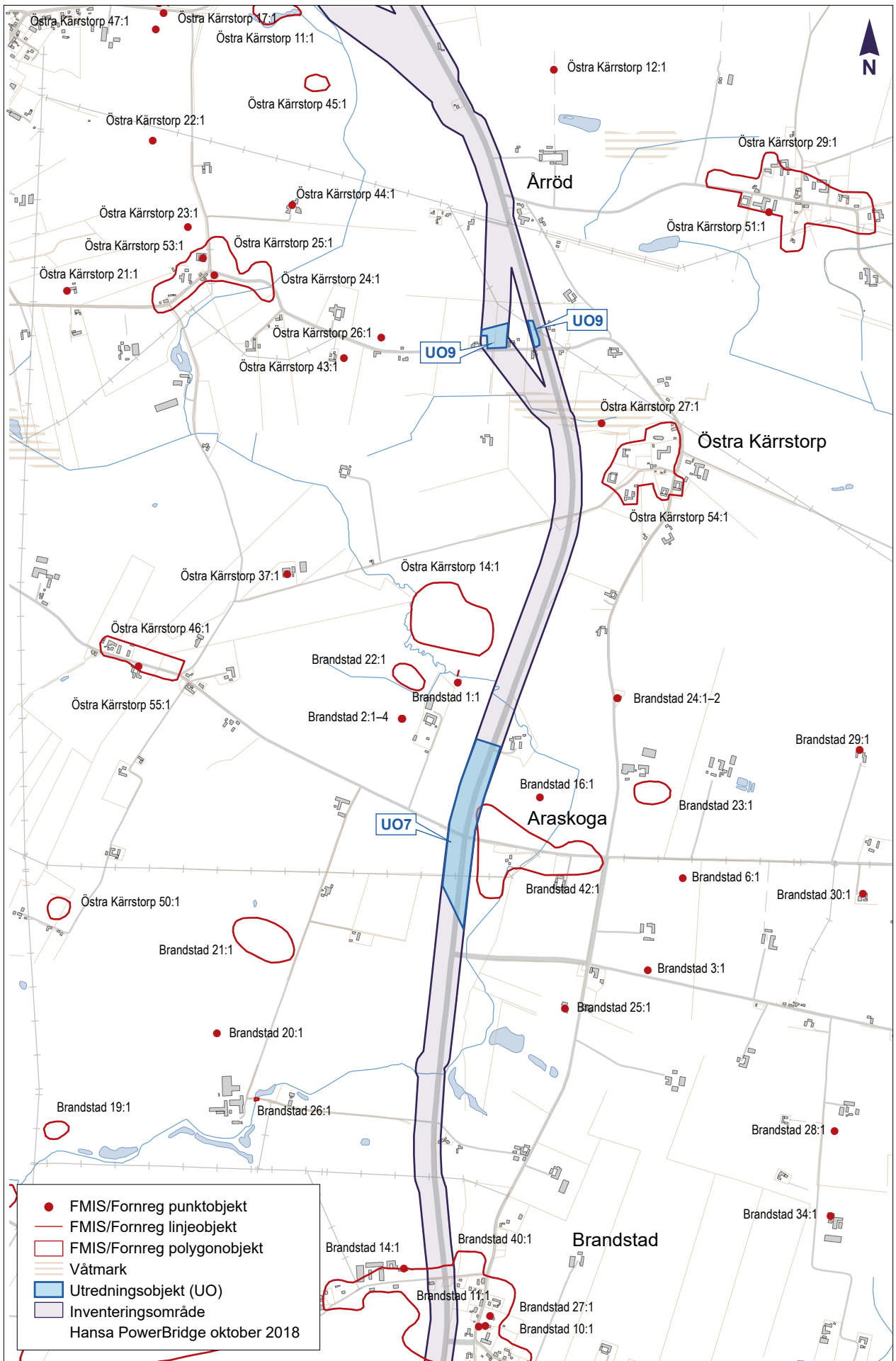
7.4 Kartuppslag

Registrerade lämningar

FMIS/ Fornreg-objekt	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	Kommentar	Åtgärdsförslag
Brandstad 40:1	Bytomt/gårdstomt	Bevakningsobjekt	Namn: Brandstad gamla bytomt	AU2/FU
Brandstad 42:1	Bytomt/gårdstomt	Bevakningsobjekt	Namn: Araskog gamla bytomt	AU2/FU

Utredningsobjekt

UO	Area	Socken	Terräng	Orientering	Beskrivning	Åtgärdsförslag
7	61861	Brandstad	Åkermark	Ömse sidor av korsningen väg 13/väg 1096	Boplatsläge (förhistoriskt)/bytomtsnära (historiskt). Sluter an till Araskogas historiska bytomt (Brandstad 42:1),	AU2
9	8798	Östra Kärrstorp	Åkermark	N om Bjärröds byaväg/väg 1098 samt V om väg 13	Boplatsläge (förhistoriskt)/gravläge (förhistoriskt).	AU2

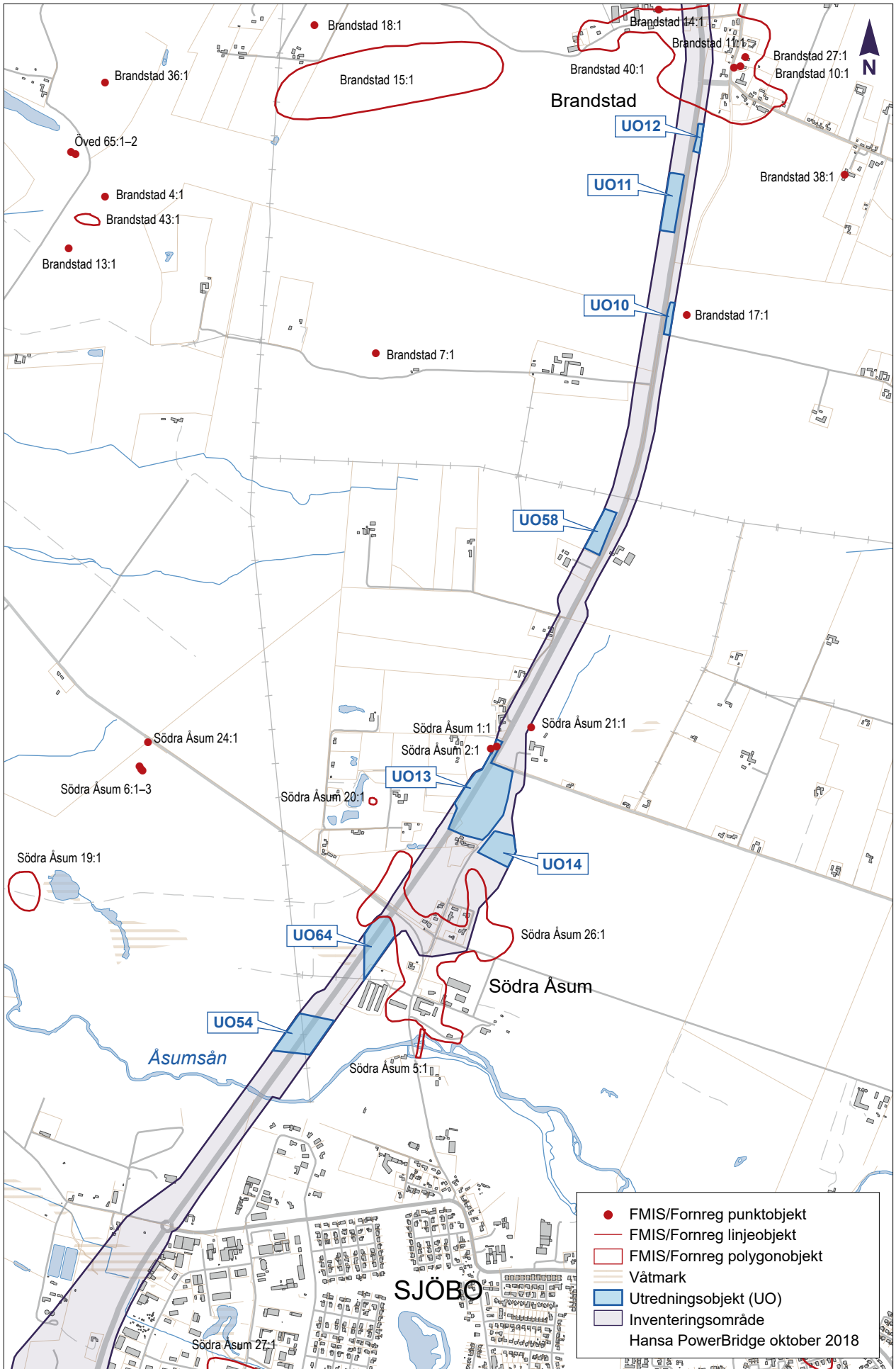
7.5 Kartuppslag

Registrerade lämningar

FMIS/ Fornreg-objekt	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	Kommentar	Åtgärdsförslag
Brandstad 40:1	Bytomt/gårdstomt	Bevakningsobjekt	Namn: Brandstad gamla bytomt	AU2/FU
Södra Åsum 1:1	Vägmärke	Fornlämning	Typ: Milstolpe	Ev. tillfällig flyttning
Södra Åsum 26:1	Bytomt/gårdstomt	Bevakningsobjekt	Namn: Åsums gamla bytomt	AU2/FU

Utredningsobjekt

UO	Area	Socken	Terräng	Orientering	Beskrivning	Åtgärdsförslag
10	2531	Brandstad	Åkermark	Ö om väg 13.	Boplatssläge (förhistoriskt), Registrerad fyndplats för ett flintavslag med slipad yta (Brandstad 17:1).	AU2
11	11938	Brandstad	Åkermark.	V om väg 13.	Boplatssläge (förhistoriskt), cirka 220×55 m (Ö-V).	AU2
12	2186	Brandstad	Åkermark.	Ö om väg 13.	Boplatssläge (förhistoriskt), ca 106×23 m. (Ö-V).	AU2
13	44434	Södra Åsum	Skog (lövträd)	Ömse sidor av väg 13	Gravplatssläge (historiskt), cirka 380×180 m (N-S). I NV änden tangeras en registrerad avrättningsplats (Södra Åsum 2:1). Inom det inprickade objektet, också i NV, finns en ett vägmärke/milstolpe (Södra Åsum 1:1, tidigare flyttad).	AU2
14	11619	Södra Åsum	Åkermark.	Ö om gång-/cykelväg.	Boplatssläge (förhistoriskt)/gravplatssläge (förhistoriskt).	AU2
54	19776	Södra Åsum	Åkermark, betesmark	Ömse sidor av väg 13	Boplatssläge (förhistoriskt).	AU2
58	8951	Södra Åsum	Skog (lövskog)	V om väg 13	Samlingsplats (historisk), cirka 170 x 55 m (N-S). Enligt historisk karta betecknad som "Ting lyckefallet".	AU2
64	15386	Södra Åsum	Vall, skog	Ömse sidor av väg 13	Boplatssläge (förhistoriskt)/bytomtsnära (historiskt).	AU2

- FMIS/Fornreg punktobjekt
 - FMIS/Fornreg linjeobjekt
 - FMIS/Fornreg polygonobjekt
 - ▨ Våtmark
 - Utredningsobjekt (UO)
 - Inventeringsområde
- Hansa PowerBridge oktober 2018

1000 m

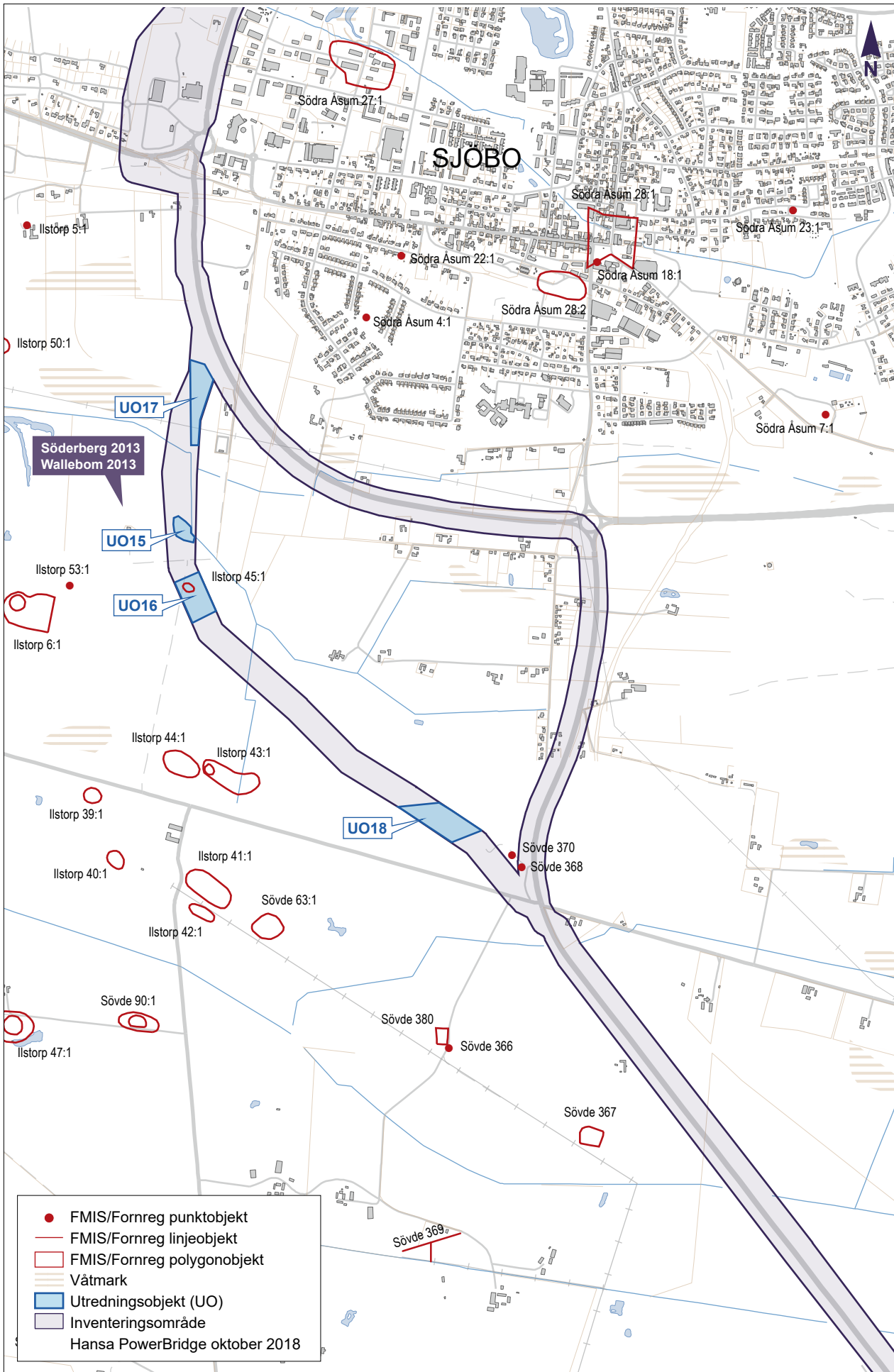
7.6 Kartuppslag

Registrerade lämningar

FMIS/ Fornreg-objekt	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	Kommentar	Åtgärdsförslag
Ilstorp 45:1	Blästbrukslämning	Fornlämning	Typ: Slagg/slaggvarp	AU/FU
Sövde 368	Stridsvärn	Övrig kulturhistorisk lämning	Typ: Bunker	Ingen

Utredningsobjekt

UO	Area	Socken	Terräng	Orientering	Beskrivning	Åtgärdsförslag
15	4840	Ilstorp	Vall		Boplatsläge (förhistoriskt).	AU2
16	15880	Ilstorp	Vall		Boplatsläge (förhistoriskt)/blästbrukslämning (förhistorisk/historisk). Innefattar registrerad blästbrukslämning, med fynd av järnslag och ugnfragment av lera (Ilstorp 45:1).	AU2
17	16595	Södra Åsum	Åkermark	Mellan fastighet i Ö och gräns\ dike i V	Boplatsläge (förhistoriskt). Vid inventeringen påträffades ett avslag samt koncentrationer av träkol.	AU2
18	20974	Ilstorp	Vall		Boplatsläge (förhistoriskt)/bebyggelseläge (historiskt), cirka 200×100 m (Ö-V). Gårdsläge (N Långared/Lågred).	AU2

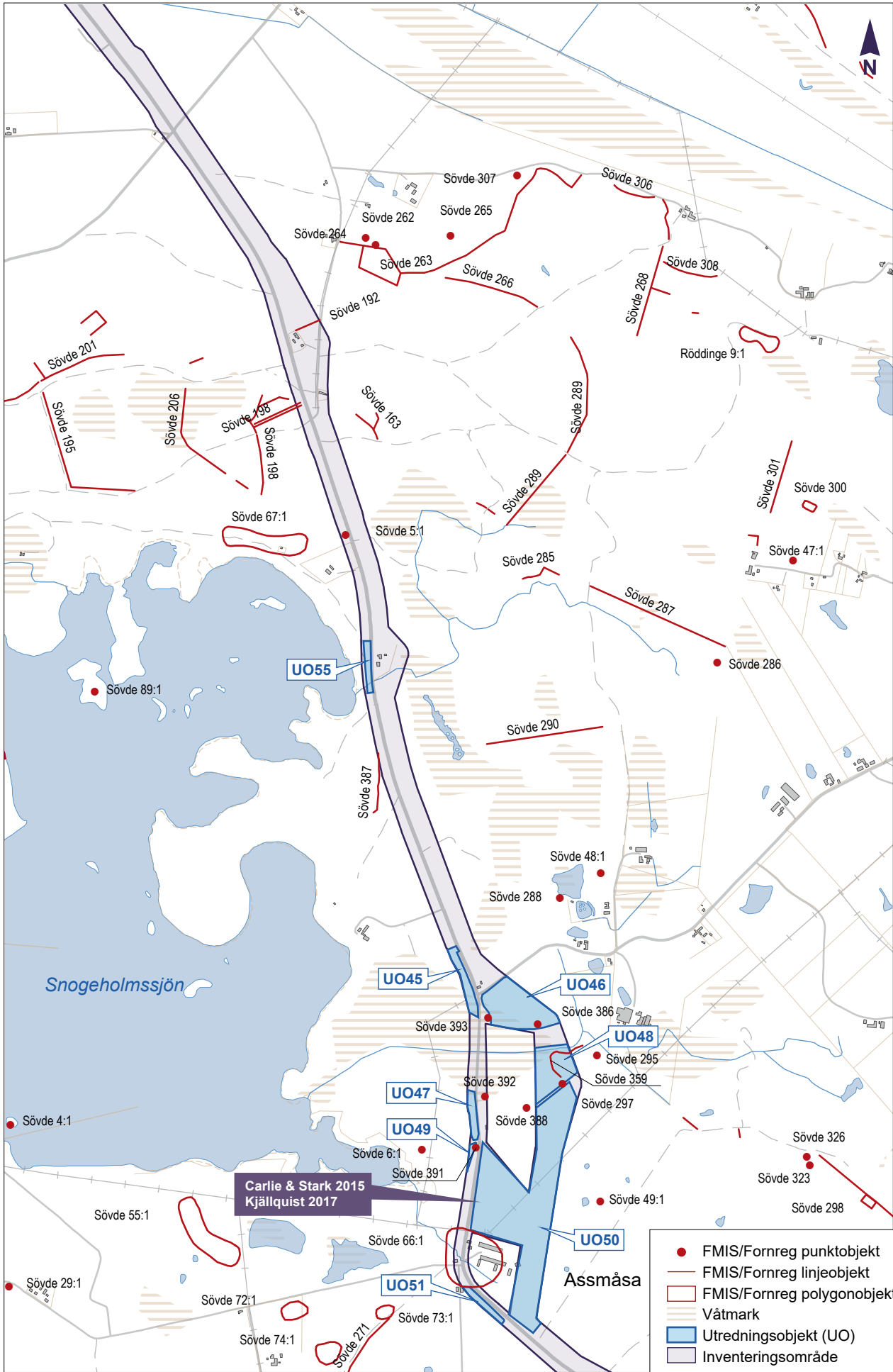
7.7 Kartuppslag

Registrerade lämningar

FMIS/ Fornreg-objekt	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	Kommentar	Åtgärdsförslag
Sövde 192	Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning	Typ: Stenmur	Ingen
Sövde 198	Hägnadssystem	Övrig kulturhistorisk lämning	Typ: Vallar och diken	Ingen
Sövde 297	Brunn/kalkälla	Övrig kulturhistorisk lämning	Typ: Kalkälla	Ingen
Sövde 359	Färdväg	Bevakningsobjekt	Typ: Hålväg	Ingen
Sövde 386	Fyndplats	Övrig kulturhistorisk lämning	Fyndmaterial: Flinta	AU2
Sövde 387	Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning	Typ: Hägnadsvall	Ingen
Sövde 391	Härd	Undersökt och borttagen	Referens: Kjällquist 2017	Ingen
Sövde 392	Färdväg	Undersökt och borttagen	Typ: Kavelbro, Referens: Kjällquist 2017	Ingen
Sövde 393	Fyndplats	Undersökt och borttagen	Fyndmaterial: Ben/horn, Referens: Kjällquist 2017	Ingen
Sövde 5:1	Vägmärke	Fornlämning	Typ: Milstolpe	Ev. tillfällig flyttning
Sövde 66:1	Bytomt/gårdstomt	Bevakningsobjekt	Namn: Assmåsa	AU2/FU

Utredningsobjekt

UO	Area	Socken	Terräng	Orientering	Beskrivning	Åtgärdsförslag
45	8231	Sövde	Skog	V om väg 13	Boplatsläge (förhistoriskt).	AU2
46	34681	Sövde	Skog, betesmark		Boplatsläge (förhistoriskt).	AU2
47	5006	Sövde	Åkermark	V om väg 13	Gravplatsläge (förhistoriskt)/boplatsläge (förhistoriskt).	AU2
48	23211	Sövde	Skog, betesmark		Boplatsläge (förhistoriskt), Inom objektet ligger en registrerad färdväg i form av en hålväg (Sövde 359).	AU2
49	1195	Sövde	Betesmark	10 m V om väg 13	Boplatsläge (förhistoriskt)/offerplatsläge (förhistoriskt), cirka 110 x 20 m (N-S).	AU2
50	144013	Sövde	Åkermark	Ö om väg 13 samt Assmåsa gård	Boplatsläge (förhistoriskt)/gravplatsläge (förhistoriskt)/bytomtsnära (historiskt).	AU2
51	4097	Sövde	Åkermark	SV om väg 13	Gravplatsläge (förhistoriskt)/boplatsläge (förhistoriskt)/bytomtsnära (historiskt).	AU2
55	4412	Sövde	Skog (lövskog), markväg	V om väg 13	Boplatsläge (förhistoriskt).	AU2

- FMIS/Fornreg punktobjekt
 - FMIS/Fornreg linjeobjekt
 - FMIS/Fornreg polygonobjekt
 - ▨ Våtmark
 - Utredningsobjekt (UO)
 - ▨ Inventeringsområde
- Hansa PowerBridge oktober 2018

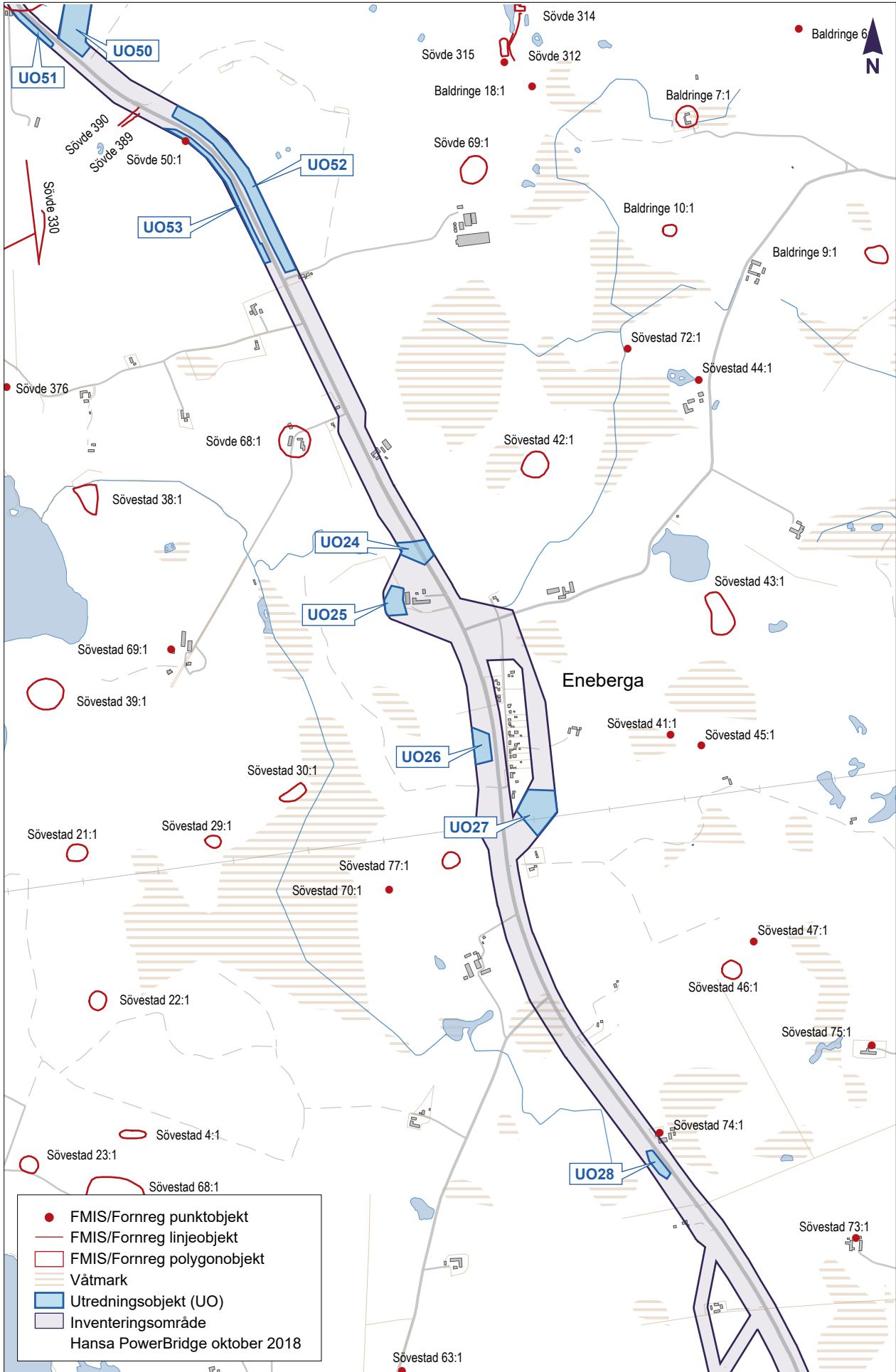
7.8 Kartuppslag

Registrerade lämningar

FMIS/ Fornreg-objekt	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	Kommentar	Åtgärdsförslag
Sövde 389	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning	Typ: Vägbank	Ingen
Sövde 390	Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning	Typ: Stenmur	Ingen

Utredningsobjekt

UO	Area	Socken	Terräng	Orientering	Beskrivning	Åtgärdsförslag
24	7844	Sövestad	Åkermark	V om väg 13	Boplatsläge (förhistoriskt).	AU2
25	6882	Sövestad	Åkermark	V om gård	Boplatsläge (förhistoriskt).	AU2
26	7421	Sövestad	Åkermark	V om väg 13	Boplatsläge (förhistoriskt)/gravplatsläge (förhistoriskt).	AU2
27	16818	Sövestad	Åkermark		Boplatsläge (förhistoriskt).	AU2
28	3796	Sövestad	Åkermark	V om väg 13	Boplatsläge (förhistoriskt).	AU2
50	144013	Sövde	Åkermark	Ö om väg 13 samt Assmäsa gård	Boplatsläge (förhistoriskt)/gravplatsläge (förhistoriskt)/bytomtsnära (historiskt).	AU2
51	4097	Sövde	Åkermark	SV om väg 13	Gravplatsläge (förhistoriskt)/boplatsläge (förhistoriskt)/bytomtsnära (historiskt).	AU2
52	33882	Sövde	Åkermark	Ö om väg 13	Gravplatsläge (förhistoriskt)/boplatsläge (förhistoriskt).	AU2
53	11735	Sövde	Åkermark	V om väg 13	Gravplatsläge (förhistoriskt)/boplatsläge (förhistoriskt),	AU2

1000 m

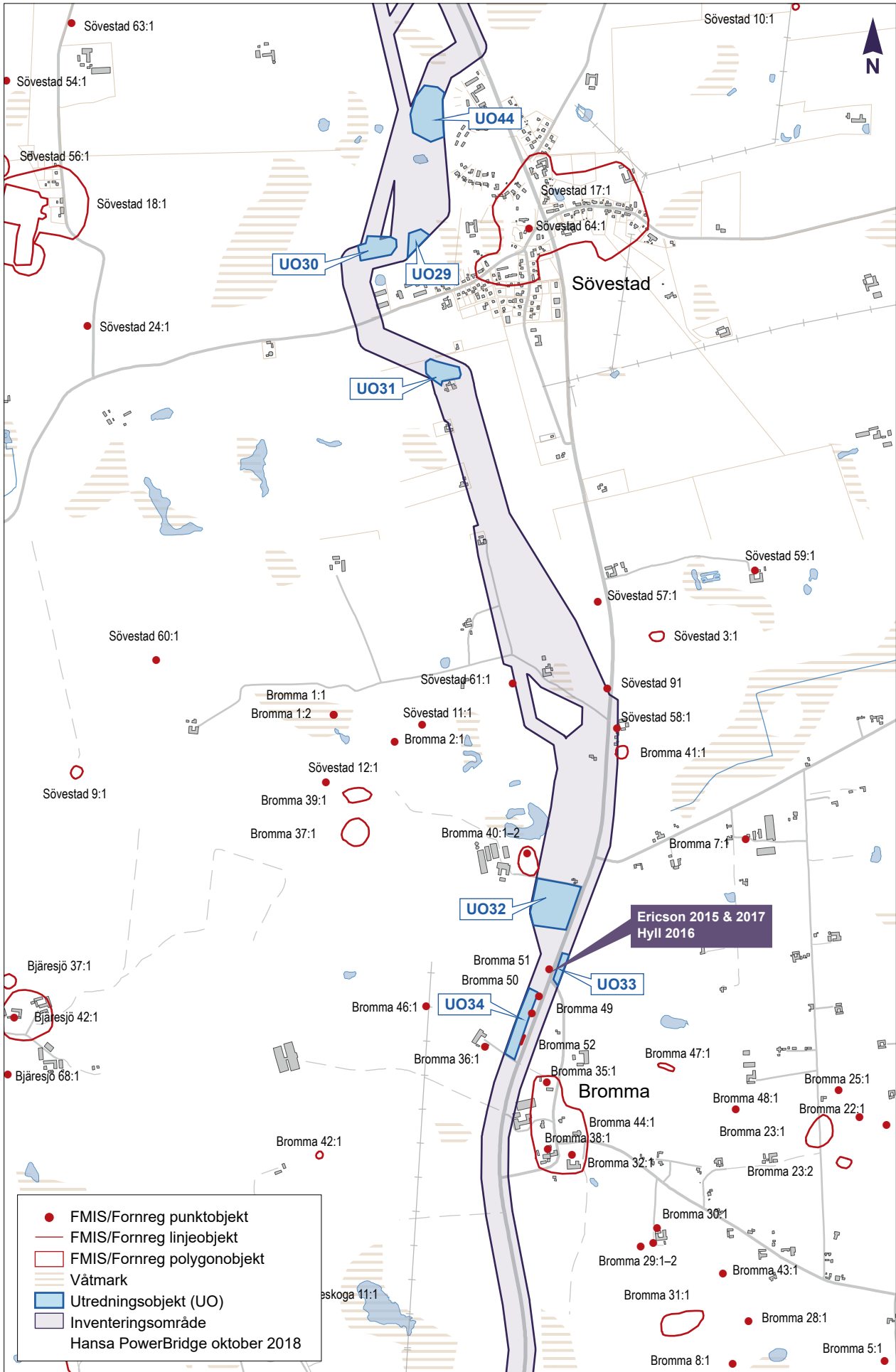
7.9 Kartuppslag

Registrerade lämningar

FMIS/ Fornreg-objekt	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	Kommentar	Åtgärdsförslag
Bromma 40:2	Fyndplats	Övrig kulturhistorisk lämning	Fyndmaterial: Flinta (kärna, retuserade avslag)	AU2
Bromma 41:1	Boplats	Fornlämning	Fyndmaterial: Flinta (spånkniv, kärna, avslag, slipat)	AU2/FU
Bromma 49	Boplatslämning övrig	Undersökt och borttagen	Referens: Ericson 2017	Ingen
Bromma 50	Boplatslämning övrig	Undersökt och borttagen	Referens: Ericson 2017	Ingen
Bromma 51	Boplatslämning övrig	Undersökt och borttagen	Referens: Ericson 2017	Ingen
Bromma 52	Boplats	Undersökt och borttagen	Referens: Ericson 2017	Ingen
Sövestad 58:1	Fyndsamling	Övrig kulturhistorisk lämning	Fyndmaterial: Flinta (bla 2 yxor)	Ingen

Utredningsobjekt

UO	Area	Socken	Terräng	Orientering	Beskrivning	Åtgärdsförslag
29	4215	Sövestad	Åkermark		Boplatsläge (förhistoriskt).	AU2
30	9511	Sövestad	Åkermark		Boplatsläge (förhistoriskt).	AU2
31	7949	Sövestad	Åkermark	Ömse sidor av Husmansvägen	Boplatsläge (förhistoriskt).	AU2
32	26063	Bromma	Åkermark	V om väg 13	Boplatsläge (förhistoriskt). I NV en registrerad fyndplats för flintavslag, varav ett med retusch (Bromma 40:1-2)	AU2
33	2806	Bromma	Åkermark	Ö om väg 13	Boplatsläge (förhistoriskt).	AU2
34	10404	Bromma	Åkermark	V om gång-/cykelväg längs väg 13	Boplatsläge (förhistoriskt).	AU2
44	20829	Sövestad	Åkermark		Boplatsläge (förhistoriskt).	AU2

- FMIS/Fornreg punktobjekt
 - FMIS/Fornreg linjeobjekt
 - FMIS/Fornreg polygonobjekt
 - ▨ Vätmark
 - Utredningsobjekt (UO)
 - Inventeringsområde
- Hansa PowerBridge oktober 2018

1000 m

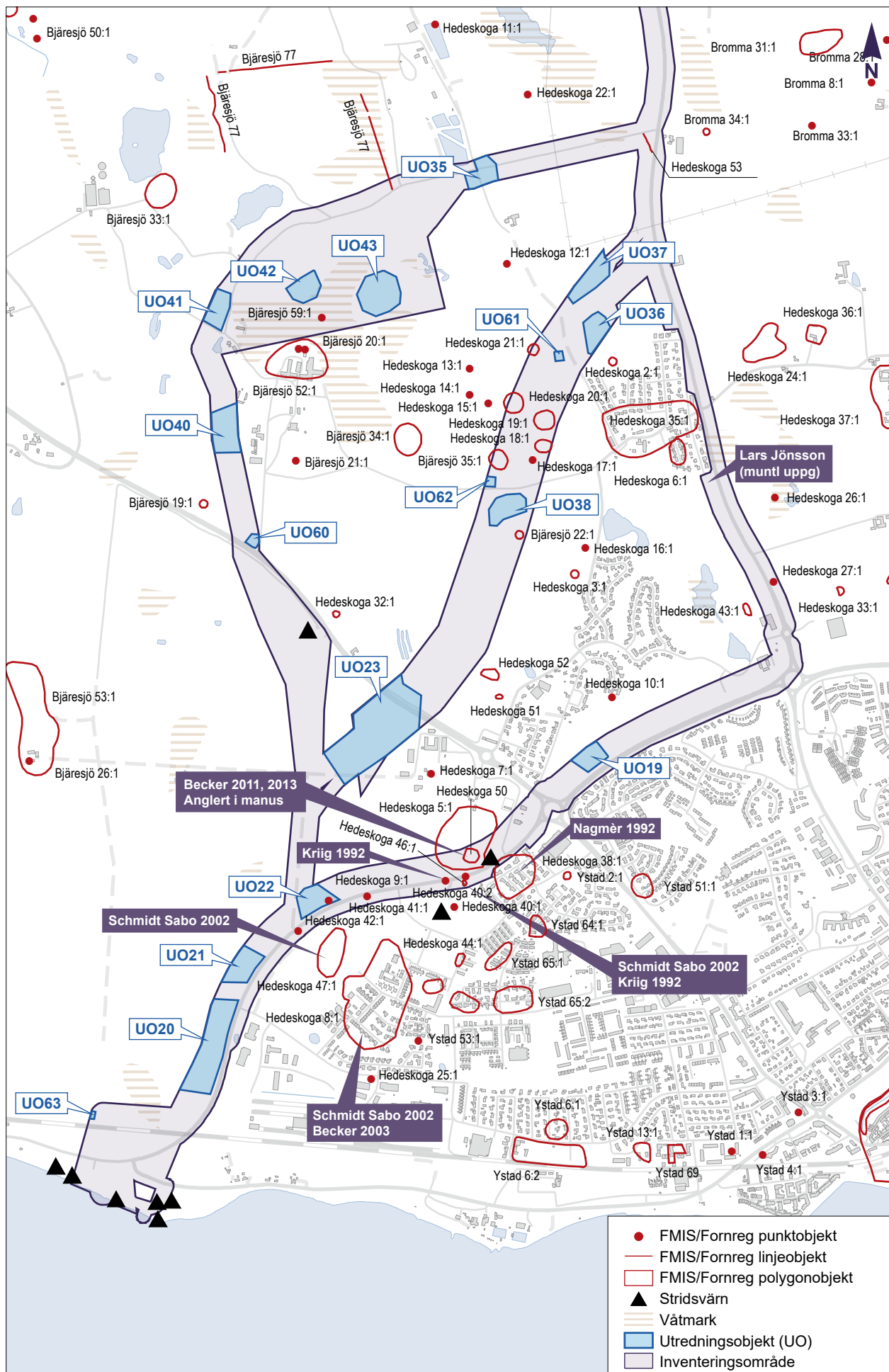
7.10 Kartuppslag

Registrerade lämningar

FMIS/ Fornreg-objekt	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	Kommentar	Åtgärds- förslag
Bjåresjö 22:1	Hög	Fornlämning	Form: Rund (ca 30 m diam och 4.6 m h), kantskadad av plöjning	AU2/FU
Bjåresjö 35:1	Boplats	Fornlämning	Fyndmaterial: Flinta (avslag, skrapa)	AU2
Bjåresjö 59:1	Fyndplats	Övr. kulturhistorisk lämning	Fyndmaterial: Bronskärl	AU2
Bjåresjö 77	Hägnad	Fornlämning	Typ: Stenmur	AU2
Hedeskoga 17:1	Härd	Bevakningsobjekt	Fyndmaterial: Skörbränd sten, flinta	AU2
Hedeskoga 18:1	Boplats	Bevakningsobjekt	Fyndmaterial: Kulturlager	AU2
Hedeskoga 19:1	Boplats	Fornlämning	Fyndmaterial: Flinta, Kulturlager, härdar	AU2
Hedeskoga 20:1	Boplats	Fornlämning	Fyndmaterial: Flinta, Kulturlager, härdar	AU2
Hedeskoga 21:1	Boplats	Fornlämning	Fyndmaterial: Flinta, Kulturlager, härdar	AU2
Hedeskoga 27:1	Fyndplats	Övr. kulturhistorisk lämning	Fyndmaterial: Flinta (bränd skrapa)	AU2
Hedeskoga 38:1	Boplats	Undersökt och borttagen	Fyndmaterial: Kulturlager, Keramik, Ben/horn, Bränd lera/ lerklining, Flinta	Ingen
Hedeskoga 40:1	Övrigt	Övr. kulturhistorisk lämning	Typ: Bebyggelselämning, Referens: Kriig 1992	AU2/FU
Hedeskoga 40:2	Härd	Övr. kulturhistorisk lämning	Referens: Kriig 1992	Ingen
Hedeskoga 41:1	Härd	Övr. kulturhistorisk lämning	Referens: Kriig 1992	Ingen
Hedeskoga 42:1	Härd	Övr. kulturhistorisk lämning	Referens: Kriig 1992	Ingen
Hedeskoga 46:1	Bytomt/gårdstomt	Fornlämning	Tillhör Lilla Tvåren. Referens: Schmidt Sabo 2002	AU2/FU
Hedeskoga 5:1	Bytomt/gårdstomt	Fornlämning	Namn: Lilla Tvårens gamla tomt	AU2/FU
Hedeskoga 50	Begravningsplats	Fornlämning	Typ: Ödekyrkogård	AU2/FU
Hedeskoga 53	Färdväg	Övr. kulturhistorisk lämning	Typ: Vägbank	Ingen
Hedeskoga 9:1	Fyndplats	Övr. kulturhistorisk lämning	Fyndmaterial: Flinta (skrapa)	AU2

Utredningsobjekt

UO	Area	Socken	Terräng	Orientering	Beskrivning	Åtgärds- förslag
19	8162	Hedeskoga	Äng i rekr. område	Ömse sidor av gångväg	Gravplatsläge, (förhistoriskt).	AU2
20	34278	Bjåresjö	Åkermark, skog		Boplatsläge (förhistoriskt). Vid inventeringen påträffades sparsamt med flintavslag.	AU2
21	12083	Bjåresjö	Åkermark	Ö om Dag Hammarskjölds väg/ väg 9	Boplatsläge (förhistoriskt)/gravplatsläge (förhistoriskt).	AU2
22	10822	Hedeskoga	Åkermark	N om Dag Hammarskjölds väg/ väg 9	Boplatsläge (förhistoriskt)/gravplatsläge (förhistoriskt). Objektet inbegriper läget för en registrerad fyndplats, för en flintskrapa (Hedeskoga 9:1).	AU2
23	70370	Hedeskoga	Åkermark	Ömse sidor av väg E65	Boplatsläge (förhistoriskt)/gravplatsläge (förhistoriskt)/offerplatsläge (förhistoriskt). Vid inventeringen påträffades sex flintavslag, varav ett med slipyta.	AU2
35	9718	Hedeskoga	Åkermark	Ömse sidor av korsningen Gustavborgsvägen/ Blåsborgsvägen	Gravplatsläge (förhistoriskt)/ boplatsläge (förhistoriskt). Vid inventeringen påträffades sparsamt med flintavslag.	AU2
36	9416	Hedeskoga	Åkermark		Gravplatsläge (förhistoriskt)/boplatsläge (förhistoriskt). Vid inventeringen påträffades enstaka bearbetade flintor.	AU2
37	12492	Hedeskoga	Åkermark		Gravplatsläge (förhistoriskt)/boplatsläge (förhistoriskt), 203 x 75 m (NO-SV). Vid inventeringen påträffades två flintskrapor varav en bränd.	AU2
38	11352	Hedeskoga	Åkermark	20 m S om Bergsjöholmsvägen	Boplatsläge (förhistoriskt).	AU2
40	16189	Bjåresjö	Åkermark		Boplatsläge (förhistoriskt).	AU2
41	9506	Bjåresjö	Åkermark		Boplatsläge (förhistoriskt).	AU2
42	9570	Bjåresjö	Betesmark, skog (lövskog)		Boplatsläge (förhistoriskt)..	AU2
43	20339	Bjåresjö	Skog (gammal lövskog)		Boplatsläge (förhistoriskt).	AU2
60	1844	Bjåresjö	Åkermark	NV om vägkorsningen Malmövägen (väg E65)/ Bergsjöholms allé	Bebyggelseläge (historiskt), Läget för ett hus (eventuellt lägenhetsbebyggelse).	AU2
61	1107	Hedeskoga	Åkermark		Bebyggelseläge (historiskt). Läge för trelängd gård. Vid inventeringen påträffades måttligt med tegel och porslin.	AU2
62	1234	Hedeskoga	Åkermark	N om Bergsjöholmsvägen	Bebyggelseläge (historiskt). Plats för "Skogshuset" (förmodligen lägenhetsbebyggelse).	AU2
63	440	Bjåresjö	Skog		Bebyggelseläge (historiskt). Plats för mindre hus.	AU2

- FMIS/Fornreg punktobjekt
 - FMIS/Fornreg linjeobjekt
 - ◻ FMIS/Fornreg polygonobjekt
 - ▲ Stridsväm
 - ▨ Våtmark
 - ▭ Utredningsobjekt (UO)
 - ▭ Inventeringsområde
- Hansa PowerBridge oktober 2018

8. Utredningsobjekt

Nedan presenteras fördjupade beskrivningar av respektive utredningsobjekt i tabellform.

UO	Beskrivning
1	Bebyggelseläge (historiskt), cirka 160×125 m (Ö-V). Flack svacka i beteshage med gräs. Plats för två lägenhetsbebyggelser, enligt Skånska rekognoseringskartan ("Wikahus") samt Laga skifteskarta över Rönås från 1826 (hus och intaga), på ömse sidor av föregångaren till väg 13. Inget synligt i terrängen. Inte inventerad p.g.a lösgående betesdjur samt täckande vegetation. De två tomtarna så gott som helt inom inprickat objekt. Inför eventuell AU2 måste betesdjur avhysas.
2	Boplatssläge (förhistoriskt), cirka 460×300 m (Ö-V). Flack höjdrygg i Ö-V riktning, med exponering mot S och med omfattande våtmark cirka 250 m åt SO. Ö delen i vall, V delen nysådd. Ligger inom omfattande utifrån marknamn registrerad uppgift om avrättningsplats (Lyby 7:1), med oklar egentlig placering. Inom det inprickade objektet finns uppgifter om en väg, i SV-NO riktning, från en karta avseende laga delning från 1767. Vid inventeringen påträffades ett flintavslag i Ö delen av läget. Boplatssläget bedöms fortsätta även öster om avgränsningen för inventeringsområdet.
3	Boplatssläge (förhistoriskt), cirka 900×200 m (Ö-V). Flack höjdrygg, med exponerat läge i landskapet. Markerna var delvis disponerade som beteshage, samt var delvis be vuxna med raps respektive stubb. Enligt enskifteskarta från 1823 förekommer marknamnet "Magletoften" i Ö delen av objektet, där efterleden -toft kan vara boplatssindikerande. Inga inventeringsresultat p.g.a betesdjur och växtligheten. Höjdryggen fortsätter både åt V och Ö utanför inventeringsområdet, och motsvaras av UO5 i Ö. Inför eventuell AU2 måste betesdjur avhysas.
4	Boplatssläge (förhistoriskt)/bytomtsnära (historiskt), cirka 600×200 m. Flack höjdrygg, med exponerat läge i landskapet. Nysått. Sluter an till registrerad fornlämning i form av Arröds historiska bytomt (Östra Sallerup 56:1), med belägg från 1270. I NO delen av objektet finns uppgifter om en väg (fågata?) i SV-NO riktning, enligt enskifteskarta från 1823. Samma karta visar att marker S om bytomten betecknats som "Toftåker", där efterleden - toft kan vara boplatssindikerande. Vid inventeringen påträffades kristianstadsflinta, dock ingen bearbetad, samt enstaka tegelfragment. Boplatssläget fortsätter knappt 100 m SO om det inprickade objektet.
5	Boplatssläge (förhistoriskt), cirka 440×200 m (Ö-V). Flack höjdrygg, med exponerat läge i landskapet. Markerna var nysådda. Vid inventeringen påträffades kristianstadsflinta, dock ingen bearbetad. Höjdryggen fortsätter både åt V och Ö utanför inventeringsområdet, och motsvaras av UO3 i V.
6	Offerplatsläge (förhistoriskt/historiskt), cirka 260×55 m. I markant sänka. Markerna be vuxna med stubb. Tangerar kanten av äldre våtmark, enligt Skånska rekognoseringskartan samt enligt 1808 års konceptkarta för enskiftet betecknad som sankmark, kallad "Nyårs kjärr". Cirka 70 m V om objektet finns den registrerade fyndplats för en stenya (Östraby 28:1). Inga inventeringsresultat. Motsvarande läge fortsätter öster och västerut, men framstår som med mest potential på V sidan av väg 13.
7	Boplatssläge (förhistoriskt)/bytomtsnära (historiskt), cirka 700×100 m. Exponerat höjdläge. Markerna varierade mellan vall, stubb, bete och nysått. Sluter an till Araskogas historiska bytomt (Brandstad 42:1), med skriftligt belägg från 1447. Enligt karta från 1731 samt enskifteskarta från 1804 har flera markstycken namn som kan indikera boplatser eller gravplatser; "toft" respektive "steningarne", där efterleden - toft kan vara boplatssindikerande. På ömse sidor av inventeringsområdet, 200–250 m ifrån väg 13, är fyndplatser registrerade (Brandstad 2:1–4 resp 16:1), för skafthålsya, flintdolkar, tunnackig resp tjockackig yxa. Knappt 300 m åt NV är en boplatsslag registrerad (Brandstad 22:1), med fynd av flintavslag. Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen.

UO	Beskrivning
8	Gravplatsläge (förhistoriskt)/bebyggelseläge (historiskt), cirka 175×65 m. mindre förhöjning. Bevuxen med betat gräs samt gles skog, i form av ett femtontal stora lövträd (ekar). Inbegriper registrerade lämningar i form av två makadamslagningsstenar samt en stensättning (Östra Kärrstorp 2:1–3), där den sistnämnda indikerar förekomst av förhistoriska gravar. Stensättningar förekommer även cirka 500 m väster om objektet. Även läge för fyrilängad gård, enligt Häradskartan 1910–1915, men inte enligt Skånska rekognoseringskartan. Inga inventeringsresultat p.g.a betande djur, men på och i anslutning till höjden flera ansamlingar av större stenar, i annars röjd mark. Läget inprickat inom inventeringsområdets utbredning.
9	Boplatssläge (förhistoriskt)/gravläge (förhistoriskt), cirka 200×90 m (Ö-V). Markant höjdrygg i Ö-V riktning, med platå med god exponering mot S. Markerna i stubb i V respektive vall i Ö. Cirka 400-500 m västerut finns registrerad fyndplats för flintyxor (Östra Kärrstorp 26:1) samt uppgift om en hög, med stora stenblock i (Östra Kärrstorp 43:1). Läget fortsätter i höjdryggens Ö-V riktning. Inga inventeringsresultat p.g.a vegetationen.
10	Boplatssläge (förhistoriskt), cirka 120×22 m (Ö-V). Krön av flack förhöjning. Marken be vuxen med raps. Registrerad fyndplats för ett flintavslag med slipad yta (Brandstad 17:1), cirka 50 m åt Ö. Inom 800 m avstånd flera fyndsamlingar/fyndplatser med flint- och stenföremål (kärnyxa i flinta, tjock- och tunnackiga flintyxor, flintdolkar, flintmejslar, flintspån, flintavslag med slipade ytor med mera; exempelvis Södra Åsum 21:1, Brandstad 35:1, Brandstad 38:1, Brandstad 15:1). Inga inventeringsresultat p.g.a vegetationen. Läget fortsätter Ö om det inprickade objektet.
11	Boplatssläge (förhistoriskt), cirka 220×55 m (Ö-V). Platå på krön av flack höjdrygg, som sträcker vidare åt V. Nysådd. Inom 800 m avstånd flera fyndsamlingar/fyndplatser med flint- och stenföremål (kärnyxa i flinta, tjock- och tunnackiga flintyxor, flintdolkar, flintmejslar, flintspån, flintavslag med slipade ytor med mera; exempelvis Södra Åsum 21:1, Brandstad 35:1, Brandstad 38:1, Brandstad 15:1, Brandstad 17:1). Inga inventeringsresultat. Läget fortsätter V om det inprickade objektet.
12	Boplatssläge (förhistoriskt), ca 106×23 m. (Ö-V). Markant förhöjning med flackt platåläge. Nyplöjd mark. Inom 800 m avstånd flera fyndsamlingar/fyndplatser med flint- och stenföremål (kärnyxa i flinta, tjock- och tunnackiga flintyxor, flintdolkar, flintmejslar, flintspån, flintavslag med slipade ytor med mera; exempelvis Södra Åsum 21:1, Brandstad 35:1, Brandstad 38:1, Brandstad 15:1, Brandstad 17:1). Inga inventeringsresultat. Läget fortsätter Ö om det inprickade objektet.
13	Gravplatsläge (historiskt), cirka 38×180 m (N-S). Sluttande platå på markant förhöjning med exponering mot S. Lövskog. I NV änden tangeras en registrerad avrättningsplats (Södra Åsum 2:1). Denna syns i terrängen som en avgränsad, brant liten kulle, i ett särskilt exponerat läge på krönet av den branta backe som vetter mot S, mot Södra Åsum och Åsumsån. Själva avrättningsplatsen är markerad på 1755 års karta över inägodelning. Att döma av 1809 års enskifteskarta flyttas avrättningsplatsen längre österut, för att enligt Laga skifteskartan 1851 vara tillbaka på den första platsen. Området S om avrättningsplatsen framstår som undantaget från odling enligt 1755 års karta och in i nutiden. Inom det inprickade objektet, också i NV, finns en registrerad fornlämning i form av ett vägmärke/milstolpe (Södra Åsum 1:1, tidigare flyttad). Inga inventeringsresultat p.g.a vegetationen och lövtäcke. Läget fortsätter NV om det inprickade objektet. Innan eventuell AU2 kan avverkning krävas.

UO	Beskrivning
14	Boplatssläge (förhistoriskt)/gravplatssläge (förhistoriskt), cirka 115×115 m (Ö-V). Belägen på Ö-V avsats i anslående sluttning mot S, med exponerat läge mot landskapet och Åsumsån. Bevuxen med betor. Inom det inprickade objektet förekommer ett impediment i form av en märkegrav. Cirka 500 m åt V finns registrerad gravhöjd i motsvarande terrängläge (Södra Åsum 20:1). Inga inventeringsresultat p.g.a vegetationen.
15	Boplatssläge (förhistoriskt), 115×65 m (NV-SO). Flack förhöjning i annars flackt landskap, tidigare våtmark strax S om. Marken i vall. Inom ett avstånd av 450–800 m åt V och S förekommer registrerade boplatser och fyndplatser, där flintavslag med och utan retuscher och/eller slippytor, delar av flintyxor samt skivskrapor i flinta påträffats (Ilstorp 43:1–2, Ilstorp 44:1, Ilstorp 53:1, Ilstorp 6:1–2, Ilstorp 54:1). Inom ett par av nämnda boplatser har även spår efter järnframställning registrerats. De topografiska lägena liknar förhållandena inom det här aktuella objektet. Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen. Läget avgränsat inom inventeringsområdet.
16	Boplatssläge (förhistoriskt)/blästbrukslämning (förhistorisk/historisk), 160×100 m (NV-SO). Flack förhöjning i annars flackt landskap, mellan tidigare våtmarker i Ö och V. Marken i vall. Innefattar registrerad blästbrukslämning, med fynd av järnslag och ugnfragment av lera (Ilstorp 45:1). Inom ett avstånd av 450–650 m åt V och S förekommer registrerade boplatser och fyndplatser, där flintavslag med och utan retuscher och/eller slippytor, delar av flintyxor samt skivskrapor i flinta påträffats (Ilstorp 43:1–2, Ilstorp 44:1, Ilstorp 53:1, Ilstorp 6:1–2, Ilstorp 54:1). Inom ett par av nämnda boplatser har även spår efter järnframställning registrerats. De topografiska lägena liknar förhållandena inom det här aktuella objektet. Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen. Läget fortsätter Ö och V om det inprickade objektet.
17	Boplatssläge (förhistoriskt), 305×90 m (N-S). Flacka förhöjningar i N och S, sadelläge emellan. Nysådd. Inom ett avstånd av 850 m åt SV förekommer registrerade boplatser och fyndplatser, där flintavslag med och utan retuscher och/eller slippytor, delar av flintyxor samt skivskrapor påträffats (Ilstorp 53:1, Ilstorp 6:1–2, Ilstorp 54:1). Inom ett par av nämnda boplatser har även spår efter järnframställning registrerats. De topografiska lägena liknar förhållandena inom det här aktuella objektet. Cirka 900 m V om läget har en boplat registrerats, med flintavslag och skörbrända stenar, men även marknamnet "Östre och Västre Dyssekiärr", vilket kan indikera platsen för stenkammargravar (Ilstorp 49:1-2). Vid inventeringen påträffades ett avslag samt koncentrationer av träkol. Läget avgränsat mellan fastighet i Ö och djupt dike i V.
18	Boplatssläge (förhistoriskt)/bebyggelse (historisk), cirka 200×100 m (Ö-V). Flack höjdrygg i Ö-V riktning, i N delen en flack svacka. Markerna ligger i vall. Inom det inprickade objektet har en fyrårigad gård legat (N Långared/Lågred, enligt Skånska rekognosceringskartan. I vallen noterades ett stort, rektangulärt område med gulare gräs, vid läget för bebyggelsen. Cirka 500–800 m V om förekommer registrerade boplatser och fyndplatser, flintavslag med och utan retuscher och/eller slippytor samt delar av flintyxor påträffats (Ilstorp 43:1–2, Ilstorp 44:1, Ilstorp 41:1, Ilstorp 42:1). Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen. Läget fortsätter Ö och V om det inprickade objektet.
19	Gravplatssläge, (förhistoriskt), cirka 110×80 m (Ö-V). Markant och exponerat höjdläge. Bevuxen med högvuxet gräs. Cirka 200 m åt NO en registrerad fyndplats för en tunnackig och två tjockackiga lityxor samt en flintdolk (Hedeskoga 10:1). Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen. Läget fortsätter NV om det inprickade objektet.
20	Boplatssläge (förhistoriskt), cirka 370×85 m. Flacka slänter med avsats mot befintlig svacka i S, samt i anslutning till äldre våtmark. Delas av markväg/-gräns i Ö-V riktning. N om denna stubb, S om nysått. Längs Ö sidan, längs väg 9, en salixodling. Enligt Skånska rekognosceringskartan har en våtmark brett ut sig främst Ö om läget, men kan ha gått in över objektets centrala delar. Med tanke på det havsnära läget kan våtmarken vid högre vattenstånd ha utgjort en lagun. Vid inventeringen påträffades sparsamt med flintavslag i S delen. Läget fortsätter V om det inprickade objektet.

UO	Beskrivning
21	Boplatssläge (förhistoriskt)/gravplatssläge (förhistoriskt), cirka 135×85 m, längre åt V. Flack förhöjning i böljande landskap. Markerna i stubb. Cirka 170 m åt Ö finns ett registrerat, delundersökt grav- och boplatsoområde (Hedeskoga 47:1). Ytterligare 100 m bortanför detta finns ett registrerat delundersökt boplatsoområde, med lämningar från äldre järnåldern (Hedeskoga 8:1). Inför anläggandet av Dag Hammarskjölds väg påträffades ensamliggande härdar, mellan 150 och 750 NO om objektet (Hedeskoga 40:1, Hedeskoga 41:1, Hedeskoga 42:1). Cirka 310 m NO om objektet är en fyndplats för en flintskrapa registrerad (Hedeskoga 9:1). Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen. Läget fortsätter V om det inprickade objektet.
22	Boplatssläge (förhistoriskt)/gravplatssläge (förhistoriskt), cirka 140×92 m. Flack förhöjning i böljande landskap. Markerna bevuxna med betor. Objektet inbegriper läget för en registrerad fyndplats, för en flintskrapa (Hedeskoga 9:1). Inför anläggandet av Dag Hammarskjölds väg påträffades ensamliggande härdar, cirka 50 m SV respektive 100–400 m Ö om objektet (Hedeskoga 40:1, Hedeskoga 41:1, Hedeskoga 42:1). Cirka 90 m åt S finns ett registrerat, delundersökt grav- och boplatsoområde (Hedeskoga 47:1). Ytterligare 120 m bortanför detta finns ett registrerat delundersökt boplatsoområde, med lämningar från äldre järnåldern (Hedeskoga 8:1). Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen.
23	Boplatssläge (förhistoriskt)/gravplatssläge (förhistoriskt)/offerplatssläge (förhistoriskt), cirka 425×200 m (från vägen och ca 250 m S. I N höjdläge med avsats mot S, vidare mot sänka med äldre våtmark i S. Nysådd. Enligt karta från 1691 ska en väg ha korsat i S delen, i NNV-SSO riktning. Vid inventeringen påträffades sex flintavslag, varav ett med slipyta. Läget fortsätter i stycket närmast S om E65, NV om det inprickade objektet.
24	Boplatssläge (förhistoriskt), cirka 145×85 m (Ö-V). Höjdrygg i N samt avsats i S, mot äldre bäckdrag/våtmark. Markerna bevuxna med långt gången höstsådd. Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen. Läget fortsätter V om det inprickade objektet.
25	Boplatssläge (förhistoriskt), cirka 110×70 m (Ö-V). Platå på förhöjning, med gammalt bäckdrag/våtmark i N. Markerna bevuxna med långt gången höstsådd. Äldre, omfattande våtmarker även cirka 200 m Ö respektive V om läget. Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen. Läget fortsätter Ö respektive V om det inprickade objektet.
26	Boplatssläge (förhistoriskt)/gravplatssläge (förhistoriskt), cirka 175×65 m (Ö-V). Markant höjd med exponering mot landskapet i S. Äldre våtmarker cirka 200 m åt V respektive 450 m åt Ö. Markerna i vall. Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen. Läget fortsätter V om det inprickade objektet.
27	Boplatssläge (förhistoriskt), cirka 150×135 m. Höjdläge i N med avsats mot V samt längre ner i sluttningen avsats mot S-SV. Bevuxen med knähög gröda. Inga inventeringsresultat p.g.a vegetationen. Läget fortsätter Ö om det inprickade objektet.
28	Boplatssläge (förhistoriskt), cirka 125×35 m (NO-SV). Platå, med äldre våtmark cirka 80 m åt N. Nysått. Inga inventeringsobservationer. Läget avgränsat inom inventeringsområdet.
29	Boplatssläge (förhistoriskt), cirka 115×60 m (N-S). Avsats nedanför flack höjd i S. Markerna i stubb. Mellan flera äldre våtmarker. Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen. Läget fortsätter S om det inprickade objektet.
30	Boplatssläge (förhistoriskt), cirka 140×80 m (Ö-V). Platå på flack förhöjning. Markerna i stubb. Mellan flera äldre våtmarker. Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen. Läget avgränsat inom inventeringsområdet.
31	Boplatssläge (förhistoriskt), cirka 140×75 m (Ö-V). Platå på flack förhöjning, mellan äldre våtmarker i N och S. Markerna bevuxna med stubb respektive raps. Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen. Läget avgränsat inom inventeringsområdet.

UO	Beskrivning
32	Boplatsläge (förhistoriskt), cirka 175×155 m. Flack, stor platå med flacka slänter. Stor, äldre våtmark i NV–V. Markerna är nysådda. I NV en registrerad fyndplats för flintavslag, varav ett med retusch (Bromma 40:1–2). Vid inventeringen noterades rikligt med flinta, dock ingen bearbetad. Läget avgränsat inom inventeringsområdet.
33	Boplatsläge (förhistoriskt), cirka 115×25 m (Ö–V). Flack förhöjning. Markerna är nysådda. Cirka 22 m åt V finns en undersökt och borttagen fornlämning, i form av tre stolphål och en kulturlagerrest, som påträffades i samband med anläggandet av en gång- och cykelväg (Bromma 51). Cirka 150 m åt V en stor, äldre våtmark. Vid inventeringen noterades rikligt med flinta, dock ingen bearbetad. Läget fortsätter Ö om det inprickade objektet.
34	Boplatsläge (förhistoriskt), 270×40 m (N–S). Flack förhöjning. Nysådd i N, stubb i S. Tangerar lägen för undersökta och borttagna fornlämningar i form av ett fåtal stolphål, gropar, härdar och kulturlager, som påträffades i samband med anläggandet av en gång- och cykelväg (Bromma 49, Bromma 50, Bromma 52). Lämningarna har daterats till tidigneolitikum, äldre järnålder och vendeltid. Cirka 80 m V om objektet är en fyndsamling registrerad, i form av bland annat flint- och bergartsyxor, en flintskära och en sländtrissa (Bromma 36:1). Cirka 100 m åt SO ligger Brommas historiska bytomt (Bromma 44:1). Inom bytomten finns fyndplatsen för en spjutspets av brons (Bromma 35:1) samt uppgift om en båtyxa (Bromma 38:1). Enligt Laga skifteskarta 1845 har det legat en damm inom objektet. Vid inventeringen påträffades måttligt med flinta, dock ingen bearbetad. Läget fortsätter V om det inprickade objektet.
35	Gravplatsläge (förhistoriskt)/ boplatsläge (förhistoriskt), cirka 125×100 m (N–S). Flack förhöjning med låg markerad förhöjning i N, på Ö sidan av Blåsborgsvägen. Nysådd i SO, stubb i SV och nyskördade betor i NO. Enligt karta från 1691 motsvarar förhöjningen läget för en topografisk höjdmärkning, eventuellt en hög. Vid inventeringen påträffades sparsamt med flinta, även flintavslag. Läget fortsätter N och S om det inprickade objektet.
36	Gravplatsläge (förhistoriskt)/boplatsläge (förhistoriskt), cirka 160×100 m (N–S). Platå på höjdläge samt avsats i NO. Nysådd. Cirka 70 m åt S finns en registrerad fornlämning i form av en gravhög, Bonnhögen (Hedeskoga 2:1). Enligt en enskifteskarta från 1807 förekommer en markering för en eventuell gravhög inom eller direkt NO om objektet. Vid inventeringen påträffades flinta, varav enstaka bearbetade. Läget fortsätter S om det inprickade objektet.
37	Gravplatsläge (förhistoriskt)/boplatsläge (förhistoriskt), 203×75 m (NO–SV). Flack platå. Nysådd. Inom objektet ska enligt Häradskartan finnas markeringar för flera eventuella gravhögar. Vid inventeringen påträffades två flintskrapor varav en bränd, annars sparsamt med obearbetad flinta. Läget fortsätter V om det inprickade objektet.
38	Boplatsläge (förhistoriskt), cirka 165×90 m (N–S). Flackt sadelläge nedanför höjd i SO. Cirka 60 m åt SO kröns höjden av en registrerad fornlämning i form av en gravhög (Bjåresjö 22:1). Cirka 100 m åt N ligger en registrerad stenåldersboplats, i ett liknande läge som detta (Bjåresjö 35:1). Vid inventeringen påträffades flera flintavslag och en flintkärna. Läget avgränsat inom inventeringsområdet.
40	Boplatsläge (förhistoriskt), cirka 160×100 m (SV–NO). Exponerat läge i landskapet i form av flack förhöjning i N, med avsats i SO. Markerna bevuxna med raps. Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen. Läget fortsätter Ö och V om det inprickade objektet.
41	Boplatsläge (förhistoriskt), cirka 175×35 m. Flack förhöjning nära förutvarande sjö/våtmark. Markerna täckta av skörderester från majs samt ogräs. Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen. Läget fortsätter NNV om det inprickade objektet.
42	Boplatsläge (förhistoriskt), cirka 121×90 m (NO–SV). Platå nedanför markanta höjder i N, som skjuter ut mot S i förutvarande sjö/våtmark. Markerna täckta av gräs, löv och ris. Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen. Läget avgränsat inom inventeringsområdet.

UO	Beskrivning
43	Boplatsläge (förhistoriskt), 170×160 m (Ö–V). Flack förhöjning som skjuter ut mot SV i förutvarande sjö/våtmark. Markerna bevuxna av högt gräs samt täckta av löv och ris. Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen. Läget avgränsat inom inventeringsområdet.
44	Boplatsläge (förhistoriskt), cirka 200×122 m. Flackt platäläge mellan förutvarande våtmarker. Markerna bevuxna med stubb. Även läge för förutvarande väg, enligt karta med ägobeskrivning från 1762. Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen. Läget fortsätter Ö om det inprickade objektet.
45	Boplatsläge (förhistoriskt), cirka 260×30 m. Förhöjning vid Ö kanten av förutvarande sjö/våtmark. Markerna bevuxna av gles lövskog med undervegetation markerna täckta av löv. Cirka 30 m åt SO har en arkeologisk utredning steg 2 (2016), inför eventuell omläggning av väg 13, påvisat förekomsten av torvlager i kanten av en våtmark, vari påträffades en skelettdel av björn, daterad till mesolitikum (Sövde 393). Inga inventeringsresultat p.g.a vegetationen. Läget fortsätter V om det inprickade objektet och relaterar då till den år 2015 genomförda arkeologiska utredningen steg 1. Avverkning innan AU2.
46	Boplatsläge (förhistoriskt), cirka 305×200 m. Ingår i tidigare utförd AU1 (2015): Förhöjning, med sluttning mot S ned mot förutvarande våtmark/sjö. I N delen blandad skog med undervegetation och lövtäcke, S delen halvöppen, vattensjuk betesmark med högt gräs och snår. Direkt V om har en arkeologisk utredning steg 2 (2016), inför eventuell omläggning av väg 13, påvisat förekomsten av torvlager i kanten av en våtmark, vari påträffades en skelettdel av björn, daterad till mesolitikum (Sövde 393). I Ö delen av objektet har vid arkeologisk utredning steg 1 (2015) påträffats tre flintavslag, i en slänt ner mot våtmarken (Sövde386). Inga inventeringsresultat vid den nu aktuella utredningen p.g.a vegetationen. Läget relaterar till bedömningarna vid den år 2015 år genomförda arkeologiska utredningen steg 1. Inför eventuell AU2 kan avverkning krävas.
47	Gravplatsläge (förhistoriskt)/boplatsläge (förhistoriskt), cirka 185×30 m. Flack förhöjning, med omgivande äldre våtmarker/sjö. Markerna bevuxna med gröda och gräs. Cirka 40 m åt Ö finns en undersökta och borttagen (2016) lämning av en kavelbro. Strax intill denna påträffades även torvlager med flintavslag, som daterats till mesolitikum (Sövde 392). Vid samma undersökningstillfälle, cirka 30 m åt S, har en härd undersökts och tagits bort, med datering till mellaneneolitikum (2016; Sövde 391). Cirka 190 m åt V har ett keramikkrål från trättbägarkultur samt ett ben av häst påträffats, vilka har tolkats som offerfynd (Sövde 6:1; Karsten 1994). Inga inventeringsresultat p.g.a vegetationen. Läget fortsätter V om det inprickade objektet, enligt bedömningarna vid den år 2015 år genomförda arkeologiska utredningen steg 1.
48	Boplatsläge (förhistoriskt), cirka 160×45 m (N–S). Förhöjning i Ö, flack och vattensjuk förutvarande våtmark/sjö i V. Skog med lövträd och gran i Ö, gräsbevuxet i V. De "strandnära" zonerna är skogsmark, beväxt med lövträd och granskog. Inom objektet ligger en registrerad färdväg i form av en halv väg (Sövde 359). Direkt S om är en källa registrerad (Sövde 297). Inga inventeringsresultat p.g.a vegetationen. Läget fortsätter Ö och V om det inprickade objektet, enligt bedömningarna vid den år 2015 genomförda arkeologiska utredningen steg 1. Inför eventuell AU2 kan avverkning krävas inom den skogsklädda delen i Ö.
49	Boplatsläge (förhistoriskt)/offerplatsläge (förhistoriskt), cirka 110×20 m (N–S). Flack förhöjning i N som sluttar svagt mot S och förutvarande våtmark/sjö (vik av Snogeholmssjön). Markerna är gräsbevuxna och vattensjuka. Cirka 190 m åt V har ett keramikkrål från trättbägarkultur samt ett ben av häst påträffats, vilka har tolkats som offerfynd (Sövde 6:1; Karsten 1994). En arkeologisk utredning steg 2 har genomförts (2016) direkt Ö om objektet. En härd med datering till mellaneneolitikum undersöktes och togs bort (Sövde 391). Inga inventeringsresultat p.g.a vegetationen. Läget fortsätter V om det inprickade objektet, enligt bedömningarna vid den år 2015 genomförda arkeologiska utredningen steg 1.

UO	Beskrivning
50	Boplatssläge (förhistoriskt)/gravplatssläge (förhistoriskt)/ bytomtsnära (historiskt), cirka 935×305 m (N–S). Markant höjdrygg med branta slänter mot N och V och flackare slänter åt S och Ö. Bevuxen med gröda och vall. Direkt N om en registrerad källa (Sövde 297). Direkt NV om en med datering till mellanoolitikum undersökts och tagits bort i samband med arkeologisk utredning steg 2, 2016 (Sövde 391). Cirka 170 m Ö om finns en registrerad fyndplats för flintyxor (Sövde 49:1). Direkt i SV ligger Assmåsas historiska bytomt (Sövde 66:1). Inga inventeringsresultat p.g.a vegetationen. Läget fortsätter Ö, NV och SV om det inprickade objektet, enligt bedömningarna vid den år 2015 genomförda arkeologiska utredningen steg 1.
51	Gravplatssläge (förhistoriskt)/boplatssläge (förhistoriskt)/ bytomtsnära (historiskt), cirka 190×25 m. Markant höjd som sluttar mot S, V och N. Bevuxen med gröda. Sluter i N an till Assmåsas historiska bytomt (Sövde 66:1). Inga inventeringsresultat p.g.a vegetationen. Läget fortsätter SV–V om det inprickade objektet, enligt bedömningarna vid den år 2015 genomförda arkeologiska utredningen steg 1.
52	Gravplatssläge (förhistoriskt)/boplatssläge (förhistoriskt), cirka 750×45 m. Exponerat men flackt höjdläge med sluttning med avsats mot S. Bevuxen med gröda. Cirka 50 m V om objektet finns ett registrerat lösfynd av en skafthålsyx (Sövde 50:1). Cirka 150 m V om den norra änden är en hålväg och en stenmur registrerade (Sövde 389 och 390). Inga inventeringsresultat p.g.a vegetationen. Läget fortsätter V och N om det inprickade objektet, enligt bedömningarna vid den år 2015 genomförda arkeologiska utredningen steg 1.
53	Gravplatssläge (förhistoriskt)/boplatssläge (förhistoriskt), cirka 625×22 m. Exponerat men flackt höjdläge med sluttning med avsats mot S. Bevuxen med gröda. Direkt V om objektet finns ett registrerat lösfynd av en skafthålsyx (Sövde 50:1). Cirka 110 m NV om den norra änden är en hålväg och en stenmur registrerade (Sövde 389 och 390). Inga inventeringsresultat p.g.a vegetationen. Läget fortsätter Ö om det inprickade objektet, enligt bedömningarna vid den år 2015 genomförda arkeologiska utredningen steg 1.
54	Boplatssläge (förhistoriskt), 160×130 m (Ö–V). Flack höjdrygg, cirka 180 m N om Åsumsån. Markerna bevuxna med vall och betesgräs. Åsums historiska bytomt cirka 200 m åt NO. Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen. Läget fortsätter Ö och V om det inprickade objektet.
55	Boplatssläge (förhistoriskt), cirka 190×23 m (N–S). Brant slänt mot V och Snogeholmssjöns Ö strand. Lövskog, sly och undervegetation, även parkeringsficka längs vägen och liten markväg som sträcker åt nordväst. I S delen har enligt Skånska rekognosceringskartan en ravin med ett bäckdrag gått, som avvattnat våtmark längre åt Ö. Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen (i sjökanten grumligt vatten). Läget fortsätter V om det inprickade objektet, ner i sjökanten.

UO	Beskrivning
58	Samlingsplats (historisk), cirka 170×55 m (N–S). Exponerad, flack förhöjning. Bevuxen med betor. Enligt enskifteskarta från 1810 betecknas markstycket som "Ting lyckefallet", som kan indikera en tingsplats. Strax N om löper sockengränsen mellan Södra Åsum och Brandstad. Inga inventeringsresultat p.g.a vegetationen. Läget fortsätter V om det inprickade objektet.
60	Bebyggelseläge (historiskt), cirka 55×45 m. Avgränsad plåtå, med exponering åt S. Markerna bevuxna med långt gången raps. Enligt markering i Skånska rekognosceringskartan och samt Häradskartan läget för ett hus (eventuellt lägenhetsbebyggelse). Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen. Läget avgränsat inom det inprickade objektet.
61	Bebyggelseläge (historiskt), cirka 35×30 m. Flack topografi. Markerna täckta av skörderester från betor. Läge för trelängad gård enligt karta från 1906. Förekommer inte på Skånska rekognosceringskartan, men kan vara utflyttad vid enskiftet 1807. Hedskogas historiska bytomt ligger cirka 270 m åt SO (Hedskoga 35:1). V och S om ligger flera registrerade boplatsslämningar (närmast Hedskoga 15:1, Hedskoga 19:1, Hedskoga 21:1). Ö om ligger en registrerad gravhög, Bonnhögen (Hedskoga 2:1). Vid inventeringen påträffades måttligt med tegel och porslin. Läget avgränsat inom det inprickade objektet.
62	Bebyggelseläge (historiskt), cirka 36×33 m. Sluttning mot S. Markerna bevuxna med betor. Plats för "Skogshuset" (förmodligen lägenhetsbebyggelse) enligt enskifteskarta från 1814. Inga inventeringsobservationer p.g.a vegetationen. Läget avgränsat inom det inprickade objektet.
63	Bebyggelseläge (historiskt), cirka 30×15 m. Flack terräng. Bevuxen med tät salixodling. Plats för mindre hus enligt Häradskartan. Oklar datering. Enligt markägaren kvarstår stengrunder. Inga inventeringsobservationer, ej besökt. Läget ungefärligt avgränsat inom det inprickade objektet.
64	Boplatssläge (förhistoriskt)/bytomtsnära (historiskt), cirka 250×105 m (N–S). Flack terräng. Bevuxen med gräs på Ö sidan av vägen och skog på V sidan. Direkt S om Åsums historiska bytomt (S Åsum 26:1). Enligt enskifteskarta från 1810 läge för byns tofter, där efterleden - toft kan vara boplatssindikerande. Inga inventeringsresultat p.g.a vegetationen. Läget fortsätter V och Ö om det inprickade objektet.

9. Referenser

9.1 Litteratur och rapporter

- Andersson, M. & Knarrström, B. 1999. *Senpaleolitikum* i Skåne. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Skrifter No 26. Lund.
- Andersson, M., Karsten, P., Knarrström, B. & Svensson, M. 2004. *Stone Age Scania. Significant places dug and read by contract archaeology*. Riksantikvarieämbetets förlag. Skrifter No 52. Lund.
- Andersson, T. 2001. Arkeologisk utredning. Lilla Tvären 4:1 m.fl. Hedeskoga och Bjäresjö socknar, Skåne. *UV Syd Rapport* 2001:1.
- Anglert, M. I manus. Arkeologisk förundersökning 2018. Lilla Tvären. Byn mellan handelsplatsen, staden och godset. Skåne, Ystad kommun, Hedeskoga socken, Lilla Tvären 3:1, fornlämning Hedeskoga 5 & 50. SHM, *Arkeologerna Rapport*.
- Anglert, M. 1995. *Kyrkor och herravälde. Från kristnande till sockenbildning i Skåne*. Lund Studies in Medieval Archaeology 16. Lund.
- Arrhenius, O. 1934. *Fosfathalten i skånska jordar*. Sveriges Geologiska Undersökning. Årsbok 28. Nr 3. Stockholm.
- Becker, N. 2003. En gård på Lilla Tvären. Boplatslämningar och järnhantering från den äldre järnåldern. Skåne, Hedeskoga sn, Lilla Tvären 4:1. Riksantikvarieämbetet, *UV Syd Dokumentation av fältarbetsfasen* 2003:2.
- Becker, N. 2011. Arkeologisk utredning 2010. Gårdslämningar och kristna begravningar vid Lilla Tvären. Sâne, Ystads kommun, Hedeskoga socken, Lilla Tvären 3.1, RAÄ 5. *Riksantikvarieämbetet, UV Rapport* 2011:38.
- Becker, N. 2012. Sydvästlänken, delsträckan Barkeryd – Hurva, Skåne län. Ny markkabel genom Skåne län (Markaryd – Lyby). Skåne, Hässleholm och Hörby kommun, Vittsjö, Vankiva, Ignaberga, Norra Mellby, Nävlinge, Håglinge, Södra Rörum, Fulltofta, Hörby och Lyby socknar. Arkeologisk utredning 2011. *Riksantikvarieämbetet UV Rapport* 2012:105.
- Becker, N. 2013. Arkeologisk förundersökning 2012. Lilla Tvären 1:3 & 1:5. Schaktningsövervakning vid anläggande av fjärrvärme till Källesjö gård. Skåne, Hedeskoga socken, Lilla Tvären 1:3 & 1:5, fornlämning 5. Riksantikvarieämbetet, *UV Syd Rapport* 2013:3.
- Becker, N. & Anglert, M. 2006. Före Ystad. I: *Centraliteter: Människor, strategier och landskap*. Red. S. Larsson. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Berglund, B. E (ed.). 1991. *The cultural landscape during 6000 years in southern Sweden – the Ystad Project*. Ecological Bulletins No. 41. Lund.
- Billberg, I. 1989. Inland – kustland. Bebyggelse och resursutnyttjande för två medeltida byar inom Ystadsprojektet. I: *By, huvudgård och kyrka. Studier i Ystadsområdets medeltid*. Red. Andersson, H. & Anglert, M. Lund Studies in Medieval Archaeology 5. Stockholm.
- Broström, A. 2017. Kwartärgeologiska och paleoekologiska beskrivningar av lagerföljder i två forna vikar i Snogesholmssjön. I: Väg 13 vid Assmåsa. Ett mesolitiskt björnben och spridda stenåldersfynd vid Snogesholmssjön. Skåne, Sjöbo kommun, Sövde socken, fastighet Assmåsa 4:56, fornlämning Sövde 66:1, 391, 392 och 393. Arkeologisk utredning steg 2 och förundersökning 2016. Av M. Kjällquist. *Arkeologerna, Rapport* 2017:74.
- Campbell, Å. 1928. *Skånska bygder under förra delen av 1700-talet*. Uppsala.
- Carlie, A. & Stark, K. 2014. Väg 13 vid Assmåsa. Skåne, Sjöbo kommun, Sövde socken, fornlämning Sövde 49:1, 50:1, 66:1, 297 och 359. Arkeologisk utredning steg 1, 2014. *Statens historiska museer, Arkeologiska uppdragsverksamheten, Rapport* 2015:40.
- Ericson, T. 2015. Gång- och cykelväg längs väg 13. Sträckan Hedeskoga – Sövestad. Skåne, Ystad kommun, Bromma, Hedeskoga och Sövestad socken, väg 13, fornlämning Sövestad 17:1 m.fl. Arkeologisk utredning steg 1, 2014. *Statens historiska museer, Arkeologiska uppdragsverksamheten, Rapport* 2015:29.
- Ericson, T. 2017. Gång- och cykelväg längs väg 13 förbi Bromma. Skåne, Ystad kommun, Bromma socken, fastighet Bromma 5:1 och 15:1, fornlämning Bromma 49–52. Arkeologisk förundersökning 2016. *Arkeologerna Rapport* 2017:89.
- Ericson, T. 2018. Boplatslämningar och fossil åkermark. Kraftledning Hurva – Sege etapp 1. Skåne, Hörby, Eslövs och Lunds kommuner, Lyby, Högseröd, Gudmundtorp, Hammarlunda, Holmby och Södra Sandby socknar, fastighet Brunstorp 1:9 m.fl., fornlämning Lyby 48:1 och 58:1, Högseröd 50, Hammarlunda 83, Holmby 71, 72, 73, 74 och 75. *Arkeologerna Rapport* 2018:87.
- Fendin, T. (red.). 2008. *Döden som straff. Glömda gravar på galgbacken*. Östergötlands länsmuseum.
- Friman, B. 2013. Sydvästlänken, delsträckan Barkeryd – Hurva, Skåne län. Skåne, Hässleholm och Hörby kommun, Vankiva, Ignaberga,

- Norra Mellby, Nävlinge, Häglinge, Södra Rörum, Fulltofta, Hörby och Lyby socknar. Arkeologisk förundersökning steg 1 och 2, 2012. *Riksantikvarieämbetet UV Rapport* 2013:51.
- Göransson, H. 1991. *Vegetation and man around Lake Bjärsjöholm during prehistoric times. A contribution to the project "Kulturlandskapet under 6000 år"*. Lund University, Department of Quaternary Geology. Lundqua Report Volume 31. Lund.
- Hallberg, G. 2000. *Skånes ortnamn. Serie A. Bebyggelsenamn. Del 4, Frosta härad*. Språk- och folkminnesinstitutet, Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund. Lund.
- Hyll, N. 2016. Gång- och cykelväg längs väg 13 mellan Hedeskoga och Sövestad. Skåne, Ystad kommun, Bromma och Sövestad socknar, väster om väg 13. Arkeologisk utredning steg 2, 2015. *Arkeologerna Rapport* 2016:24.
- Jacobsson, B. 1987. Lilla Tvären 2:1, 4:1, Hedeskoga, Skåne 1986. *Riksantikvarieämbetet Undersökningsverksamheten Rapport*.
- Jeppsson, A. 1990. Lilla Tvären 1:3, Hedeskoga sn, Skåne, 1977. *Riksantikvarieämbetet, Byrån för Arkeologiska Undersökningar. Rapport*.
- Jeppsson, A. 1991. Provundersökning och huvudundersökning 1976. Lilla Tvären 1:3. Hedeskoga sn, Skåne. Dnr 8269/73 och 5962/76. *Riksantikvarieämbetet Rapport i ATA*.
- Karsten, P. 1994. *Att kasta yxan i sjön. En studie över rituell tradition och förändring utifrån skånska neolitiska offerfynd*. Acta Archaeologica Lundensia Series in 8°, No. 23. Lund.
- Karsten, P. & Knarrström, B. 1999. Arkeologisk förundersökning 1995. Lilla Tvären 2:1, område C och D, Hedeskoga sn, Skåne. *UV Syd Rapport* 1999:22.
- Karsten, P. & Knarrström, B. 2000. En senneolitisk huslämning i Lilla Tvären. *Ale – tidskrift för Skåneland* nr 2.
- Kjällquist, M. 2017. Väg 13 vid Assmåsa. Ett mesolitiskt björnbena och spridda stenåldersfynd vid Snogeholmssjön. Skåne, Sjöbo kommun, Sövde socken, fastighet Assmåsa 4:56, fornlämning Sövde 66:1, 391, 392 och 393. Arkeologisk utredning steg 2 och förundersökning 2016. *Arkeologerna, Rapport* 2017:74.
- Knarrström, A. 2017. Lägenhetsbebyggelser i Skåne – antikvarisk praktik. Förstudie (I) och fördjupning (II). *Länsstyrelsen i Skåne, Rapport* 2017:21.
- Kriig, S. 1992. Arkeologisk utredning. Väg 10, Ringleden Väster Ystad, Hedeskoga sn, Skåne. Dnr 5256/92. *Riksantikvarieämbetet Rapport i ATA*.
- Larsson, L., Callmer, J. & Stjernquist, B. (eds.) 1992. *The Archaeology of the cultural landscape. Field work and research in a south Swedish rural region*. Acta Archaeologica Lundensia, Series in 4°. N° 19.
- Lund, S. 2014. *En plats där rättvisan skipades och döden tog vid, avrättningsplatserna i Skåne*. Kandidatuppsats i Historisk arkeologi. Lunds universitet HT 2014.
- Nagmér, R. 1992. Arkeologisk slutundersökning 1989. Lilla tvären 1:3, Hedeskoga sn och Åkesholm 1–7 m.fl., Ystad, Skåne. Dnr 3443/89. *Riksantikvarieämbetet Rapport i ATA*.
- Nagmér, R. 1993. Arkeologisk utredning 1990. Åkesholm 17 m.fl., Ystad, Skåne. Dnr 7563/92. *Riksantikvarieämbetet Rapport i ATA*.
- Olsson, M. 1989. Åkesholm 1–7 m.fl., Ystad sn, Lilla Tvären 1:3 m.fl., Hedeskoga sn, Skåne 1988. *Riksantikvarieämbetet, Byrån för arkeologiska undersökningar Rapport*.
- Olsson, M. 1995. Arkeologisk utredning. Lilla Tvären 2:1 m.fl., Ystad och Hedeskoga sn, Skåne. *UV Syd Rapport* 1995:39.
- Pamp, B. 1988. *Skånska orter och ord*. Malmö.
- Reiter, O. (red.) 2007. Det skånska landsbygdsprogrammet. Ett utvecklingsprogram med landskapsperspektiv. *Länsstyrelsen Skåne, Rapportserien Skåne i utveckling* 2007:10.
- Sandén, U. & Sjöström, A. 1997. Stjärnehus – borgen som aldrig fanns. *Frostabygden 1997. Årsbok, Frosta härads hembygdsförening*.
- Schmidt Sabo, K. 2002. Hus, gård och järnhantering från äldre järnålder. *UV Syd Rapport* 2002:5.
- Skansjö, S. & Tuvestrand, B. 2007. *Decimantboken 1651 för Skåne, Halland och Bornholm*. Skånsk senmedeltid och renässans, nr 21. Skriftserie utgiven av Vetenskapssocieteten i Lund i samarbete med Landsarkivet i Lund. Kristianstad.
- Söderberg, B. m.fl. 2013. Simrishamnbanan. Sträckan Malmö – Tomelilla. Skåne, Lund, Sjöbo och Tomelilla kommuner. Arkeologisk fördjupning 2013. *Riksantikvarieämbetet, UV Rapport* 2013:105.
- Ternström, C. Kulturhistoriskt planeringsunderlag. Arkeologisk inventering Sydvestlänken. Delsträckan Barkeryd – Hurva, Skåne län. Vittsjö, Norra Åkarp, Farstorp, Vankiva, Stoby, Hässleholm, Ignaberga, Vinslöv, Norra Mellby, Nävlinge, Häglinge, Södra Rörum, Fulltofta, Hörby, Lyby socknar. Hässleholm och Hörby kommuner. *Riksantikvarieämbetet UV Rapport* 2011:51.

- Wahlberg, M. (red.) 2003. *Svenskt ortnamnslexikon. Utarbetat inom Språk- och folkminnesinstitutet och Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet*. Uppsala.
- Wallebom, B. 2013. Bilaga 2. Specialstudie. Översiktlig fältbesiktning för sträckan Veberöd – Sjöbo. I: Simrishamnsbanan. Sträckan Malmö – Tomelilla. Skåne, Lund, Sjöbo och Tomelilla kommuner. Arkeologisk fördjupning 2013. Av B. Söderberg m.fl. *Riksantikvarieämbetet, UV Rapport 2013:105*.
- Wallin, L. 1987. Norra Bellevue, Ystad, Skåne, 1981, 1983, 1984. *Riksantikvarieämbetet, Undersökningsverksamheten, Rapport*.
- Wallin, L. 2010. Arkeologisk utredning. Lyby 9:14, Norrto 15:2 och Brunnstorp 1:8, Lyby socken, Hörby kommun, Skåne. *Wallin kulturlandskap och arkeologi rapport 2010:53*.

9.2 Elektroniska arkiv

- DAL, Dialekt- och ortnamnsarkivet: <http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/namn/ortnamn/skansk-ortnamnsdatabas>
- FMIS/Fornreg, Riksantikvarieämbetets nationella fornminnesinformationssystem (observera att FMIS håller på att ersättas av Fornreg, systemstarten har pågått under hösten 2018 varför båda systemen har nyttjats): <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html> eller <https://www.raa.se/hitta-information/fornreg/>
- Lantmäteriets historiska kartor: <https://www.lantmateriet.se/sv/Kartor-och-geografisk-information/Historiska-kartor/>
- Länsstyrelsen i Skåne, Kulturmiljöprogram för Skåne: <https://www.lansstyrelsen.se/skane/besok-och-upptack/kulturmiljoprogram.html>
- Samla, Riksantikvarieämbetets öppna arkiv: <http://samla.raa.se>
- SHMM, Statens Historiska Museer, tjänst för sökning i samlingarna: <http://historiska.se/upptack-historien-start/sok-i-samlingarna/>

9.3 Kartor och akter

LMS – Lantmäteristyrelsens arkiv

LMM – Lantmäterimynderheternas arkiv

Socken	By	Arkiv	Akt	Åtgärd	År	Kommentar	Rektifierad
Bjåresjö	Bergsjöholm	LMM	12-bjr-16	Enskifte	1816		
Bjåresjö	Bergsjöholm	LMM	12-bjr-44	Arealavmätning	1933		X
Bjåresjö	Bergsjöholm	LMS	L19-2:1	Storskifte	1789		X
Bjåresjö	Bergsjöholm	LMS	L19-2:3	Enskifte	1814		X
Bjåresjö	Stora Tvären	LMS	L19-10:1	Geometrisk avmätning	1698		X
Bjåresjö	Stora Tvären	LMS	L19-10:2	Laga skifte	1919		
Brandstad	Araskoga	LMM	12-bra-1	Ågobeskrivning	1731	Koncept	
Brandstad	Araskoga	LMM	12-bra-7	Enskifte	1808	Koncept	
Brandstad	Araskoga	LMS	L30-2:1	Geometrisk avmätning	1731		X
Brandstad	Araskoga	LMS	L30-2:2	Enskifte	1804		X
Brandstad	Brandstad	LMM	12-bra-8	Storskifte	1799		X
Brandstad	Brandstad	LMM	12-bra-8	Storskifte	1798	3 olika gatumark	X
Brandstad	Brandstad	LMS	L30-3:2	Enskifte	1803		X
Bromma	Bromma	LMM	12-bro-1	Ågobeskrivning	1728		
Bromma	Bromma	LMM	12-bro-2	Storskifte	1771		
Bromma	Bromma	LMS	L31-2:1	Geometrisk avmätning	1728		X
Bromma	Bromma	LMS	L31-2:2	Storskifte	1770		X
Bromma	Bromma	LMS	L31-2:3	Laga skifte	1845		X
Hedeskoga	Hedeskoga	LMM	12-hed-7	Enskifte	1807		X
Hedeskoga	Hedeskoga	LMS	L80-4:1	Geometrisk avmätning	1691		X
Hedeskoga	Lilla Tvären	LMM	12-hed-5	Ågobeskrivning	1691		X

Socken	By	Arkiv	Akt	Åtgärd	År	Kommentar	Rektifierad
Hedeskoga	Lilla Tvären	LMM	12-hed-6	Enskifte	1792		X
Hedeskoga	Lilla Tvären & Hedeskoga	LMS	L80-7:4	Laga skifte	1906		X
Ilstorp	Ilstorp	LMM	12-ils-3	Storskifte	1801		
Ilstorp	Ilstorp	LMM	12-ils-4	Laga skifte	1830		
Ilstorp	Ilstorp	LMS	L106-2:1	Storskifte	1800		
Ilstorp	Ilstorp	LMS	L106-2:2	Laga skifte	1828		
Lyby	Lyby	LMM	12-lyb-13	Enskifte	1820		
Lyby	Lyby	LMS	L132-4:3	Laga delning	1767	Saknar beskrivning	X
Lyby	Lyby	LMS	L132-4:6	Enskifte	1819		X
Lyby	Norrrou	LMM	12-lyb-16	Laga skifte	1831	Ej aktuell	X
Lyby	Norrrou	LMS	L132-5:2	Laga skifte	1828	Ej aktuell	
Rödvinge	Pålstorp					Kartor saknas	
Södra Åsum	Omma	LMM	12-söu-14	Laga skifte	1859		
Södra Åsum	Omma	LMS	L206-9:1	Storskifte på inägor	1766		
Södra Åsum	Omma	LMS	L206-9:2	Laga skifte	1858		
Södra Åsum	Sandbäck	LMM	12-söu-6	Storskifte	1766		
Södra Åsum	Sandbäck	LMS	L206-11:1	Storskifte på inägor	1765		
Södra Åsum	Sandbäck	LMS	L206-11:2	Enskifte	1807		X
Södra Åsum	Sandbäck	LMS	L206-11:3	Laga skifte	1860		
Södra Åsum	Sjöbo	LMM	12-söu-5	Skattläggning	1687		X
Södra Åsum	Sjöbo	LMS	L206-12:1	Storskifte på åker	1765	Ej aktuell	
Södra Åsum	Sjöbo	LMS	L206-12:2	Storskifte på inägor	1809		X
Södra Åsum	Sjöbo	LMS	L206-12:3	Laga skifte	1858		X
Södra Åsum	Södra Åsum	LMM	12-söu-11	Enskifte	1810	På SS-kartan	X
Södra Åsum	Södra Åsum	LMM	12-söu-3	Storskifte	1757		
Södra Åsum	Södra Åsum	LMS	L206-16:1	Inägodelning	1755		X
Södra Åsum	Södra Åsum	LMS	L206-16:2	Enskifte	1809		X
Södra Åsum	Södra Åsum	LMS	L206-16:3	Laga skifte	1851		X
Sövde	Assmåsa	LMM	12-söe-1	Geometrisk mätning	1688/72	Med Ellestad	X
Sövde	Assmåsa	LMM	12-söe-8	Laga skifte	1834		X
Sövde	Assmåsa	LMS	L207-3:1	Laga skifte	1833		X
Sövde	Bötteberg (hus)					Kartor saknas	
Sövde	Ellestad	LMS	L207-11:1	Laga skifte	1848		
Sövde	Sönteleje & Hökatorp	LMM	12-söe-50	Laga skifte	1920		X
Sövde	Sövde	LMM	12-söe-1	Geometrisk mätning	1688	Saknar beskrivning	X
Sövde	Sövde	LMM	12-söe-6	Enskifte	1815		
Sövde	Sövde	LMS	L207-64:1	Enskifte	1812		X
Sövde	Sövde	LMS	L207-64:2	Laga skifte	1847	Ej aktuell	
Sövde	Sövdeborg	LMM	12-söe-2	Ågobeskrivning	1729		X
Sövde	Sövdeborg	LMS	L207-65:1	Inägodelning	1729		X
Sövde	Wallahuset					Kartor saknas	
Sövestad	Alaröd	LMS	L208-2:1	Laga skifte	1931		X
Sövestad	Fjärshus					Kartor saknas	
Sövestad	Snogarp	LMS	L208-10:2	Laga skifte	1925	Saknar beskrivning	
Sövestad	Sövestad	LMM	12-söt-1	Ågobeskrivning	1762		X

Socken	By	Arkiv	Akt	Åtgärd	År	Kommentar	Rektifierad
Sövestad	Sövestad	LMS	L208-12:1	Ågodelning	1761		X
Sövestad	Sövestad	LMS	L208-12:3	Laga skifte	1831		X
Sövestad	Årsjö	LMM	12-söt-2	Ågobeskrivning	1770		
Sövestad	Årsjö	LMS	L208-14:1	Ågodelning	1769		
Sövestad	Årsjö	LMS	L208-14:2	Laga skifte	1831		
Västerstad	Abås	LMM	12-vät-14	Övrigt	1808		
Västerstad	Farboret	LMM	12-vät-10	Arealavmätning	1721		X
Västerstad	Farboret	LMM	12-vät-24	Laga skifte	1845	Koncept	
Västerstad	Farboret	LMS	L238-4:1	Laga skifte	1843		X
Västerstad	Västerstad	LMM	12-vät-1	Arealavmätning	1721		
Västerstad	Västerstad	LMS	L238-15:3	Åkerdelning	1758		X
Ystad	Ystad	LMM	12-yss-4	Ågobeskrivning	1758		
Ystad	Ystad	LMS	L252-1:6	Inågodelning	1813		X
Östra Kärrstorp	Alestorp	LMS	L265-3:1	Enskifte	1815		
Östra Kärrstorp	Alestorp	LMS	L265-3:2	Laga skifte	1850		X
Östra Kärrstorp	Bjärröd	LMM	12-ökä-16	Laga skifte	1831	Koncept	
Östra Kärrstorp	Bjärröd	LMS	L265-4:2	Inågodelning	1768		
Östra Kärrstorp	Bjärröd	LMS	L265-4:3	Laga skifte	1830		X
Östra Kärrstorp	Bjärsjölagård	LMS	L265-4:1	Geometrisk avmätning	1718		X
Östra Kärrstorp	Kärrstorp	LMS	L265-7:1	Avmätning	1796		X
Östra Kärrstorp	Kärrstorp	LMS	L265-7:2	Enskifte	1816		X
Östra Kärrstorp	Rönås	LMM	12-ökä-12	Arealavmätning	1804		
Östra Kärrstorp	Rönås	LMM	12-ökä-15	Enskifte	1829	Koncept	
Östra Kärrstorp	Rönås	LMS	L265-8:2	Laga skifte	1826	Saknar beskrivning	X
Östra Sallerup	Ulatofta	LMM	12-ösa-12	Enskifte	1817	Koncept	X
Östra Sallerup	Ulatofta	LMM	12-ösa-13	Enskifte	1821		
Östra Sallerup	Ulatofta	LMS	L266-18:1	Enskifte	1816		
Östra Sallerup	Ulatofta	LMS	L266-18:2	Enskifte	1820		X
Östra Sallerup	Ärröd	LMM	12-ösa-22	Enskifte	1826	Koncept	X
Östra Sallerup	Ärröd	LMS	L266-19:1	Enskifte	1823		X
Östraby	Östraby	LMM	12-öst-7	Enskifte	1808	Koncept	X
Östraby	Östraby	LMS	L261-19:1	Laga delning	1774	Gatumark, ej aktuell	
Östraby	Östraby	LMS	L261-19:2	Storskifte	1774		X
Östraby	Östraby	LMS	L261-19:3	Enskifte	1807		
Östraby	Östraby	LMS	L261-19:4	Enskifte	1818		

10. Administrativa uppgifter

SHMs dnr: 5.1.5-2017-00671.

Länsstyrelsens dnr: -.

SHMs projektnr: A13735.

Intrasisprojekt: A2107:156.

Undersökningstid: september–december 2018.

Projektgrupp: Annika Knarrström (projektledare), Nathalie Hyll
(arkeolog), Sofia Lindberg (historiska kartor och akter, GIS-stöd),
Kennet Stark (historiska kartor och akter, GIS-stöd).

Inventeringsområde: 9,09 kvadratkilometer.

Läge: Fastighetskartan, blad 61ESV, 61NSV.

Koordinatsystem: Sweref 99 TM.

Höjdsystem: Rikets, RH 2000.

Dokumentationshandlingar: Digitala dokumentationshand-
lingar lagras tillsammans med Intrasisdatabasen. Inga övriga
dokumentationshandlingar.

Fynd: inga fynd.

11. Arkeologiska perioder

Traditionell arkeologisk periodindelning i Sydsandinavien.

STENÅLDER	14000 – 1800 f.Kr.
SENPALAEOLITIKUM	14000 – 9500 f.Kr.
Hamburgkultur	(15000) – 12400 f.Kr.
Federmesserkultur	11900 – 10100 f.Kr.
Brommekultur	11000 – 10500 f.Kr.
Ahrensburgkultur	10800 – (9300) f.Kr.
MESOLITIKUM	9500 – 3900 f.Kr.
Tidigmesolitikum (Maglemose)	9500 – 6800 f.Kr.
Mellanmesolitikum (Kongemose)	6800 – 5300 f.Kr.
Senmesolitikum (Ertebölle)	5300 – 3900 f.Kr.
NEOLITIKUM	3900 – 1800 f.Kr.
Tidigneolitikum (Trattbägarkultur)	3900 – 3300 f.Kr.
Mellanneolitikum	3300 – 2350 f.Kr.
Period A (Trattbägarkultur/Gropkeramisk kultur)	3300 – 2800 f.Kr.
Period B (Gropkeramisk kultur/Stridsyxekultur)	2800 – 2350 f.Kr.
Senneolitikum	2350 – 1800 f.Kr.
BRONSÅLDER	1800 – 500 f.Kr.
ÄLDRE BRONSÅLDER	1800 – 1100 f.Kr.
Period I	1800 – 1500 f.Kr.
Period II	1500 – 1300 f.Kr.
Period III	1300 – 1100 f.Kr.
MELLANBRONSÅLDER	1100 – 900 f.Kr.
Period IV	1100 – 900 f.Kr.
YNGRE BRONSÅLDER	900 – 500 f.Kr.
Period V	900 – 700 f.Kr.
Period VI	700 – 500 f.Kr.
JÄRNÅLDER	500 f.Kr. – 1050 e.Kr.
ÄLDRE JÄRNÅLDER	500 f.Kr. – 400 e.Kr.
Förromersk järnålder	500 f.Kr. – 0
Period I	500 – 300 f.Kr.
Period II	300 – 150 f.Kr.
Period III	150 – 0
Romersk järnålder	0 – 400 e.Kr.
Äldre romersk järnålder – period IV	0 – 200 e.Kr.
Yngre romersk järnålder – period V	200 – 400 e.Kr.
YNGRE JÄRNÅLDER	400 – 1050 e.Kr.
Folkvandringstid – period VI	400 – 550 e.Kr.
Vendeltid – period VII	550 – 800 e.Kr.
Vikingatid – period VIII	800 – 1050 e.Kr.
MEDELTID	1050 – 1527 e.Kr.
Tidigmedeltid	1050 – 1200 e.Kr.
Högmedeltid	1200 – 1350 e.Kr.
Senmedeltid	1350 – 1527 e.Kr.

12. Ordförklaringar

¹⁴C-datering: ¹⁴C-metoden är en radiometrisk dateringsmetod som gör det möjligt att datera fornlämningar och fossil innehållande organiskt material, vanligen träkol och ben.

Anläggning: Arkeologisk term som avser olika slags lämningar, t.ex. gropar och härdar.

Avslag: Spår efter avsiktlig bearbetning av flinta i form av avslagna bitar.

Blästbrukslämning: Lämning efter lågteknisk järnframställning.

Boplats: Plats där man under förhistorisk tid vistats och där föremål, råämnen för bearbetning, byggnadslämningar, byggmaterial och/eller avfall lämnats kvar på marken.

Borg: Område avgränsat av olika kombinationer av murar, jordvallar, vallgravar, och/eller palissader samt innanför eller i anslutning till avgränsningarna, torn-och/eller husgrunder m.m. Avser lämningar som dateras till medeltid och 1500-tal.

Brakteat: Runt, platt hängsmycke i guld, med ornamentik, från folkvandringstid.

Bytomt/gårdstomt: Lämningar efter skattlagd eller mantalssatt bebyggelseenhet. Indikeras av kulturlager, husgrunder eller andra lämningar.

Depåfynd **Fyndplats för ett eller flera föremål som kan antas ha medvetet lagts ned på platsen. Gäller inte sentida fynd.**

Fibula: Dräktspänne, liknande en brosch, vanligtvis tillverkad i brons. Kan vara dekorerad med halvådelstenar och förgyllning. Från bronsåldern och järnåldern.

Flatmarksgrav: Förhistorisk grav utan idag synlig markering ovan jord.

Fornlämning: Spår eller konstruktion efter äldre tiders mänskliga aktiviteter. Avser de lämningar som är identifierade och vilka är skyddade enligt Kulturmiljölagen (KML).

Fosfatkartering: Fosfathalten i jorden kan höjas genom människors och djurs aktiviteter. Förhöjda fosfathalter är ett tecken på potentiella överodlade fornlämningar. Vid fosfatkartering tas jordprover vars fosfatinnehåll analyseras.

Fossil åker: Varaktigt övergiven åkermark, formad genom äldre tiders brukningsmetoder. Med "fossil" avses en i terrängen synlig övergiven fas i odlingslandskapets framväxt.

Fyndplats: Fyndplats för enstaka eller fåtal föremål/artefakter från förhistorisk tid, medeltid eller äldre historisk tid. Avser plats för fynd som man kan anta inte medvetet deponerats på platsen och/eller där det påträffats för få fynd för att området ska kunna bedömas som boplats.

Färdväg: Äldre stig, väg eller järnväg.

Gravfält: Lokal med minst fem förhistoriska gravanläggningar med ett inbördes avstånd av högst 20 meter.

Hålväg: Rester av längre vägar, som bildats där vägen gick i kuperad terräng och över sandiga och lösa jordar. Då vägen inte var förstärkt med någon form av underarbete nöttes den ned av flitigt användande och av väder och vind.

Hägnad: Anordning för att hägna in och avskilja ett område eller för att binda samman det med andra, till exempel en gärdesgård.

Härd: Avgränsad eldplats.

Hög: Förhistorisk gravanläggning med markerat välvd profil och övertorvad yta som till större delen är uppbyggd av sand eller jord.

Kavelbro: Förstärkning av enkel väg över sank mark. Består av timmerstockar lagda intill varandra mot vägens riktning.

Lägenhetsbebyggelse: Lämningar efter mindre bebyggelseenhet (jordbruksenhet), som inte skattlagts, till exempel torp eller backstuga.

Megalitgrav: Förhistorisk gravanläggning (megalitgrav) bestående av en gravkammare med väggar och tak av hällar eller block, exempelvis dö, gånggrift eller hällkista.

Paleoekologi: Vetenskapen om ekologiska förhållanden i ett historiskt perspektiv, både med koppling till naturliga processer, som klimat, och till människans markanvändning och miljöpåverkan.

Rektifiera: Att anpassa en gammal karta till modernt format.

Röjningsröse: Stensamling som uppkommit genom röjning, i regel för odling men ibland även för annan verksamhet.

Slagg: Slagg är en ometallisk biprodukt som uppstår vid olika typer av metallurgiska processer, exempelvis järnframställning.

Stensättning: Förhistorisk gravanläggning, uppbyggd av stenar, med flack eller svagt välvd profil.

Toft: På äldre kartmaterial finns ofta markstycken som har namn där "toft" ingår. För det mesta är det mindre åkerstycken nära byn. Ordet toft har samma betydelse som tomt, alltså det för bebyggelse avsedda område som tillkommer varje enskild gård. Det är ofta inom toftmarkerna som de historiska byarnas tidigaste bebyggelse lämningar påträffas.

Utredningsobjekt: Utredningsobjekt utgör områden som utifrån topografi och läge bedöms kunna innehålla fornlämningar, som inte är synliga ovan mark. Utredningsobjekt utgör möjliga fornlämningar.

Vägmärke: Sten, skylt eller stolpe uppsatt vid allmän väg som avståndsmarkering med mer, till exempel milsten.

Arkeologerna

Statens historiska museer